

Burger huys-schat, of heylzaame waarneemingen wegens de nuttigheid, kragt en werking der speceryen, kruyden, planten, bloemen, vrugten, zaaden, gewassen, graanen en wortelen. Beneevens eenige onfeilbaare middelen en keuken-medicynen / [Johann Christophorus Lüdemann].

Contributors

Lüdemann, Johann Christophorus, 1683-1757.

Publication/Creation

The Hague : J. Mensert, [1785?]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/db2h2rsx>

License and attribution

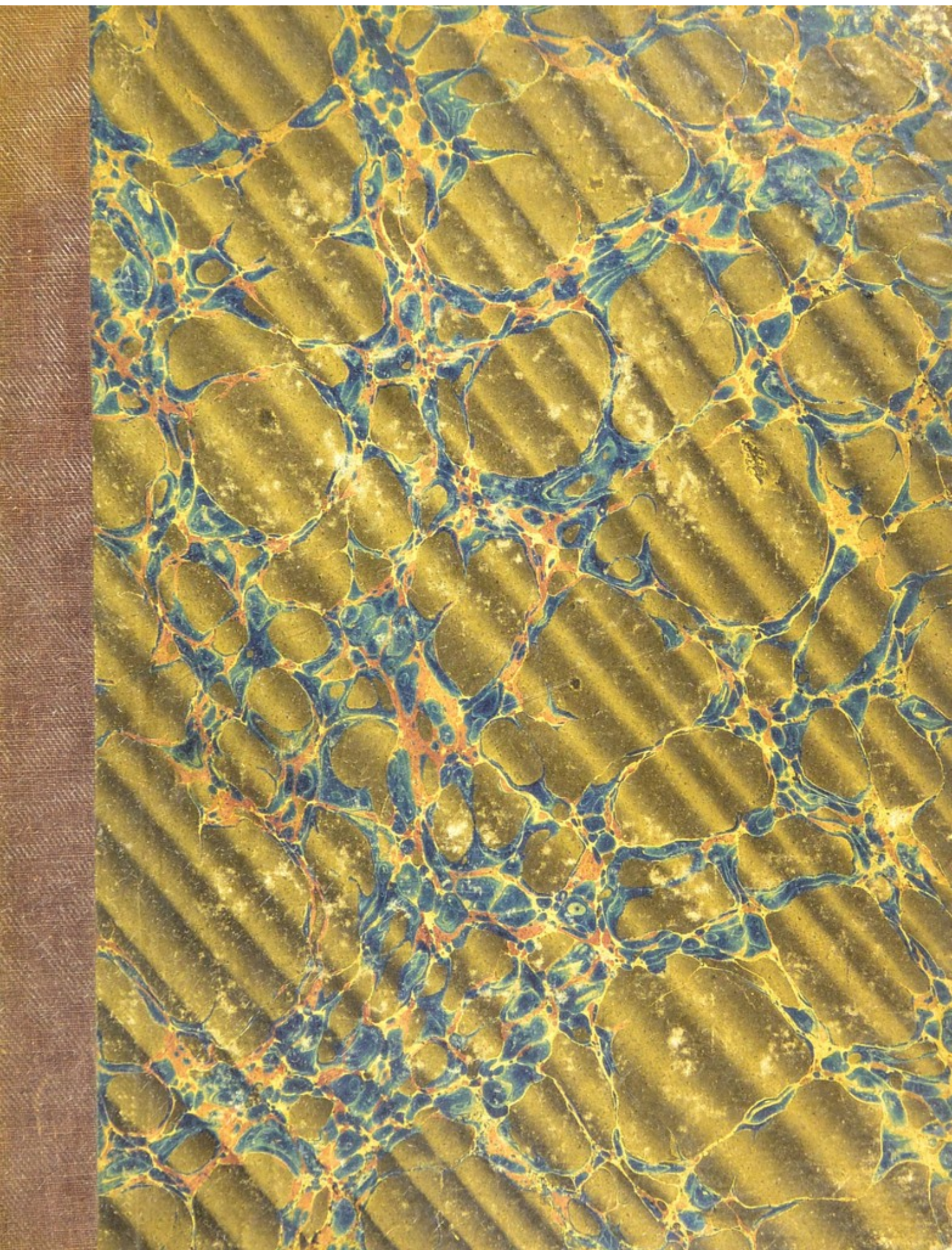
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

L. XII

34287/B 18/e

~~Cochran~~ Drilling
Medicine

137

Marks
15/1/29
15/-

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b28761613>

B U R G E R
H U Y S - S C H A T,
O F H E Y L Z A A M E

W A A R N E E M I N G E N
W E G E N S D E N U T T I G H E I D , K R A G T E N W E R K I N G
D E R

SPECERYEN, KRUYDEN, PLANTEN, BLOEMEN,
VRUGTEN, ZAADEN, GEWASSEN, GRAANEN
EN WORTELEN.

B E N E E V E N S E E N I G E
O N F E I L B A A R E M I D D E L E N
E N

KEUKEN-MEDICYNEN,
TER HERSTELLING EN GENEEZING VAN ALLERHANDE
ZIEKTENS, KWAALEN EN TOEVALLEN.

NA EEN VEELJAARIGE ONDERVINDING TOT GEBRUIK EN GEMAK
VAN EEN IGELYK, IN 'T BYZONDER VOOR BEHOEFTEIGE EN ON-
VERMOOGENDE MENSCHEN,

NAGELAATEN DOOR DEN WYTBEROEMDEN
D O C T E R L U D E M A N.
T W E E D E D R U K.

I N ' s G R A V E N H A G E ,
B Y J O H A N N E S M E N S E R T,
Boekverkoper in de Nieuwstraat, het zevende Huis van
de Vlamingstraat.

Specimen, Kruyden, Planten, Dieren,
Vogten, Xaalen, Gewassen, Gekanten
en Wortten
DE NEEVEN ENIGE
ONREELBAAR MIDDLEN
EN
KEUKEN-MEDICYNEN
TER NIEUWING EN GEWISSING VAN AERHANG
NIEKTEN, KWAALEN EN TOEWALLEN
IN EEN VERLAARIGE OORRVINGING TOT GEWISSING EN GEWISSING
VAN AERHANG, IN T VERGADERING EN OORRVINGING EN OORRVINGING
VERLAARIGE GEWISSING
NIEKTEN DOOR DEN WYKROUWEN
DOCTER LUDERMAN
TWEDE DRUK
IN VERLAARIGE
BT JOHANNES MEINSELT
Boekverkoop in de Nieuwstraat, het eerste Huis van
de Verkoop

B E R I C H T
V A N D E N
U I T G E E V E R.

* * * e reeden die den berugten Docter *Ludeman* gehad
D heeft, om dit Medicyn-Boekje van zyne nagelaatene
Werken af te zondere, is niet zonder het pryswaarf-
* * * dig oogmerk geweest, om, naar zyn Dood, zyne
Medeborgeren, en voor al behoeftige en onvermogende Men-
schen van nut te zyn. De voorwerpen die daar in voorkoomen,
zyn zo bevattelyk als de kosten gering zyn, waar mede zy kun-
nen gewerkstelligd worden; daar men in tegendeel, in andere
Medicyn-Boeken meestendeels Latynsche Recepten en voor
het Gemeen onverstaanbaare uitdrukkingen beschreeven vind.
Die groote Man, welke de geheele Weereld zoo veel van hem
heeft doen spreken, kon dan zyn oogmerk niet beter berei-
ken, als een Cristelyke Meedeelzaamheid aan zynen Evenmensch
te betoonen met de gaaven en genade welke hy van den Hee-
mel in deeze wetenschap ontfangen heeft.

Ondertuschen is het nodig wil men de intentie van den Au-
theur wel verstaan, dat men agt geeft, op het geen door de
Graaden, waar van in dit Boekje zo dikmaals gehandelt word,
gelyk mede van 't Herbarizeeren of Kruiden te vergaaren.
Om het Eerste te begrypen, moet men aanmerken, als of men
zeide *Laauw-Water* is den Eersten Graad; *Heet Water* den
Tweeden Graad; nog *Heeter* den Derden Graad; en *Kokend*
Heet, of onlydelyk, den Vierden Graad. Zo mede van het
Gragt-Water is koud in den Eersten Graad; *Put-Water* is
A 2 koud

BERIGT VAN DEN UYTGEEVER.

koud in den Tweeden Graad; *Sneeuw Water* is koud in de derden Graad; en *Ys-Water* is het allerkoudste en onlydelyk in den Vierden Graad.

Om te gaan Herbarizeeren, zo zal men de Bloemen, Kruiden, Vrugten, Zaaden en Wortelen, op zyn behoorlyke tyd plukken, vergaderen en na elks geleegentheid die gebruiken. In de Lente of Voor-Zomer, vergaderd men de Wortelen, als Alanswortel, Bevernelwortel, Eringium enz. die men schoon zal waschen, te droogen hangen of Confyten. De Conferven van de Bloemen en jonge Spruitjens, die men met Zuiker Confyt, als Violen, Roozen, Alssem, die zal men plukken als zy schoon opgegaan zyn met goed Weêr. De Kruiden om te Distileeren, als Byvoet, Confilie, Weechbree, die vergaderd men in de Meytyd, want dan hebben de Kruyden kragt en zyn vol Sappen. In 't midden van de Zomer vergaderd men Kruyden om te droogen, om die in de Winter te gebruiken; en in den Herfst vergaderd men Zaad van Dauces, Pietercellie. Venkel, en ook wel Wortelen, als Heemstwortel, enz die men weglegt, om te gebruiken in een tyd als zy niet wel te krygen zyn.

Dit is het geene wy noodzakelyk geagt hebben, den Lezer voor af te berigten, die wy met het gebruik van deeze *Huys-Schat* veel nut en Zegen toewenschen.

Vaart wel.

B U R G E R

DE U N S - S C H E A T,

OF HEYLZAME

W A A R N E E M I N G E N

Weegens de Nuttigheid, Kragt en Werking der Speceryen, Kruiden, Planten, Bloemen, Vruchten, Zaden, Gewassen, Graanen, Wortelen en andere zaaken.

I. VERHANDELING.

Van de Boomvruchten.

A P P E L E N .

* * * * *aar word verscheidentlyk gesproken over 't Effect dat de Appelen doen, dog dit kan men eenparig zeggen, dat **D** zy koud en vogtig zyn van natuur: de beste zyn, die een wynachtige smaak hebben, en wel breken als men ze kookt. Dezelve aan stukken gesneden, en met een korst Roggenbrood in Karnemelk gekookt, is een goede Drank voor Koortszige Menschen die dorstig vallen, want het verlaat den Dorst, laxeert wel, en is een behoedmiddel voor de qualykheid. Appelen gebraden op den Rooster, of anderzints, is een bekwaame spyze voor Zieke en Kranke Menschen. Appelen murw gekookt zynde, en een vers Ey raauw daar onder geslaagen, met wat Zuiker, Boter en gestooten Caneel, is goed voor flauwhertige en teeringachtige Luiden. Dezelve voor den eeten gegeten, laxeren en openen het Lichaam, en zyn goed gekookt, om te werden gebruikt van die geen en, die uitdroogen en zwaarmoedig van geest zyn, want zy beuren het Hert op, vervrolyken het zelve en versterken de hersenen; ook zyn zy onfeilbaar goed voor een kwade Maag, als mede voor de geen en die met hertkloppingen gequelt zyn, voornamentlyk, als men 'er wat Caneel by doet.

B A K E L A A R.

Wat dezelve aenbelangd, zy is warm en droog in den tweeden graad, en is goed tegens alle fenyn en vergift. De Bakelaar klein gestooten, zonder de Doppen, en met honing of zoete wyn gemengt, is een edele Remedie voor die Aamborstig zyn, en die met koude fluymen op dezelve zyn overlaaden, daarvan dikwyls gelikt en in den mond gehouden, is heilzaam; het is ook goed om gebruikt te worden van de geenen die de Teering hebben, en die de Caternen uit het hoofd op de Borst vallen. Wyn daar Bakelaar in geweekt heeft zonder de Doppen, is goed om gedronken te worden van Kraamvrouwen die pyn na de Baringe hebben. Bakelaar gestooten en van dit poeder een Vierendeel lood gedaan in Bier of Wyn met een stukje Boter, en het gedronken eer men gaat slapen, doet wel zweeten, en beneemt veel kwaade zucht, schurffheid en andere Menschelyke krankheeden; is ook goed voor de waterzugt; die een kwaade Maag heeft zal Oly van Bakelaar op zyn Maag stryken, of waar hy pyn mogt voelen, die van koude voorkomt, zo zal hy met Gods hulp wel haast geneezen zyn. Bakelaar gedronken doet wel Urine maaken, en breekt de Steen in de Blaas, en in de Lendenen. Die pyn in 't hoofd heeft, zal Bakelaar stooten, doen 't in een sakje, en leggen het 's nagts op zy hoofd, zoo geneest hy.

B R A M E N.

De Bramen zyn van natuur koud, droog en t'zaamentrekkende. Siroop van Bramen gebruikt voor een verzweering in de mond, de huyg, of een kwade keel, en daar mede gegorgeld of de mond gespoeld met wat Regenwater, of een lepeltje Azyn, is uitstekend genesbaar. Bramen gegeeten, verkoelen zeer, verslaan den dorst en zyn goed voor heete Koortzen: waar toe men ook mag gebruiken het gedistilleert water of de opperste Spruitjens in klein Bier gekookt, 't welk zeer goed is voor de Buikloop, het diend ook wel om de mond mede te spoelen, want het beneemt het bloeden van 't Tandvlies, en doet de Tanden vast staan. Het is ook goed om 'er de schurffheid mede te waschen, en voor een benaauwde keel om mede te gorgelen.

B R E M.

Wat de Brem aangaat, die is warm en droog in den derden graad. De Bremknoppen legt men in Zout, en worden alzoo bewaard om by de Sala te eeten; dat noemd men Bremkappers, die ook zeer gezond zyn, om gegeeten te worden met olie en azyn even als de Sala. Brem-zaad gepulveriseerd en droog met zuiker ingenoomen of eenig vogt, is goed voor de waterzugt en voor de gec-

H U Y S - S C H A T .

geenen die met de Steen gequeld zyn, het opend de verstoptheid van de Milt, Blaas en Nieren, en doet ook wel zweeten als men 't ingenomen heeft, mits dat men zig daar op warm toedekt. Tot inneeming van 't vorige, mag men ook gebruiken gedistileerd water van de Brembloemen.

C A P P E R S .

Cappers zyn Bloemen en jonge Vrugten, die in Pekel bewaard zyn, en die men hier te Land uit andere Landen overbrengt; zy zyn van natuur warm en droog. Dezelve gewaschen en gekookt, en als Sala met olie en azyn gegeten is een Medicinaale spyze, bekwaam om appetyt te geeven, en om de verstopte lever en milt te openen; ook doen zy de koude fluymen van de Maag scheiden en verteeren; Daarenbooven zyn de Cappers ook goed om te eeten voor 't sierecyn en de Jicht.

C A S S E F I S T E L .

Deeze Boomvrugt is getemperd van natuur; daar van een Once ingenomen met Zuiker, maakt zagte kamergang en werkt langzaam, en mag zonder eenige vrees van Jongen Oud worden ingenomen. De Casse Fistel reinigt het Bloed, beneemt den Dorst, verdryft de fluymen uit de Borst en de Maag, en lost ook de steen uit de Lendens, Blaas en Nieren; zo dat men ze voor zeer nuttig en heilzaam mag houden.

C A S T A N J E N .

Van de Dengd deszelven valt niet veel te zeggen, dan alleen, dat zy redelyk goed zyn om de Buikloop te stoppen; 't is uit de natuur een drooge en t'zaamentrekkende kost. Nogtans smaaken en voeden zy redelyk wel, wanneer men ze gebraden eet, byzonder als men 'er nieuwe Most toe drinkt, gelyk de lekkere Luiden doen.

D A D E L E N .

De Dadelvrugt is droog en koud van natuur; nogtans goed om te eeten voor 't bloedspuwen, en de Buikloop. In den Apotheecq maakt men Dadelkruid, dat men *Diaphenicum* noemd, en wel droog of met eenig vogt word ingenoomen, om kamergang te maken; 't is ook goed voor 't Colicompas, verdryft de fluimen van de Borst, als mede de verkoolen winden en galle.

E S S E N B O O M .

Het Esenhout is van verdroogende kragt, gelyk als Pokhout. Het zaad van Eschen gepulveriseert en gedroogd, is goed om te

gebruiken in Boterbier tegens het Graveel, of men mag 't ook droog eeten, zo als men wil. De bladen daar van in Wyn gekookt en gedronken; zyn goet fenyn, en voor een kwade Milt en Lever.

EYKENBOOM.

Wanneer men 't alles nagaat dat van den Eykenboom komt; zal men bevinden, dat het een stoppende en t'zaamentrekkende natuur heeft. Eykenbladen gekookt of 't water daar af gedistileerd is goed om voor de Buikloop te drinken. De Akeren zyn daar ook goed voor, als zy gepulveriseert zyn en dan gedronken worden met wyn of bier; behalven dat, is 't ook goed voor de Steen, en doet het Water wel afdryven en lossen.

GALNOOTEN.

Belangende de Galnooten, zy zyn verdroogende en stoppende van natuur. Galnooten in Bier gekookt en gedronken, stoppen de Buikloop; of wel, de Galnooten gepulveriseert zynde, en met rooden Wyn ingenomen dan doen zy het zelfde Effect. Dezelve gebrand en geblust in azyn, en gepulveriseert, dat Poeder is zeer kostelyk om bloed te stelpen.

GENEVERBESSEN.

Geneverbessen zyn warm en droog van natuur; dezelve gestooten, en in een popjen in de wyn gehangen, is goed om te drinken voor een kwade Maag, Long, Leever en Nieren, zy ruimen ook de Borst, zyn goed voor de geenen die hun van binnen bezeerd hebben, waar toe het water, dat 'er af gedistileert word, zeer dienstig is. Geneverbessen gestooten en in een test met vuur gedaan om te rooken, dat verdryft alle stank en kwade Lucht, 't welk ook goed is in tyden van Pest, daar het Geneverbesschoud mede toe diend, wanneer men de rook daar van door een kamer laat speelen.

GRANAAT-APPEL.

Deeze Vrucht is verkoelende en t'zaamentrekkende van natuur. De Granaat Appelen zyn goed om te gebruiken voor een kwade Maag, tegen de slaauwhertigheid en walging, zy verslaan den Dorst, en ververschen de mond. Hier toe gebruikt men, siroop van Granaaten, de Granaat-schillen in water gekookt, en de mond daar mede gespoeld met een weinigje azyn, zulks zuiverd het Tandvlees, stopt het bloeden daar van, en zet de tanden vast die waggelen.

H A A Z E N O O T E N.

De Haazenooten zyn warm en vogtig van natuur, de pitten van dezelve gestooten en met Honing gemengd, geneezen den verouderde hoest. Haazenooten gebraden en met een weinig Pepper ingenoomen, maaken de Caternen ryp: Dezelve gestooten met Corenten daar onder gemengd, is goed te gebruiken voor die een kwade Long hebben. Haazenooten gebrand en met Reusel gemengd, en vervolgens gestreken op kale plaatzen van 't Hoofd, doet het haar sterk groeyen.

K E R S S E N.

De Kersfen zyn koud en vogtig van natuur, zy maaken den Buik week en verwekken een ligte kamergang. De geconfyte kersfen is een lieflyk eeten, voor zieke Menschen, want zy verslaan den dorst en versterken de Maag, Kersfen gegeten, verkoelen en maaken goed Bloed, geeven appetyt om te eeten, en verdryven de taaye fluimen van de Borst, De Gomme, die aan de Kersseboomen wast, in wyn gesmolten en gedronken, verdryft den langduurigen hoest.

K R A A K B E S S E N.

De Kraakbesfen, die men ook noemd Veenbesfen, verkoelen en verdroogen als roode Aalbesfen, en zyn goed om te gebruiken tegens de inwendige hitte van brandende Koortzen, om de verhitte Leever te verkoelen en alle de Inwendige deelen die verhit zyn: zy stoppen ook den Buikloop, beletten het overgeeven van de Maag, en verslaan den Dorst.

K R U Y S B E S S E N.

Wat de Kruysbesfen betreffen, zy zyn koud en droog in den tweeden Graad. In de Spyzen gebruikt, maaken zy appetyt om te eeten, stelpen den Buikloop, verkoelen de heete Maag en Leever, doen de inwendige hitte vergaan, en zyn zeer goed om teegens de Koorts te gebruiken. De Jonge bladen in Struyfkruid gebakken, zyn goed voor de geenen die met Graveel of Steen gekweld zyn.

L I N D E B O O M.

Aangaande de Lindeboom, haare bloeyfel heeft een zeer lieflyke reuk: water hier af gedistileerd, is een edele drank voor het Colicompas en de vallende ziekte. Asche gebrand van Lindeboomenhout, is goed in vet bier en brood gegeten voor het vallen, of die hun van binnen bezeerd hebben.

B U R G E R

M I S P E L E N,

Mispelen zyn van natuur koud en droog. Dezelve gegeten, stelpst den Buikloop; de steenen die in de Mispelen zyn tot poeder gestooten, en met warm Bier gedronken, daar zuiker en Boter niet in vergeeten is, is goed voor het Graveel en de Steen. Van de Mispeltelgen snyt men weergalooze Hase kneppels, zweephoutjensen Tugstokjens, zeer goed om de ongehoorzaame Kinderen mede te tugtigen, die hunne Ouders rebel en weerspannig zyn.

M O E R B E S S E N.

De Moerbesfen, als zy ryp zyn, zo zyn ze getemperd van natuur, en dienen wel matig gegeten te worden van luiden die koortsig zyn. Inde Apotheecq word een Siroop van Moerbesfen gemaakt, die men *Dimorum* noemd, en deeze Siroop gemengd met weechbree-water, of wel met Honing water, is goed om mede te gorgelen voor een kwaade keel en voor die de huig hebben. De bladeren van Moerbesfen of de wortelen in Reegenwater gekookt, en dan den mond daar mede gespoeld met een weynige azyn beneeemd het Tandzweeren,

M O S C H.

Van de Mosch kan men zeggen, dat zy 't zaamentrekkende van natuur is, dezelve in wyn geleid en van die wyn gedronken, stelpst het walgen, en overgeeven van de Maag; 't is ook goed gedronken voor de Waterzugten doet wel slaapen. Mosch stelpst het bloeden der wonden, mits het daar vast op gebonden werd, het stopt ook de stonden der Vrouwen, als die te veel zyn.

O L Y V E N.

DE Olyven, waar van in 't algemeen veel werk gemaakt word, zyn van een middelmatige Getempertheid. Dezelve gegeten, dienen tot versterking van de Maag en om appetyt te maaken. Olie van Olyven met laauw water ingenoomen, maakt walging en overgeeving, als men den vinger in den keel steekt. Olie van Olyven in Bier en Brood gegeten, zalsd het Lichaam van binnen, het verzagt alle pyn en smert, en in of uitwendig gebruikt zynde, geneesd het alle gespannen en verkrompen leeden. Heet wittebrood in Olie gedaan, en dat gegeten, is goed voor krimping en snyding in de Darmen, wanneer zy van Buikloop voorkomt.

ORANGE-APPELEN EN LYMOENEN.

Deeze Vruchten zyn koud van Natuur, zy verfrissen en versterken het hert, verdryven slaauwte en Dorst en zyn goed te
eeten

eeten voor de geenen, die heete of Pest Koortzen hebben; waar toe men de Siroop van Limoenen in den Apotheecq altoos gereed vind, en tot die ziekten by uitstek dienstig is. 't Zaad dat in de Orange Appels leid. is goed voor de wormen en tegens alle senyn. De Schillen van de Orange - Appels en Lymoenen, geconfyt met zuyker of siroop, en gegeten, verwarmen de Maag en maaken appetyt om te eeten.

P E E R E N.

Omtrent deeze Boomvrugt, moet men aanmerken, dat zy in den Eersten Graad koud, en droog in den Tweeden zyn; dog zy zyn voedzaamer dan de Appelen. Voor den eeten gegeten, stoppenze een weinig het Lichaam, byzonderals zy gestooft zyn met roode Wyn. Gekookte of gebrade Peeren, versterken de Maag en 't Hert, en zyn mitsdien goed om te gebruiken voor de geenen die slaauwhertig zyn, voornamentlyk, als ze geconfyt en met speceryen zyn toebereid, dan zyn ze zeer heilzaam voor de zulken, die zomtyds zwymen en zwaarmoedig van geest zyn.

P E R S I K K E N.

De Persikken zyn koud en vogtig van natuur tot in den Tweeden Graad; zy verslaan den Dorst in brandende Koortzen, en maaken opening als zy ryp zyn. De bloeyfels van Persikken geconfyt met zuiker, zyn goed om te eeten voor een kwaade maag. De bladeren van Persikken gescherft, en op den Navel gebonden van Jonge Kinderen, dood en jaagd de wormen af. De Pitten van de Persikken zyn warm en droog schier in den derden Graad, zy openen de verstoptheid van de Leever en van de Long en zyn van kragten bykans de Bittere Amandelen gelyk. De Gomme die aan deeze Boomen wast, in wyn gesmolten, is goed om tegens het bloedspeugen te drinken, het opend de Borst en Long, en verdryft zelfs de Steen.

Q U E E - P E E R E N.

Wat de Quee - Peeren betreffen, zy zyn koud in den eersten Graad en droog in den Tweeden, en t' zaamentrekkende van Natuur. Quee - Peeren gegeten, stoppen de Buikloop en alle bloedgang, en zyn ook goed om te gebruiken, tegens het Bloedspeugen. Queevlys gegeten, versterkt de Maag en beneemd het braaken, maakt vers bloed en sluit de Maag toe wanneer men ze na den eeten gebruikt, dat de dampen na 't hoofd niet kunnen opstygen, en is mitsdien goed tegens het zinken der Caternen. Olie van Queen is goed warm gestreeken op de Buik van de geenen die de Buikloop hebben, of voor de Vrouwen die den Moeder ontzinkt; en op den Maag gestreeken, belet zy het walgen en overgeeven. Quee Pit-

ten in Roozewater geweekt, ververschende mond, en zyn goed voor verbrandheid des vyers.

R O O Z E N.

De Roozen verkoelen en ververschen uit de natuur: conferf van Roozen, die men in den Apotheecq te koop vind, is goed om in te nemen, tegens beeving en benaauwdheid des herten. Infusie van Roozen is goed te gebruiken om gemakkelyke Kamergang te maaken. Roozewater is goed om roode loopende oogen mede te geneezen; ook zyn Roozen zeer heilzaam om in heete Koortzen te gebruiken, zy verfrissen het hert en verslaan den Dorst. Roozezalf is goed om te stryken op het hoofd ter plaatze daar men pyn heeft van de hitte, want het verkoeld zeer en zal die pyn doen vergaan; het zelfde Effect doet ook Roozen Olie, welke voorsz: Confectien men altyd in den Apotheecq te koop vind.

S C H A A P S M U Y L.

Schaapsmuil word in 't Latyn genaamd, *Agnus Castus*, welk kruid van natuur warm en droog in denderden Graad is. Schaapsmuyl in water gekookt en gedronken, verdryft de onkuisheid en doet de Menschen in reinigheid leeven; daarom zo beminnen 't de Geestelyke Perzoonen, die met Gods hulp een rein en zuiverleeven leiden. Daar toe diend men de Blaaderen in een zak te leggen en daar op te slaapen; of wel. het zaad gepulveriseerd en gedronken te worden. Die zelfde poeder gedronken met wyn, verdryft de winden uit den Buik en uit de Darmen, daer groote steekte en pyn afkomt: 't is ook goed gedronken voor een kwaade Maag, opend de stonden der Vrouwen, en de verstoptheid des Leever.

V L I E R.

De deugden welke deeze Boomvrugtheeft, zyn veele: Zy is warm en droog van natuur. Vlier azyn met een vierendeel lood Venetiaansche Theriakel ingenoomen, en daar op warm toegedekt om te zweeten, verdryft de Pest en vierige koortzen, Als de Vliereerst uitkomt, de knopjes daar van geschild en met Eyeren in de Pan gebakken en gegeten, maaken tamelyke afgang, verdryven de wateragtige vogtigheid en de fluimen uit het lyf. De Vlierblaaden gestooten, zyn goed om te leggen op Gezwellen, en 't sierecyn: de middelschil van den wortel gekookt en gedronken, maakt groote Kamergang en dryft het water af: daar toe diend ook gedistileerd Vlierwater, mits dat men 'er een tamelyke meenigte van gebruikt.

V Y G E N.

De Vygen worden in 't algemeen voor zeer heilzaam gehouden, en zy hebben ook uitsteekende hoedaanigheeden, tot wegneeming van verscheide kwaalen en toevallen; want zy zyn van een verwarmende en vogtige natuur. Vygen aan Speetjes gebraden en gegeten, zyn goed voor een kwaade Borst, zy maaken de fluimen los en ryp, dat zy ligtelyk opgaan, zy openen de Zweetgaten en doen zweeten, verzagten alle inwendige pynen en maaken openinge. Vygen aan kleine stukjes gesneden, en in bier gekookt, is goed om te drinken tegens de Kinderziekte; want het jaagd den brand en de vuiligheid van 't hert na buiten. Dit zelfde Vygebier is ook goed om te gebruiken tegens alle inwendige kwetzuuren, of die zig van binnen in 't Lyf hebben bezeerd door stooten of vallen; want het verzagt niet alleen de pyn, maar doet het geronne bloed ook scheiden. Vygen opengesneden, het zaad daar uit gedaan en vervolgens in water gekookt, is een goed Gorgelwater voor een heesche Keel en voor een verzwearing in de mond, tegens welk laatste men ook een gebraden Vyg mag aanleggen, die de verzwearing zal doen ryp worden en doorbreken. Vygen met pitten van Walsche Nooten en Wynruid met wat zout onder een gemengd en gestooten, is een goed preservatif om te gebruiken in vierige tyden voor de Pest. Wanneer men Vygen in Meelpap kookt, doen zy de verzwearingen ryp worden en uitbreken, mits men 't daar tamelyk dik oplegd: Vygen met Amandelen gegeten versterken de Lendenen en de Natuur van oude Luiden, verbeeteren de kwaade gesteltenisse des Lichaams, en zyn mede heel goed voor een kwaade Blaas.

W A L S C H E N O O T E N.

Met betrekking tot deeze Boomvrugt, dezelve heeft mede haar nut in: de Walsche Nooten zyn droog en warm van natuur. Olie die geperst word uit die Vrugt, is zeer goed om gestreeken te worden op kwaad Zeer, Haairworm en op schurfde Hoofden, 't welk daar mede volkoomen geneezen kan worden, mits men 't altoorens wat reinigd en afwascht met water en laauwgemaakte Azyn. De Pitten van Walsche Nooten met een Korrel Zout en Wynruid, zyn goed om te gebruiken in vierige tyden als de Pest regeerd, waar teegen het een uitneemend middel is.

W I L G E N.

De Wilgen zyn van een verkoelende en verdroogende natuur; de blaaden daar van in water gekookt, zyn goet om de voeten mede te waschen. Dit zelfde is ook dienstig om het flerecyn mede te stoo-
ven, want het verzagt by uitstek de pyn. Willige Blaaden in Wyn

gekookt en gedronken, is goed voor 't bloedspoegen en overgeeven, als ook voor de Buikloop en de al te groote Vloed der Vrouwen stonden. De schillen of bast van de Willigen gebrand en onder Azyn gemengd, daar mede kan men Lykdoornen en andere hardigheeden verdryven, als men 't daar op bind.

W Y N G A A R D.

Belangende den Wyngaard, haare natuur is verscheiden, want d'onrype Druiven, dat men *Verjus* noemd, en ook de Wyn-Azyn, verkoelen beide, terwyl de Wyn op haare tyd gedronken, in tegendeel verhit en verwarmd. De Wyn matelyk gedronken, verheugd en vervrolykt 's Menschen Hert, verkloekt en scherpt het verstand, en geeft het Lichaam kragt en sterkte. De Wyn is een regt voedzel en de Melk, om bejaarde Luiden mede te voeden en te onderhouden, maar dikwyls het bederf van jonge Luiden; daarom moesten ze de jonge Luiden niet drinken, maar sparenze voor den ouden dag, wanneer ze zo wel smaakt en bekomt. De Wyn maakt de Menschen *Courageus* en *Amoureux*, versterkt de Lendenen van oude Liefhebbers, doet de spyze wel verteeren, en maakt dat men met smaak en goede appetyt zal eeten. Wyn-Azyn of *Verjus* met zuiker opgewelt, is een goede Siroop om in heete Koortszen te gebruiken, want het smaakt lieflyk, verdryft den dorst en versterkt de slappigheid van de Maag.

Z E N U W B L A A D E N.

De Zenuwblaaden zyn droog en warm in den eersten Graad; men gebruikt ze meest om Kamergang te maaken. Neemd een vierendeel pond Pruimen van Damast, klopt ze aan stukken met steenen en al, kookt ze dan in klein Bier of zoete Wey, doet 'er op het lest een lood Zenuwblaaden by, laatze vervolgens eens opwellen met de Pruimen, en dan verder staan weeken. Dit Sap door een doek gedaan zynde, en zoet gemaakt met Zuiker, kan men drinken voor een Purgatie; 't is mede goed voor zwaar bloed, voor schurft, grove humeuren, zuiverd het bloed, verligt het hert en dryft veel vuiligheid uit het Lichaam. Een vierendeelloods Zenuwpoeijer, 's morgens vroeg gedronken met zuiker en boterbier, maakt Kamergang en trekt de pyn uit het hoofd weg.

Z E V E N B O O M o f S E V E L B O O M.

Wegens de nuttigheid van de Zevenboom of Sevelboom, kan men zeggen, dat dit Kruid gedroogd, in den Wyn geleid en gedronken zynde, de Vrouwen Stonden opend, want het is warm en droog in den derden Graad, het doet het water loozen tot bloedens toe, en is mede een goede Remedie, voor de Geele Zucht. Zevenboom met

met Hooning en Eeck, onder een gestooten, is goed om op kwaade ineetende verzweringen te leggen, wylze dezelve onfeilbaar geneesd, en ook alle Wratten en Puisten verdryft.

Z O E T H O U T.

Het Zoethout, 't welk men ook noemd Galisfhout, om dat het uit Galicien herwaards word overgebracht, heeft meede weergalooze en wonderlyke Deugden, want het verzagt alle dingen daar men 't toe gebruikt. Zoethout is middelmatig warm en vogtig van natuur; het zelve geknaauwd en langen tyd in den mond gehouden, verzoet de raauwe borst en heesche Keel, opend en verzagt den verstopten en benaauwde long, doet de fluimen ryp worden en lossen. Die zelfde werking doet ook Drop-Zoethout, wanneer men 't een wyltyds in de mond houd en dan doorzweigd. Zoethout verdryft den dorst, ververscht de drooge en verhitte Maag, is goed voor Teering en heete Gebreeken aan de Leever; 't geneesd de verzwering van de Nieren, de Schurftheid van de Blaas, en verzoet alle scherpe en smertelyke Humeuren.

II. V E R H A N D E L I N G.

Van de Speceryen.

A L O E.

Van de Aloë kan men zeggen, dat zy een zeer Medicinaale Specery is, van natuur warm en droog, men vind ze in den Apothecq te koop, de beste is die leveryverwig ziet, namelyk meest roodagtig bruin. Aloë is een gezonde Medicyn voor tedere perzoonen, om gemakkelyke Kamergang te maaken, nogtans werkt zy langzaam, en is boven maaten bitter, daarom maakt men 'er pilletjes af, om met een gebraden Appel door te zweigen. Neemd by voorbeeld een vierendeel loods Aloë, maakt 'er kleine pilletjes van, zweigd die door, dat verwekt niet alleen een zagte Kamergang, maar is uitsteekend goed voor een kwaade vervuilde Maag, 't verdryft ook de Geele Zugt, beneemd het Hoofdzweer en geneesd alle roode loopende oogen.

C A N E E L.

Ten opzichte van de Caneel, 't is bekend dat zy verscheidene goede deugden heeft: zy is heet in den derden graad en droog in den tweeden. De beste die men vind, is rood van verwe en heeft een goede en aangename reuk, zy is scherp op de tong met eenige

ge Zoetigheid vermengd en blyft tien Jaaren goed en in zyn volle kragt. De Caneel is goed te gebruiken om het hert te versterken en maakt goed bloed in den Mensch, zy beneemd ook de Caternen des Hoofds, en is byzonder deugdzaam voor Waterzugtige Menschen. Caneel gegeten, maakt een klaar gezigt, is ook goed voor een koude Maag en flaauwhertigheid, voor benaauwheid op de borst, en wanneer zy gepulveriseerd en met warme Wyn gedronken word, ontstopt zy de Vrouwen haar bygehouden Vloed. Eenige Caneel gestooten en gemengd met een gebraden Appel en wat Zuiker, is goed om in te neemen tegens de hertkloppingen en voor de zwymelingen. De Caneel is ook goed te gebruiken voor vogtige hersenen, het droogd de Caternen, verwarmd en versterkt de Maag en zet de slymerige humeuren af.

F O E L I E.

De Foelie is het bloeisel van de Notemuscaaden, en van eenerlei kragt en operatie als dezelve zyn, te weeten, heet en droog in den tweeden Graad. Zomtyds een blaadje Foelie gegeten, versterkt de Maag en Leever, maakt Urine en doet de winden breeken en scheiden, zy stopt mede het Melisoen en de Vrouwen Stonden. Olie van Foelie vind men te koop in den Apotheecq, en wanneer men een kwaade Borst heeft, strykt men die tweemaal daags met een warme hand van buiten daar over, gelyk mede op de Maag, als men een kwaade Maag heeft.

G A L I G A A N.

De Galigaan is warm van natuur tot in den derden Graad. Dezelve in Wyn geleid en daar van gedronken, is goed voor een kwaade Maag, verdryft de Winden, versterkt het gantsche Lichaam en maakt goed bloed. Aan Galigaan gerooken versterkt de Harsfens en de Zinnen; en Galigaan in de mond genoomen en geknaauwd, verheugd den Mensch en maakt hem vrolyk en verblyd.

G E N G B E R.

De Gengber is een specery die uitneemende hoedanigheeden heeft, is vogtig in den eersten en heet in den derden Graad. De beste is, die van binnen wit is en scherp op de Tong als Peper byt; hy duurt twee Jaaren lang en blyft goed en onverteerd in zyne kragt. Gengber in de Spyzen gedaan, is goed voor een kwaade verkoude Maag, en zeer heilzaam voor de geen en die altemet in zwym en onmagt vallen, versterkt het gezigt, doet zweeten en verdryft het feyn en de winden. Een stuk Gengber in de vlam van een kaars gezengd aan een punt van een Mesfe, het zwart daar rondom afschrabt en dan het binnenste aan kleine stukjens gesneden, dat kan men

men inneemen met een teug Wyn of Bier, als zynde zeer goed om de spys te verteeren, het verdryft ook de Winden en maakt goeden appetyt; ook is het goed voor een vervuilde Maag en een kwaade Leever, het verteerd de fluimen en de vogtigheeden, en versterkt de natuur op een merkelyke wyze.

N A G E L E N.

Nagelen is een Specery die droog en warm is van natuur, de beste zyn de roodverwige, en die breed aan de hoofden zyn, en een kleine vogt in haar hebben, blyvende tien Jaaren in haar volle kragt. Nagelen in spys gegeten, versterken de hersenen, de Maag en Leever, verligten, en verheugen het hert, maaken het Gezigt klaar en beletten het walgen en braaken. De Nagelen versterken ook de natuur, geeven Courage, maaken een zoete en lieffelyken adem en verheugen 't gemoed.

N O T E M U S C A A T.

Onder alle de speceryen munt de Notemuscaad in nuttigheid, kragt en werking uit. Zy is heet en droog van Natuur in den Tweeden Graad, en kan vyf Jaaren lang onverteerd in zyne kragt duuren. De beste Notemuscaaden, zyn klein, zwaar en roodagtig, en hebben Olie in als men daar in steekt met een speld of Naalde, maar die ligt zyn of verdroogt en verschimmeld zonder vogtigheid, die noemd men Rompen. en zyn zo goed niet: Notemuscaad gegeten, maakt een welriekenden adem, verdryft de winden uit het lyf, sterkt de hersenen, geeft een frisse couleur, reinigt het bloed; zy zyn goed voor een kwade Maag, voor flaauwhertigheid, en doen ook wel urine loozen. Notemuscaaden aan groote stukken in Boom olie gelegd, en daar zomtyds een lepeltje afgenomen met omtrent een vierendeel van een Notemuscaad teffens, dat is een zonderlinge Medicyn voor de geenen die met groote pyn hun water maaken, overmits zulks het Graveel verdryft. Notemuscaad is goed om te gebruiken voor een koude Leever en een gezwollen Milt, die ze klein maakt; ze is ook goed voor de Buikloop wanneer ze met wat Meel in een Ey gebakken word. Als Imand wat duizelig is, moet men hem maar met Notemuscaad in zyn mond ademen, dan zal hy terstond bekoomen. De Notemuscaad is ook wonderlyk goed voor de geenen die beroerd zyn of lamme leeden hebben.

P E P E R.

De Peper heeft onder anderen zeer aanmerkelyke Eigenschappen, zy is heet en droog in den vierden Graad, en kan Elf Jaar in
C zy

zyne volle kragt goed worden gehouden: dezelve met Wyn gedronken, beneemd de Vierdendaagsche Koorts. Die veel Peper eten werden onkuisch, 't maakt een Mensch mager; en de Vrouwen die ze te veel gebruiken, onvrugtbaar. Peper gegeten, maakt appetyd, doet de spyzen wel verteeren, en verdryft de Winden; dezelve 'savonds met warm Boterbier gedronken, is goed voor verkoude Lendenen, en voor koude bevende Koortzen; het diend ook voor Luiden die oud en koud zyn, en veel hoesten en kuchen. Men zal'er vyf of zes Graantjes voor den eeten van inneemen, dat verwarmd de Maag, de inwendige Leeden en maakt appetyd, verdryft de Winden en kwaade vogtigheid. Wanneer men Peper knaauwd met Rozynen, trekt het veel slym uit het Hoofd: dezelve gestooten en daar onder Zwavel en smeer van gerookt Vleesch gemengd, is een goede Ruyzalf; die men sryken zal op de Leeden en daar het Schurft is.

R H A B A R B E R.

Wat deeze Specery betreft, men kan ze houden voor een zeer kostelyke Medicyn: Zy is warm in den eersten Graad en droog in den tweeden; en daar by t'zamentrekkende van natuur. Deeze Wortel vind men in den Apotheecq te koop, maar is booven maaten kostbaar en duur, zo dat het een excellent en beproefd hulpmiddel is voor ryke Luiden, die het vermoogen hebben om ze te koopen. Rhabarber gepulveriseerd en met een doyer van een Ey en wat Wyn ingenoomen, is goed voor een kwaade Maag en voor pyn in de Buik: ook is het een weergalooze Remedie voor 't *Sciatica*, dat is te zeggen, voor pyn in de Heupen, als mede voor 't Bloedspoegen, voor 't rood Melisoen, voor Koortzen, voor de Geelzugt en voor een verstopte Leever.

S A F F R A A N.

De Saffraan is niet minder deugdzaam dan de Rhabarber, en van een zeer nuttig en heilzaam gebruik: Zy is heet in den tweeden Graad en droog in de eersten, en kan vyf jaar duuren in haar kragt als ze wel bewaard word. De beste is die versch is, mitsgaders een schoone Verwe en een goede reuk heeft; nogthans zal men niet te veel Saffraan gebruiken, want haare overdaad is zeer kwaad en schadelyk. In de spyzen gedaan, is zeer weergaloos, zy sterkt het hert en maakt goed bloed, ook is zy van een goed gebruik tegens een benaauwde Borst en voor 't Pleuris. Dezelve gedroogd, gepulveriseerd en dan met Wyn gedronken, versterkt zy de Maag: Saffraan in Vrouwen Sog gedaan, is goed om roode loopende oogen meede te geneezen; dezelve in eenige pappen gedaan, maakt de verzweringen ryp als men ze daar op legt. De Saffraan

fraan verdryft de fenyn van 't hert, is goed om te gebruiken voor de Geelzugt; het verwekt de Stonden der Vrouwen, doet wel zweeten en Urine maaken, en verstrekt alle de inwendige Leeden tot Medicyn.

Z U I K E R.

De Zuiker heeft groote deugden, zy is warm en vogtig in den eersten Graad. De beste is de harde en schoone witte Broodzuiker die zeer voedzaam is en wel laxeerd, dezelve met speceryen gebakken en gegeten, versterkt den Mensch. De Paarlzuiker, die men in den Apotheecq te koop vind, verfraayd en vervrolykt het herte en is goed om in den uittersten nood aan kranke en zieke Menschen gegeven te worden. Zuiker is goed om te gebruiken voor pyn in de blaas en voor kwade Lendenen; dezelve in Bier gedaan, is goed gedronken om te ververschen en te verkoelen, en om den dorst te verstaan. De Candy Zuiker is weergaloos voor een heersche keel, en doet den hoest ophouden.

III. V E R H A N D E L I N G.

Van de Zaaden.

A N N Y S - Z A A D.

De Zaaden in het algemeen hebben een Medicinaale kragt by haar, en het Anys-Zaad heeft in 't byzonder zeer voortreffelyke hoedanigheeden, als zynde heet en droog in den derden Graad. Het zelve uit de hand gegeten, maakt goede eetlust, breekt de Winden, is goed voor pyn in de Buik, doet wel Urine maaken en zweeten; is by uitstek heilzaam voor de Waterzugt en om gebruikt te werden van de geenen die de vallende ziekte hebben. Gestooten Anys-Zaad met wat Stokzuiker, is goed voor een kwaade Borst en een stinkenden Adem; het zelve word veel gebruikt in de Medicynen, gepulveriseerd en in Dranken gekookt; Ook is het lieflyk van smaak en doet in 't algemeen uitneemende diensten in de Menschen.

C O M M Y N.

Dit Zaad is heet en droog in den tweeden Graad en kan vyfjaar goed blyven; het zelve gegeten, scheid de Winden van de Maag en doet Urine maaken, dog 't is niet al te gezond, wanneer men zulks te veel gebruikt. Commyn en Bakelaar te zaamen gestooten en in een Zakje op 't hoofd geleid, is goed tegens de kou-

de Caternen. Commyn gestooten en met azyn gemengd, vervolgens onder de neus gehouden en daar aan gerooken, is goed voor 't bloeden, alzoo het daar door terstond ophoud.

C O R I A N D E R.

Het Coriander is een Zaad dat heet en droog in den derden Graad is en twee volkome Jaaren in zyn kragt goed blyft, dog men moet wel zorg draagen, van het zelve niet te gebruiken voor en al eer het bereid is; men zal dat doen op de volgende manier. Men zal 't eerst weeken in Eeck, en laten 't dan wederom droogen, vervolgens gegeten, is goed voor Zwymelingen in 't hoofd en voor de geene die de vallende Ziekte hebben. Bereide Coriander in Zuiker gebakken en gegeten, versterkt de Maag en maakt een welriekende mond,

D A U C U S Z A A D.

Het Daucuszaat, anders gezegt, Vogelnest, wast overvloedig in de Wildernissen en in de Boschen; het is warm en droog van natuur in den derden graad; het zelve droog gegeten, of in Karnemelk gekookt, is goed teegen de verhoelen Winden. Daucuszaad is ook goed om te gebruiken voor 't Graveel en de Steen, het doet wel water loozen, opend de Maandstonden der Vrouwen, is goed voor de pyn in de Lendenen en in de Buik.

L A V A S Z A A D.

Dit Zaad is warm en droog van natuur, het zelve gestooten en gegeten, of met een teug Wyn gedronken, verdryft merkelyk de pynen en Winden; het is ook goed om te gebruiken voor een kwaade Maag en maakt daar en booven de spyzen smakelyk.

L Y N Z A A D.

Men kan zeggen, dat het Lynzaad van een uitneemende kragt en nuttigheid is; het is warm in den eersten Graad en byna getemperd van natuur. Lynzaadmeel met Bier te zaamen geklust en daar een Pap van gemaakt met een goed stuk Boter 'er in en vervolgens op verweeringen en Zwellingen gelegd, verzagt de pyn, maakt ze ryp en doet ze doorbreeken; ja wat meer is, het trekt Doornen en splinters uit het Vleesch. Lynzaad gekookt met Vleeschnat of Zoetemelk, en in de Clisterie gebruikt, verzagt alle pyn en smerten in de Darmen en in de Baarmoeder. Lynzaadmeel met wat gestooten Peper en Honing onder malkander gemengd, is een goede *Eleſuarium* voor een kwaade hoest, en een voortreflyk middel om iemand Courage te geeven.

M O S T E R D Z A A D.

De Eigenschappen van het Mosterdzaad zyn niet minder deugzaam, dan eenige van de voorgenoemde Zaaden; het is heet en droog in den vierden Graad, en kan vyf jaaren in zyne kragt bewaard worden. Het zelve gemaalen met Azyn of *Verjus*, is een goede Saus of Toespyze om zwaare kost te verduwen, en te verteeren, is goed voor een kwaade Maag en de Waterzugt. Nieuw gemaalen Mosterdzaad is goed om op ongeneesfelyke Zweeren te stryken, want zy doet dezelve verdroogen en vergaan. Mosterdzaad gestooten en tot een Popje gebonden, is goed om in de mond te leggen met laauw Water en Azyn voor het Tandzweeren, het doet wel zeveren en zuiverd de Hersenen, als men wat poeder daarvan in de neus doet om te niezen. Wanneer men dit Zaad gemaalen inneemd, doet wel Urine maaken en geneesd de Buikpyn.

N I G E L L A.

De Nigella, anders gezegt, Nardus Zaad, is in den derden Graad warm en droog. Het zelve gestooten tot Poeder, en met Wyn ingenoomen, verdryft alle Winden, Wormen, Fenynige Dampen en Opstygingen uit het Lyf: als men 'er zomtyds maar aan ruikt, zo droogd het vogtige Hersenen, het doet de verlooren reuk wederkoomen, en is ook goed voor de Tandzweeren.

V E N C K E L.

Dit Zaad is voor veele kwaalen goed, en is heet en droog in den Tweeden Graad, en kan drie jaaren voor bederf bewaard worden. Het zelve gegeten, sterkt de Hersenen en 't Gezigt, reinigd het bloed, opend de Maandstonden der Vrouwen, vermeerderd hun Sog, sterkt de Maag en stilt het braaken; het ontstopt de Leever, Mild en Blaas, doet wel Urine maaken, helpt de Steen breeken en is goed voor pyn in de Lendenen: het verdryft ook de koude Pisse, en 't verjeugd de geeuen die 'er van gebruiken. Ook is 't gedistilleerde Venckelwater zeer heilzaam om zeere Oogen mede te waschen en te geneezen.

IV. V E R H A N D E L I N G.

Van de Graanen.

B O E K W Y T.

Dit Koorn-Gewas is, om zo te spreken, van een getemperde natuur: Meelkoeken daar van gebakken of Bry afgekookt, is een goede kost voor gemeene en onvermoogende Menschen, die ligtelyk verteert en ook redelyk voedzaam is; het maakt een open Lichaam en doet wel Urine loozen.

B O O N E N.

Onder de meenigvuldige soorten van Boonen, dewelke ons Land opleeverd, munten de Groene Boonen in deugzaamheid uit, hoewel zy koud en vogtig van natuur zyn, maar als zy oud zyn, dan zyn zy koud en droog. Boonen in Water gekookt, gepeld en dan in Boter gefruit of opgestoofd, maaken versch Bloed, versterken de Lendenen en maaken een Mensch moedig. Zy stoppen de Buikloop, beletten het druipen der Caternen; van haare welriekende Bloeyfel, water gedistilleerd, is een voortreffelyk middel om zig mede te waschen, wanneer men sproeten of vlekken heeft.

E R W T E N.

Dit Graan-Gewas is den Mensch nietondienstig nog ongezond, zy zyn van middelmatige natuur; nogtans zyn de gekookte wel het beste, zy geeven een goed voedzel en maaken een Mensch sterk en kloek. De Sap van groen Erwtten ingenoomen met wat bereid Senepoers, zodaanig als men 't in den Apotheecq koopt, is een goede Medicyn om kamergang te maaken, doet wel Urine loozen, verdryft de Geel en Waterzugt, en is ook niet ongezond voortteere Menschen.

G E E R S T.

Belangende de Geerst, zy is koud in den eersten Graad, en droog in den Derden. Dezelve gekookt in Melk, en vervolgens geeten, is goed voor de Buikloop en doet veel Urine loozen. Geers gestooten en heet gemaakt in een nieuwe pot of pan, is goed voor zwaare steekingen, en pyn in de Zyde wanneer men het in een zakje gedaan daar op legt; het zelfde kan men ook appliceeren in geval van Buikpyn komende van verhoole Winden, 't is ook goed om aldus op het Hoofd te leggen, voor zeere en pynelyke Hoofden, en zeer heilzaam tot het doen opdroogen van de Caternen.

GERST.

G E R S T .

De Gerst is koud en droog in den eersten Graad, en word zeer veel in de Medicynen gebruikt, het verstrekt in heete Ziek- tens om te verkoelen en de hitte te verdryven. Dezelve in water gekookt tot dat ze splyt, en dan door een doek gedaan en met Zuiker opgeweld, is goed te drinken in heete Koortzen, het ver- slaat wel dorst; ondertuschen doet Gersten Bry, wanneer men die eet, het zelfde effect. Gerst maakt rein Bloed en is zeer heilzaam voor 's Menschen Zinnen: syn Gerstenmeel gekookt, daar van een pap gemaakt, en gegeten, is goed voor yligheid in 't Hoofd, de- zelfde uitwerking heeft droog Gerstemeel in een Sakje op 't Hoofd geleid.

H A V E R .

Wat de Haver aangaat, zy is uit de natuur verkoelende en op- droogende; dezelve in water gekookt tot dat zy splyt, en dat Water vervolgens met Roozewater gemengd, verdryft de Steen- puysten uit het Aangezigt, als men 't daar mede wascht. Haver- gort en Karnemelk gekookt, is goed voor de geene die groote hit- te in 't Lyf hebben. Haverpap met wat Olie gemengd, maakt de verzweeringen ryp en doet ze uitbreeken als men 't daar heet op- legt. Haver en Zout met malkander heet gemaakt, en in een Sak- je gedaan, is goed om op pyn in de Zyde te leggen.

R O G G E .

Dit Graan is van een variabel en verschillend gebruik: uit de na- tuur is zy verwarmende. Men moet weten, Roggenbrood brengd wind by, is zwaar en kwaad om te verteeren, en is alleen dienstig voor Luiden die arbeiden, zwaar werk doen, kortom; die weinig leeg of stil zyn, of wel een sterke Maag hebben. Droog Roggenmeel in een sakje op 't Hoofd geleid, is goed voor pyn in 't Hoofd; een pap van Roggenbrood of Roggemeel gemaakt, en op verzweeringen geleid, maakt die ryp en doet ze doorbreeken, en is ook van die kragt, dat zy Doornen en Splinters uit de Leeden trekt, daar zy mogten inzitten. Een snee Roggenbrood wel geroos- terd en dan in den Azyn gedoopt en met wat Nagelen bestooken, en vervolgens op het putje van de Maag geleid, maakt appetyt en is goed voor braaken en walgen. Roggenbroods kruimelen met Zout en Wyn-Azyn gemengd, bind men de Patienten onder aan de Ballen van de voeten, om pyn en yligheid uit het Hoofd te trekken.

R Y S.

Veele houden het eeten van Rys voor een kwaade en nadeelige Spys, maar alzoo oordeeld men gansch verkeerd. De Rys die warm in den Eersten en droog in de Tweeden Graad is, gekookt met Melk en gegeten, is lekkere Luiden haar kost, geeft goed voedsel en stopt de Buikloop: maakt een Mensch moedig, en geeft hem een blozende een schoone couleur.

T A R W E.

De Tarwe is in 't algemeen van een zeer goed en nuttig gebruik, van een byna middelmatige natuur, dog meest overhellende na de Warmte, maakende de Menschen Vet en sterk. Men moet weten, dat het gezondste Brood, dat men eeten kan, van Tarwe word gebakken, dat nieuwbakken en niet vunzig en maar eenen dag oud is; en, dat hoe meer en kleinder gebuideld het is, hoe dat het meer stopt en voedsel geeft, en hoe grover van Zeemelen hoe minder voedsel en hoe meer het laxeerd. Tarwe Meelpap gekookt met Zoetemelk en gegeten, zulks verzagt den Dorst, en is goed voor 't Bloedhoesten. Pap van Tarwemeel met wat Boter, maakt alle *Apostumen* ryp, en maakt het Bloed daar van tot Etter als men 't op de verzweringen legt. Tarwe Seemelen in water gekookt, is goed om krawagie en Schurft mede te wasschen, want het doet het aanstonds vergaan.

V. V E R H A N D E L I N G.

Van de Wortelen.

A J U Y N.

Van de Medicinaale Wortelen, heeft de Ajuyn een algemeene goede en heilzaame werking op den Mensch, zy is warm van natuur over den Derden graad, Dezelve gekookt of gebraden en gegeten met Olie en Azyn als Sala, maakt een open Lichaam, doet wel Urine loozen en veel water maaken. Zy is ook goed voor een verkoude Maag, die ze geneesd, en doet de spyzen wel verteeren.

A L A N D W O R T E L.

Deeze Wortel is zeer nuttig voor veelerlei gebreeken en kwaalen, als zynde warm in den derden Graad en droog in den tweeden. Dezelve gedroogd, tot Poeder gestooten en met Honing gemengd, is goed om te gebruiken voor den, hoest, voor fluimen
op

op de orst, breekt ook Winden, is goed voor een kwaade Maag en maakt een langen Adem. De Geconfyte Alandwortel is tot de bovengemelde Gebreeken nog veel bekwaamer, die ook goed is voor pyn in de heupen, als mede voor de geenen die hun bezeerd hebben, en is een goed behoedmiddel voor de Pest; waarom men de Geconfyte, als men 't vermoogen heeft, voor de andere zal prefereeren.

A N G E L I C A .

De Angelica is heet en droog in den Derden Graad: water daar van gedistileerd, is goed, wanneer men ze met Theriakel inneemd en daar op zweet, voor de Pest, ook voor een vierige Lucht, voor een kwaade Maag, voor Toverye, voor flaauwhertigheid, voor Pleuris en voor Tandzweer. Behalve deeze singuliere Eigenschappen, opend zy de verstoptheid van de Lever, Milt, Long en Maag; het bevordert de Vrouwen Maandstonden, dryft de Nageboortens, de winden en 't geronnen bloed af.

A R O N .

De Aronswortel, anders genaamd Kalfsvoet, (men noemd ze ook wel, de Duitſche Gengber) is heet en droog even als de Gengber. Dezelve geconfyt met Zuiker of Siroop, is goed te gebruiken om de fluimen op te trekken, voor 't zinken van Caterenen, gespannen en gekrompen Leeden, 't is ook goed om uitwendig te Leggen op stinkende verzweringen en voorſchellen of vliczen op de oogen.

B E V E R N E L .

't Gebruik van de Bevernelwortel is niet gering: zy is warm en droog in den Derden Graad, Dezelve geconfyt of met Wyn gekookt en gegeten, doet water maaken, breeken de Steen, en zyn goed tegens de Droppel of koude Pisse. De Wortelen gedroogd, tot pulver gestooten en met Zuiker ingenoomen, verwarmen en versterken de Maag, verdryven de Winden, en zyn goed om te gebruiken voor 't Colicompas of Buikcolicq. Dit zelfde is ook zeer heilzaam voor de geenen die verkrompen, gespannen of lamme Leeden hebben en beroerd zyn, en is onfeilbaar genceeslyk voor 't Tandzweer, voor Pest en kwaade Luchten die men mogt inademen.

B O O M V A A R E N .

De Boomvaaren, in 't Latyn genaamd *Polipodium*, is droog in den Tweeden Graad. Deeze Wortelen in Vleeschnat gekookt en gedronken zynde, maaken een ligte Kamergang, zuiveren het Bloed, en verdryven de Schurft en de ruidigheid.

B R I O N I W O R T E L.

Van een voortreffelyke nuttigheid mag men deeze Wortel aanmerken: zy wascht gemeenlyk in de Duinen en is Warm en droog in den Derden Graad. De Jonge spruitjens van dezelve beoorlyk bereid en gestoofd zynde, en vervolgens gegeten, zyn goed voor een kwaade Maag, maaken Kamergang en doen Urine loozen. De Brioniwortel gekookt met gepelde Razynen, door een doek gedaan en dan met Honing opgeweld, is een weergalooze Drank om Kamergang te maaken, doet ook veel fluimen losen, is goed voor de vallende Ziekte, Poplefie en een benaauwde of kwaade Borst.

C O N S O L I D A.

De Consolida is warm en droog in den Tweeden Graad, zy is van 't volgende gebruik: de Wortel daar van gekookt met Mee of zoetemelk, en gedronken, is goed voor een kwaade Borst, ruimd de fluimen, en is een excellent remedie tegens het Bloedspoe-gen. Het is mede een zeer heilzaame Wortel om Wonden en Gescheurdheid of Breuken te geneezen, en daar van heeft het de naam van *Consolida*, het welk gezegt is *heilzaam*.

E R I N G I U M.

De Eringium, die men anders noemd Endeloos, wascht in het Duyn, en heeft steekende blaauwe Blaaden, welker Wortel een verwarmende natuur scheint te hebben. Dezelve Wortel in Huspot gekookt, gelyk men andere soort van Wortelen doet, is goed om te eeten, tegens de pyn in de Buik, dat men Colicompas of Colicq noemd, komende van verborgen winden; 't is ook goed voor de Steen en 't Graveel en doet wel Water loozen. Deze Eringium Wortel geconfyt en gegeten, hebben de zelfde kragt, maaken een Manspersoon Courageus en verdryft de droppelpis en Leeverzugt.

G A R I O P H I L A A T.

Deeze Gariophilaat mag men in 't algemeen met den naam van wondwortel bestempelen, dewyl zy voor alle Uit- en Inwendige wonden een onseilbaare Medicyn is. Zy is warm en droog van natuur in den Tweeden Graad. De Wortelen van Gariophilaat hebben zulk een lieffelyke reuk als de Nagelen; dezelve in Wyn gelegd zynde, geeven zy die meede een aangename reuk en smaak en deeze Wyn gedronken, is uitneemend goed voor de geenen die zig van binnen in hun lyf bezeerd hebben, om 't geronnen bloed te doen scheyden. Het is ook goed om te drinken voor een kwaade Maag, het opend de verstoptheid van de LEEVER, zuiverd de
Borst

Borst van fluimen, en is zeer heilzaam voor 't Colicompas, dat is te zeggen, voor verhoolen winden en pyn in de Darmen.

H A Z E L W O R T E L .

Hazewortel, in 't Latyn genaamd *Asarum*, is in den Derden Graad droog en warm van natuur. Dezelve gepulveriseerd en met Boterbier gedronken, diend om Kamergang te maaken, als mede om te spouwen en overtegeeven, mits dat men de Vinger maar diep in de Keel steekt na dat men 't ingenoomen heeft. Het is ook goed om te gebruiken voor de waterzugt, en voor de geen en die pyn in de heupen hebben; zy jaagd mede de Vrouwen stonden af, is deugdzaam voor den hoest en tegens de Droppelpis.

H E E M S T W O R T E L .

Wat de Heemst betreft, zy is zo zagt als fluweel, waarom zy van zommigen Fluweelkruid word genoemd, want zy verzagt en maakt murw. Dezelve gestooten en in pap gekookt van Lynzaad of Gerstenmeel, moet men leggen op harde verzweeringen, die ze ryp maakt en doet doorbreken. Wanneer men ze in Wyn kookt en drinkt, doet zy wel Urine maaken, is goed voor 't Graveel en Scheurzel en voor de geen en die van binnen gekwest zyn, 't zy door slaan, stooten of vallen: als men ze met Azyn kookt en daar mede de mond spoeld, sterkt zy het Tandvleesch en belet de pyn van het Tandzweer.

H E R T S T O N G .

De Hertstongen verkoelen en verdroogen tot in den Derden Graad. De Wortel daar van gekookt en gedronken, is goed voor de Buikloop en 't roode Melisoen, het stopt de natuurlyke Krankheid der Vrouwen, stillt het braaken, opend de verstopte Milt en verzagt ze als ze verhard is.

H O O L W O R T E L .

Dezelve is heet in de Eersten Graad en droog in den anderen, en blyft twee volle Jaaren goed en in zyne kragt. Hoolwortel klein gestooten met fyn gesneden Zoethoud, met Honing onder een gemengd, en daar zomtyds wat af gebruikt en geslikt, is goed voor de Aamborstigheid en 't kuchen. Die de vallende ziekte mogt hebben, zal neemen twee Lood Hoolwortel, kooken die in Boom Olie en smeeren daar mede het geheele Ruggebeen, zo zal hy met Gods hulp geneezen. Dezelve gepulveriseerd en met Eeck gemengd, is goed tegens de schurftigheid als het daar mede gewasschen word; wanneer men die Wortel met Bier of Wyn inneemd, dryft zy het

vergifen de Nageboorte af, zo dat zy van een zonderlinge nuttigheid moet gehouden worden.

H O O L W O R T E L. (Lange)

De lange Hoolwortel is niet minder heilzaam dan de voorgaande: zy is heet en droog in den Tweede Graad. Dezelve in Wyn geweekt en daar af gedronken, is goed voor alle inwendige Lichaa-melyke Fenynigheid, doet het Water wel losfen, verwekt de Vrou-welyke Krankheid; zy is ook goed voor pyn in de Zyde, voor de kramp en 't flerecyn, mits dat men het inneemd als boven ge-zegt is.

I R I A S O F B L A A U W E L E L I E N.

Wanneer men de wortel van deeze Irias, die warm en droog van natuur is, in wyn kookt en daar van drinkt, stilt zy de pyn in de Buik, en is goed voor de geenen die eenig Lid verkrompen of verwrongen hebben, of verkoud of verstyft zyn. Zy is ook goed voor de waterzugt en de Steen; dezelve gepoederd en tot pulver gestooten en met Honing gemengd, is goed om te gebruiken voor de Aamborstigheid. Irias als Snuif opgesnoven na dat zy gemaalen is doet niezen en zuiverd het Hoofd van binnen.

M E E C R A P P E N.

Deeze Wortelen zyn warm in den Tweeden en droog in den Derden Graad. Meeocrappen in Bier gekookt en door een doek of teems gedaan, het nat of sap daar van met Honing opgeweld, is goed om te drinken tegens de Geelzugt; het doet dapper waterlozen, opend de verstoptheid van de Nieren, van de Blaas en de Leever, en de Vrouwelyke Stonden. 't Is ook goed om te drin-ken voor de geenen die gevallen hebben, gestooten zyn, of hun van binnen hebben bezeerd gehad; want het doet het geronnen bloed schyden en dryft het af.

M E E S T E R W O R T E L.

Meester Wortel aldus genaamd om dat het Meesterlyk goed is voor veele kwaalen en toevallen: Zy is warm en droog van natuur tot in den Derden Graad. Dezelve in Wyn gekookt en ge-bruikt, is uitneemend goed voor een kwaade verkoude Maag, voor beevende koude Koortzen, maakt appetyt en wederstaat de kwaade Luchten en 't fenyn, verdryft ook de Winden, lost het geronnen bloed, dat veroorzaakt is van vallen, slaan of stooten; en is daar-enboven uitsteekend goed om te leggen op beeten van dolle Honden.

M E R E D I C K W O R T E L E N.

De Meredick Wortelen, anders gezegt Peperwortel, geraspt en gemengd zynde met wat Azyn en kruimen van Wittebrood, is een goede Zaus om te eeten tot Visch of harde onverduwelyke spyzen, want het doet ze wel verteeren en maakt appetyt; 't doet wel Urine maaken, het verdryft het Graveel, de pyn uit de Lendenen, en is ongemeen goed en heilzaam voor de waterzugt, en doet ze volkomen geneezen.

P A S T I N A K E N.

Pastinaken Wortelen, of witte Peen, is van een groote gezondheid voor den Mensch; zynde warm en droog van natuur. Dezelve met Huspotgekookt en gegeten, geeven goed Voedzel, en zyn goed voor de Lever, de Long, Nieren en Borst; zy doen ook water maaken, verzagte de pyn in de zyde, verdryven de Winden en smerten uit de Buik. Dezelve zyn ook goed om gegeten te worden van Luiden die verrekt zyn, of van binnen gekwest, of in wiens Lichaam iets geborsten is. 't Zaad van de Pastinaken met Wyn gedronken, is weergaloos tegens alle fenyn en vergift, en zet het zelve volkomen af.

P E E N (geele) en C A R O T E N.

De Wortelen van geele Peen en Caroten in de spyzen gebruikt, geeven tamelyk goed Voedzel, verwarmen de inwendige Leeden, doen wel water losen, en zyn van een groote Vervulling in het huishouden van Arme en onvermoogende Menschen.

P E S T I L E N T I E W O R T E L.

Deeze Wortel, die in 't Latyn *Petasites* genaamd word, is droeg in den Derden Graad. Dezelve gedroogd, tot poeder gestampt en met wyn gedronken, is goed voor de Pest en vuurige Koortzen; dryft het fenyn van 't Hert, en is voortreffelyk tegens het opstygen van de Moeder.

P I E T E R C E L I E W O R T E L.

Betreffende de Pieterceliewortel, zy is warm in den Tweeden en droog tot in de Derden Graad. Dezelve met Huspot gekookt en gegeten, zyn goed voor de Maag, doen de spyzen wel verteeren en veel wateren; zy openen de verstoptheid van de Lever, van de Nieren en van alle de inwendige Deelen en Leeden des Lichaams, doen de Steen en het Graveel ryzen, en wederstaan alle fenyn. Wanneer men het Zaad van die Wortel gepulveriseerd daar by doet, en met klein gesneden Zoethout inneemd, zulks doet als dan nog veel

meer effect, en scheid de winden als men 't op de Voorgaande manier gebruikt.

P R A N G W O R T E L.

De Prangwortel, die men in 't Latyn *Aresta Bovis* noemd, heeft een verdroogende natuur. De schillen van deeze Wortel in Wyn gekookt, en dan met Zuiker opgewelt en gedronken, doet water losen, breekt de Steen en is goed voor de vallende Ziekte. Dezelve met water gekookt en vervolgens wat Azyn daar by gedaan en den mond mede gespoeld, geneest het Tandzweer.

P Y R E T R U M.

Pyretrum, anders genaamd *Bertram*, is warm en droog in den Derden Graad. Deeze Wortel gepulveriseerd, met honing gemengd en alzoo ingenomen, is goed voor de Vallende Ziekte, als mede voor Poplefie, verouderde Hoofd-Zweer en verkoude Hersenen. De Pyretrum Wortelen in de mond geknaauwd, doet wel Zeveren en Kwylen, en is uit dien hoofde ook goed voor Tandzweer.

R A D Y S.

Ten opzichte van de Radys, moet men volkomen bekennen, dat zy uitneemende deugden heeft: zy is warm in den derden Graad en droog in den Tweeden. Dezelve aan schyven gesneden en tuschen beide zuiker gelegt, daar druipt een lieffelyke Sieroop uit, die goed gelikt is voor een kwaade hoest en benaauwdheid op de Borst. 't Zaad van Radys gestooten en ingenomen met laauw water en Olie, doet sterk overgeeven en Urine loozen. Radys gestooten en met zout en zeep en graauw Papier onder de voeten gebonden, trekt de pyn en de hitte uit 't hoofd naar beneden. Radys gegeeten, breekt de Steen, is goed om te doen oprispen en overtegeeven, 't welk in 't byzonder doen de Schillen van Radys met Honing en Eeck gestampt en ingegeeven, en daar na den vinger diep in de keel gestooten, maakt walging.

R A P E N.

De Rapen, welke van den gemeenen Man doorgaans Knollen worden genaamd, zyn warm en vogtig van natuur. Als ze wel gekookt zyn en voor Spyze worden gebruikt, is 't een gezonde kost en geeft het Lichaam redelyk voedsel. Dezelve in Melk gekookt, verzagten de pyn van 't sierecyn als men 't daar op legt. Het sap, daar ze in gekookt zyn, is goed om de handen in te waschen die van de winter uitbreeken, of anders legt men 'er warme gekookte Rapen op. De jonge spruitjens van dezelve gegeeten, als zy beginnen uit te schieten, mits dat zy wel toebereid zyn, doen water maken

ken en zyn goed voor de geenen die met de Steen of 't Graveel gekweld zyn.

S A T I R I O N.

Daar zyn veelerlei zoorten van Satirion, zy verwarmen en zyn vogtig van natuur. Deeze wortelen gekookt in zoete Melk en gegeten, zyn goed voor de Teering, zy versterken de Lendenen, maaken Courage en geeven goed voedsel.

T O R M E N T I L W O R T E L.

De Tormentil is droog in den derde Graad. Deeze wortelen gekookt en gedronken met een vierendeel loods van deszelfs Poeder, doen zweeten, zy dryft het fenyn van 't hert; is goed voor de Pest; stopt de Buikloop en 't rood Melisoen; als mede het bloedspeogen, bloedpissen en de Vloed der Vrouwen. Dezelve geneezen alle inwendige Kwetzuuren, opend de Long en Leever; verdryft de koude der Koortzen en stelpet de lopende Vloed der Oogen als men ze daar mede wascht.

Z U I K E R W O R T E L.

De Zuikerwortelen zyn warm en droog van natuur: dezelve in behoorlyk nat gekookt en gegeten, versterkt de appetyt en lust tot eeten; zy doen ook wel waterloozen en stelpen de Buikloop.

VI. V E R H A N D E L I N G.

Van de Bloemen.

B A L S E M B L O E M T J E S.

Niet weinig voortreffelyk zyn deeze Bloemen, want zy zyn veel kwaalen een weergalooze Medicyn; ziet hier hoe men ze moet gebruiken. Men plukt ze op zyn behoorlyke tyd, en wanneer zy wat gedroogd zyn onder papier; zo zal men ze leggen in een glas met Boom Olie, stellen 't vervolgens in de Zon, en als het daareen wyl tyds in gestaan heeft, zo komt 'er een schoone Balsen Olie af, die men uit en inwendig zal moogen gebruiken; zy is ook goed voor alle kwetzuuren, weedom en pyn, en ook voor gescheurdheid, Breuken, vallen of stooten. Met deeze Olie werd meenig behoeftig Mensch geholpen en daarom behoorden de Ryke Luiden deeze Olie altyd by haar te draagen.

BERNAGELBLOEMEN EN BUGLOS.

Beide dezelve zyn van een getemperde natuuren van eenerlei kragt. Siroop of Conserf van deeze Bloemen ingenoomen, maakt goed bloed, verdryft de Koorts, is goed voor zwellingen in 't hoofd, voor beevingen van 't hert, voor zwaarmoedigheid, voor vallende ziekte en Geelzugt. Zy maakt een Mensch vrolyk en blymoedig en zyn goed om over sala te eeten.

C A M I L L E N.

De Camillen zyn warm en droog in den Eersten Graad: dezelve in bier gekookt en gedronken, is een gezonde Drank om urine te loozen en de steen te doen ryzen; die zelfde Drank verdryft de Winden, geneesd het Colicompas en verdryft alle pynen, en Camillen in water gekookt en daarmede de voeten gewasschen, is zeer gezond. De Olie van dezelve verzagt alle snerten, maakt los en slap dat verstyfd is en opend dat geslooten is. Om winden te breeken, neemt men wat Camillen met wat gestooten Zoethout, dat men opeet en waar op men een teug warm Bier of Wyngebruikt, dan zal men onder Gods zeegen wel geeneezen.

C L A P R O O Z E N.

Deeze Bloemen zyn verkoelende tot in den Vierden Graad. Water gedistileerd van Roode Claproozen of Collebloemen, is goed om te drinken tegens de Pest, vierige Koortzen en een verhitte Lee-ver; 't is ook een voortreffelyk Gorgelwater voor een vierige keel en een kwaade mond. Vier of vyf Balletjes met het zaad in wyn gekookt en gedronken, is een goed middel om te slaapen, dog veel Luiden bederven haar Jonge Kinderen met deeze remedie door een overtollig gebruik dat zy van die Bloemen maaken.

L E L I E N.

De Wortelen en Blaaden van de witte Lelien, gestooten en in eenige pappen na behooren gekookt, zyn goed voor allerhande Verzweeringen; als men 't daar redelyk dik oplegt, zo zullen zy de Zweeren ryp maaken en doen doorbreeken. De Olie van de Lelien die men in den Apotheecq koopt, is goed om op Verstyfdheden te stryken, en met laauw water ingenoomen zynde, maakt zy oprispingen en Walging tot overgeeven.

M A D E L I E V E N.

In 't algemeen is dit Bloempje verkoelende, dewyl zy uit de natuur koud en droog is. Madelieven gebruikt men veel in heete Koortzen om te verfrischen en te verkoelen; dezelve met gepelde Gerst

Gerst en Razynen in water gekookt, is een goede Drank om in een vierige Koorts te gebruiken, is heilzaam voor een verhitte Leever en maakt een zachte Kamergang. De Bladen van de Madelieven kan men eeten als sala met Olie en Azyn, dat verkoeld, maakt appetijt en een open Lichaam.

M E Y B L O E M E N.

De Meybloemen, die men ook wel noemd, Lelietjes van Calvarien zyn warm en droog van natuur. Dezelve in Wyn gelegd, of dat nog beter is, water daar af gedistileerd en met wyn besproeid, en zomtyds een half Bierglas daar af gedronken, sterkt kragtdaadig de Memorie, verheugd het hert, geneesd de Poplefie, de lammigheid der Leden en de Beroerdheid.

M U U R B L O E M E N.

Deeze Bloemen zyn warm en droog van natuur; dezelve in Dunneblær of Reegenwater gekookt, en daar mede de oogen gewasfchen, verdryft de Vliezen, en maakt een klaar en helder gezigt; ook is het uitsteekend goed om te drinken voor degeenen die met graveel gekweld zyn. Het Zaad van de Steen-Violetten of Muurbloemen gestooten en met Wyn gedronken, doet de verouderde Vrouwen stonden voorkoomen.

P E N S E E N.

Penseen, in 't Latyn genaamd, *Barba Trinitatis*, zyn van een getemperde natuur; in Zoetemelk gekookt, zyn zy goed voor Zieke Kinderen om te drinken. Ook is het goed om te gebruiken voor een kwaade Borst en Long en geneesd met Gods hulp de Koorts.

P I O N I R O O Z E N.

Deeze Bloem is warm en droog van natuur; de conserf van dezelve is goed om te gebruiken voor de geene die de vallende Ziekte hebben; daar toe diend ook de Pioniekern of het Zaad gepulveriseerd en met Wyn gedronken. Het zelfde doet wel Urine maaken en reinigd de Leever en Nieren. De Pioniwortelen in Wyn gekookt en gedronken, reinigd en zuiverd het bloed.

P L O M B E N.

Zulks zyn witte Bloemen, of Rozen, die in de Meeren en stilstaande Vaarten op het Water wasfchen. Zy zyn koud en droog van natuur: de conserf hier van gebruikt, is goed voor de roode Buikloop, en voor een verhitte Maag; het doet de Menschen in reinigheid leeven en gerust slaapen, het verdryft de kwaade en onzuiver-

vere Droomen, en is goed om tegens de pyn van de Blaas en de Milt te gebruiken; waar toe ook goed is de Plomb-firoop die men in den Apotheecq te koop vind, die goed is om te slaapen en viefige Koortzen te verdryven. De Blaaden zyn goed om roode viefige oogen te verkoelen, wanneer men ze op 't voorhoofd bind.

R O G G E B L O E M E N.

De Koornbloemen of Roggebloemen, zyn koud en droog van natuur. Deeze Bloemen gedroogd en in Franfche Wyn met Foe-lie in Kruiken gedaan, en deze kruiken zes Weeken lang onder de Aarde gezet, en vervolgens daar van gedronken, is goed voor de waterzugt. Van deeze Bloemen water gedistileerd, is goed om roode loopende oogen mede te wafchen, die ze doet verkoelen en geneezen.

V I O L E T T E N.

Deeze Bloemen zyn koud in den Eerften Graad en vogtig in den Tweede. Dezeive in Water gekookt en gedronken, is goed voor heete Koortzen en verhitting van de Leever. Siroop van Violetten ingenoomen, maakt zagte Kamergang, is goed voor den hoest, voor Luiden die de Teering hebben, voor pleuris en voor pyn in de zyde; waar toe men ook kan gebruiken de Concerf van Violetten, welke men in den Apotheecq te koop vind, beneevens de firoop: kortom, daar is geen kruid dat meer gebruikt wordt, als de Violetten, wegens haare ongemeene verzagtende natuur.

V I I. V E R H A N D E L I N G.

Van de Welriekende Kruiden.

A V E R U Y T.

Dit Kruid is warm in den Eerften Graad en droog in den Derden. Het zelve in Wyn gelegd en daar afgedronken, is goed tegens het opftygen van de Moeder, het verdryft de Geel- en Waterzugt, dood de wormen, opend alle verftoptheid, reinigt de Maag en verdryft de Winden. Averuyt gestooten en met zout en Olie op de Polsfen gebonden, verdryft de koude van de Kooortzen,

B A S I L I S C U M.

De Basiliscum is warm en vogtig van natuur; dezelve geschilt, tot een Popje gebonden, en in den Wyn gehangen en gedronken, ver-

verdriyft de treurigheid, vervrolykt het hert en geneesd den hoest. Aan dit Kruid gerooken, is goed voor duizeling en versterkt het Hoofd.

B R U I N H E I L I G.

Dit Kruid is warm en droog van natuur; het zelve geschilt en met warme Azyn op de Maag gelegd, verdriyft het walgen, maakt eetenslust, en is een goed middel om te leggen op beetten van dolle Honden. De reuk daar van, maakt een Mensch vrolyk en bly, en als zy in Wyn gekookt word en gedronken, dood het de Wormen, verdriyft de pyn in de Buik, verligt de Vrouwen in haaren Arbeid en is goed voor een kwaade Maag.

C O N F I L I E D E G R E Y N.

Men mag dit Kruid met regtin agting houden, 't welk voor veel le Ziektens een zonderling goed Middel is, waarom zommingen het de naam van Moederkruid geeven. Het zelve in Wyn gekookt, is goed om te drinken voor die geen en die Zomtyds in onmagt of bezwyming vallen, die van koude voortkomt, 't welk dikwyls de Vrouwen gebeurd. Deeze Wyn is dus gedronken ook goed voor 't fenyn en voor beetten van dolle Honden. Confilie de Greyn in Wyn gelegd, en daar af gedronken, versterkt de Memorie, verheugd het hert, doet een Mensch gerust slaapen, is goed voor een bedorven Maag, benaauwdheid op de Borst, voor 't Graaveel, voor pyn in de Lendenen; het dood de Wormen en is ongemeen heilzaam en geneeslyk voor de Geel- en Waterzugt.

C O S T o f B A L S E M.

De Cost is warm en droog tot in den Derden Graad. De Conser van deeze Balssem, is goed om te gebruiken voor 't rood Mefsoen, belet het druipen der Caternen: doet de pyn en krimpelingen van de Buik vergaan, wanneer men nu en dan de groote van een Castanje van deeze Balssem inneemd, of als men dit Kruid klein maakt, met Eyer en in de pan bakt en aldus toegemaakt eet.

D R U Y F K R U I D.

Druifkruid, anders genaamd Botrys, is warm en droog in den Tweeden Graad. Dit Kruid geschilt en met zuikerkoekjens afgegeeten, zyn zeer goed voor een kwaade Borst, verdriyven de fluimen en maaken een lange Adem. Het zelve gedroogd en tuschen de Kleederen gelegd, maakt ze welriekende, en in de Spyzen gekookt zynde, doet wel smaaken en lieffelyk ruiken van geur.

H Y S O P E.

Onder andere voortreffelyke deugden welke de Hysope heeft; is zy voornamentlyk een zeer goed Longen-kruid. Dezelve een half uur lang in Zoetemelk gekookt, het Kruid dan weggeworpen, en daar na de Melk met Zuiker opgeweld, is goed warm gedronken voor de Longzugt; want het verdryft het hoesten, het maakt een ruime Borst, maakt een lange Adem en doet wel zweeten. De Hysope met water en Azyn gekookt, dient om de Tandzweeren mede te verdryven.

L A V E N D E L.

De Lavendel is warm en droog in den Tweeden Graad. Gedistilleerd Laveldenwater is goed om nu en dan een lepel vol of twee van te drinken voor de geenen die geraakt of beroerd zyn; het jaagd het *Secundinam* af, het beneemd het beeven der handen, het schudden van 't hoofd, en doet de spraak wederkomen, van die ze door beroerdheid verlooren heeft.

M A E R T E R.

Voor zo verre de Maerter op zig zelven aangaat, en is zy niet kwaad om te gebruiken: Zy is warm in den Derden Graad en droog in den Tweeden. Dezelve gedroogd en tot Poeder gestoten, vervolgens met Honing gemengd en ter zwaarte van een half Loos ingenoomen, maakt kamergang, verdryft de zwymelingen uit het Hoofd; als mede de zwaarmoedigheid en wormen. Maerter gekookt en gedronken, is goed tegens d'onvrugtbareheid der Vrouwen, dezelve in water gekookt en daar in gebaad, is goed voor de verharde Moeder der Vrouwen.

M A G E L Y N.

Dit Kruid is warm en droog in den Derden Graad. Dezelve gewreeven en daar van wat in de neusgaaten gesnooven, doet niezen, trekt veel vogtigheid uit het Hoofd, versterkt de hersenen en memorie. Magelyn in wyn gekookt, is goed om te drinken voor de waterzugt, voor 't Graveel, voor een koude Borst en Maag, en voor de Lammigheid.

P O L E Y.

Het Poleykruid is warm en droog in den Derden Graad: het zelve in wyn gekookt en gedronken, helpt de natuurlyke Krankheid der Vrouwen afdryven, als mede het *Secundam*; doet Urine lossen, is goed voor de Steen, verdryft Melancolique humeuren en winden, geneesd de Kramp-en Zenuwtrekkingen, is goed tegens het

het walgen van de Maag, voor de vallende Ziekte, en voor alle harde en grove kost en drank die men mógt gebruikt hebben: ook is de Poley in 't byzonder een keurlyke remedie ter verdryving van 't Flerecyn.

R O O Z E M A R Y N .

De Roozemaryn heeft veele zeer welbekende gaaven: zy is warm en droog in den tweeden Graad. Dezelve gekookt en gedronken, maakt appetyt en lust om te eeten, verdryft de Geelzugt, versterkt de memorie, hersenen en zinnen, verheugd en verfraaid het hert, vernieuwd en ververscht het bloed, en is goed om voor veelerlei gebreken te gebruiken. De Confer van de Roozemaryn, die men by de Apotheekers te koop vind, is ook goed tot de voorgemelde kwaalen, en welinzonderheid zeer nuttig voor de Poplefie, voor Tongberoertens, om de verlooren spraak wederom te regt te helpen.

S A L I E .

Het Saliekruid, dat warm en droog in den derden Graad is, werd niet ten onregten voor een Medicinaal hulpmiddel gehouden. Dezelve in kleinbier gekookt en gedronken, is goed voor de Geeraaktheid en vallende Ziekte; als mede voor een kwaade Maag, en voor pyn in 't hoofd, die oorsprongkelyk is van koude. Dezelve in zoetemelk gekookt en daar mede gegorgeld, is een heilzaame remedie tegens het verdryven van de huig en om een vierige keel te geneezen.

T H Y M .

De Thym is warm en droog tot in den derden Graad. Dezelve in Wyn gekookt en gedronken, versterkt de hersenen en memorie, vermeerderd het verstand, reinigt de Vrouwen van het *Secundam*; het verdryft ook het onzuivere bloed, en is goed om te drinken voor de geenen die bevreesd en zwaarmoedig van hert zyn, en die de vallende ziekte of pyn in de heupen hebben. Het ruimd de Borst van leelyke fluymen en verdryft de winden.

W Y N R U Y T .

Dit Kruid is warm en droog in den derden Graad. Water hier af gedistileerd, is goed om duistere oogen mede te waschen, en scherpt merkelyk het gezigt. De Wynruyt op vet Boter en Brood gegeten, is goed in een vierige tyd, het behoed met Gods hulp de Pest en maakt een klaar gezigt.

VIII. VERHANDELING.

Van de Hof-Kruiden.

A L S E M.

Onder de Medicinaale Hof- of Tuin-Kruiden, vind men 'er veel die zeer nuttig en heilzaam voor den Mensch zyn. Den Alsem, waar mede wy beginnen, is warm in den Eersten en droog in den Derden Graad. Conserf van Alsem of Alsemwyn, is goed om te gebruiken voor een kwaade Maag, voor een verkoude Leever, voor de Geel- en Waterzugt; het dood de wormen, stilt het braaken en zuiverd het bloed. Olie van Alsem gestreeken op de Buik, Navel en Polsen, als mede onder de Neusgaaten, is een vast middel om de wormen te dooden.

B E T E.

De Bete is een overgroot gezond Warmoeskruid. De wortels daar van bekwaamelyk gesneden, en in de Olie gestookten, worden gebruikt om teere Luiden in 't Fondament te zetten, en also Kamergang te maaken; men mag ze ook snyden om in de Neusgaaten te steeken, om de hersenen daar door te zuiveren, en is ook goed voor pyn in 't hoofd. Als de Bete wel gestoofd is en met Olie en Azyn word toegemaakt, is 't een gezonde spyze die ligtelyk verteerd word.

C A R D O B E N E D I C T U S.

Het zelve is een zeer Edel en dierbaar Kruid, warm en droog van natuur. Cardobenedictus gedroogd en in wyn geleid en daar afgedronken, versterkt de Memorie en Zinnen die eenigzints gekrenkt zyn; 't is ook goed voor pyn in 't hoofd, voor een vervuilde Maag, reinigt het bloed en opend de verstophtheid van de Leever en Milt. Het water van dit Kruid, is een voortreffelyk middel om zeere Oogen mede te waschen, die daar door geneezen worden. Cardobenedictus in Bier gekookt en heet gedronken met een weinig van zyn poeder, doet wel zweeten, verdryft de viersdendaagse Koorts en de Pest, doet ook wel wateren en breekt den steen. Dit Kruid is ook goed voor draayingen in 't hoofd en helpt het gehoor. Pilletjes van het Poeder gemaakt met honing, en ingezwolgen, helpt de benaauwdheid der Borst en is goed voor de Teering.

C I C O R E Y E N E N D Y V I E.

Deeze beide Kruiden zyn van eenerlei kragt en werking, en zyn koud en droog byna in den Derden Graad. Water van dezelve gedistilleerd, en met Zuiker toeberaid en gedronken, is goed voor een verhitte Maag en Liever, als mede tegens de Geelzugt en Derdendaagse Koorts.

C O N C O M M E R S.

De Concommers zyn in 't gemeen een verkoelende spys, koud en vogtig uit de natuur, als ze toeberaid zyn met Olie en Azyn als de Sala, verkoelen zy de inwendige Leeden die verhit zyn, men moet ze dog maar altemet eeten, dewyl het anders schadelijk aan de Gezondheid zou kunnen zyn. Het Zaad van dezelve, word meenigmaal gebruikt in de Medicynen om te verkoelen, daar 't voornamentlyk toe diend en anders niet.

C O R A A L K R U I D.

Dit Kruid, in 't Latyn *Asparagus* genaamd, is van een getemperde natuur. De jonge uitspruitzels van Sperges gekookt en met Olie en Azyn als Sala gegeten, maakt opening, zuiverd de Borst van dikke fluymen, maakt de Gehuuwden Courageus, en is goed om te gebruiken voor de Geelzugt.

K E R V E L.

Het Kervelkruid heeft groote deugden; dezelve van de eerste snee wat gewrongen en in een nieuwe aarde pot met wyn gekookt, vervolgens die wyn door een doek gedaan en daar na opgewelt zynde met zuiker, is goed om te drinken voor de geenen die gevallen hebben en geronnen bloed in 't Lyf hebben gekreegen. Kervel warmoes doet wel wateren, en verdryft den Steen; zy is ook goed voor een kwaade Maag en voor pyn in de zyde.

K O O L.

De Kool werd van veele Geneesheeren in groot Eftiem gehouden, om dat zy goed is voor veele Accidenten. Zy is warm en droog van natuur in den Eersten Graad. Het afgegoten sap van dezelve met een goed stuk Boter en zuikergemengd, en gedronken, maakt Kamergang en ruimd de Borst van fluymen. Koofap door de neus opgetrokken zuiverd de hersenen en ook het hoofd van flegmatique humeuren. Koolzaad is goed om in te neemen tegens de wormen, die daar afsterven en uitgedreeven worden. De Blaaden van de

B U R G E R

de Kool in pap gefneeden , of op Pleisters gelegd , geneezen allerhande Verzweeringen.

L A T O U.

Latou is uit de natuur koud en vogtig ; dezelve als Sala gegeten met Azyn en Olie toeberaid , ververscht het bloed dat verhit is , verdryft den Dorst , men slaapt 'er gerust af , en is goed om alle hitte mede te blussen en te verkoelen . Het zaad daar van gestooten en gegeten in Bier en Brood , is een goed Slaapdrankje .

N I P P E.

De Nippe is een Kruid dat warm en droog in den Derden Graad is . Nippe in wey gekookt en gedronken , geneesd Melaatsheid , dood de wormen , doet zweeten , verdryft alle fenyn van 't hert , scheid het geronnen bloed , als 'er iemand is die hem van binnen zeer gedaan heeft ; het zuiverd , en geneesd ook de plekken in 't aangezicht , als die 'er mede gewasfchen worden .

P I M P E R N E L.

Dit Kruid is uit de natuur droog en koud in den Derden Graad . Dezelve in wyn geleid , en daar afgedronken , verheugd het hert en maakt een Mensch vrolyk en blygeestig . De zelfde wyn gedronken , ftelpt het bloed overgeeven , het bloed pifsen , geneesd mede de Vrouwelyke Krankheeden , alle wonden en hertkloppingen ; zo dat zy voor een heilzaam Kruid is aan te merken .

P O M P O E N E N.

Wat de Pompoenen aanbelangen , hoewel zy koud en vogtig van natuur zyn , zyn zy nogtans gezonder om te eeten dan Concommers . Als de Pompoenen bekwapelyk gekookt zyn met Zoetemelk , Huspotnat of met wat Meelpap , is het niet ongezond om te eeten , want zy verkoelen de hitte van de Maag . 't Zaad van dezelve gestooten of gepeld , word dikwyls in heete Koortzen gebruikt om te verkoelen .

P O R C E L Y N.

De Porcelyn word voor een purgatif en bloedzuiverend middel gehouden ; egter is het een zeer koud kruid tot in den Derden Graad en vogtig in den Tweede . Dezelve als Sala met Olie en Azyn gegeten , verdryft alle inwendige hitte , ftopt het Melifoen , maakt een getemperde Maag , zo die verhit is , en is goed tegens heete Koortfen . Dit Kruid gestampt zynde , is goed op 't wild Vier te leggen , en op roode loopende Oogen , want het verkoeld alle verhittingen en maakt een Mensch kuisch van leeven .

S A-

S A N I K E L.

Dit Kruid word Sanikel genaamd, om dat het een goed Geneeskruid is, zynde droog en t'zaamenttrekkende van natuur, en by uitstek goed voor Wonden. Het zelve geschild en met Eyeren gebakken, is goed om te eten voor de Buikloop, die zy stopt, en geneesd de gescheurdheid van eenige Vliezen, deelen of leeden des Menschen. De Sanikel gekookt en met honing opgewelt zynde, is goed voor 't bloedspoegen, voor een kwaade keel en voor vuil Tandvleesch.

S U R I N G.

Suring of Surckel is koud en droog van natuur. Dezelve in Karmemelk of Wey gekookt en gedronken, is een goede bloedzuiverende Meydrank, en goed voor alle inwendige hitte; het beneemd de Dorst, en is goed om de schurft mede te wasschen.

T U I N K E R S.

Dit kruid is heet en droog schier in den vierden Graad. Dezelve jong gesneden en op Boter en Brood gegeten, is goed voor een verkoude Maag. Het zaad daar van gestooten, en ingenoomen, maakt kamergang, verdryft de Wormen, opend de opgestopte Vrouwen Stonden, scheid het geronnen bloed en lost de sluimen van de Borst.

IX. V E R H A N D E L I N G.

Van de Herbarizeer of Wilde Kruiden.

A G R I M O N I E.

Niemand die eenige ervaarendheid en kennis van de Medicynen heeft, zal betwisten, dat de wilde Kruiden, iets geneeslyk en heilzaam voor 's Menschen gezondheid in hebben; waarom men alhier van eenige der voornaamste dier Kruiden zal handelen. Wy beginnen met de Agrimonie, die heet en droog in den tweeden Graad is. Dezelve gekookt en gedronken, is goed voor alle inwendige verzweringen en 't bloedpissen, verdryft het fenyn, opend en zuiverd de Leever, en maakt ze sterk. Agrimonie met Azyn gestooten en gelegd op Kanker, Wratten, haarworm en alle verouderde en kwaade Zecren, verdryft dezelve en geneesd mede de beetten van dolle honden.

A L F S R A N K E N.

De Alfsranken zyn warm en droog van natuur, het wascht langs de weegen, en draagen blaauwe Bloemen, van fatzoen als de Turksehoeden. Dit Kruid gekookt met Wyn en gedronken, is goed voor de geenen die gevallen en hun binnens lyf bezeerd hebben; want het doet het geronnen bloed scheiden en door de Urine afgaan. 't Is ook goed voor allerlei soorten van kwetzuuren, het opend de verstopte Lever en is een geneesmiddel voor de Geelzugt.

B E R G K N O P P E N.

Men noemd dit Kruid veeltys ook Muurpeper; om dat het op Daken en Muuren wascht; het is heet en droog van natuur en zo scherp bytende als Peper. Dezelve in Azyn gekookt en door een doek gedaan, en dat Nat met boter of Olie gedronken, doet kragtig rispen en overgeeven; en is ook goed voor een vervuylde Maag, de Geelzugt en de Koorts.

B Y V O E T.

Dit Kruid is warm en t'zaamentrekkende van natuur. Dezelve gekookt in Bier of Wyn en gedronken, is goed voor Vrouwen die zwaaren arbeid hebben en gaarne blyde Moeder waaren; het bevordert ook merkelyk de Vrouwen haar stonden. Deeze zelfde Drank is ook goed voor den steen en Geelzugt, als men daar by in water gaat zitten. Het zelve in water gekookt, is gezond om de voeten te waschen. Daar Byvoet in huis is, zegt men, is men bevryd voor Tovery, en die het over de weg by hem draagd, word niet ligt mat of moede; hoewel de meesten het voor bygeloo-
vigheid houden, dat wy aan zyn plaats laten.

C E N T A U R E A.

De Centaurea, veeltys Santorie genaamd, is warm van natuur. Dit Kruid in Bier gekookt en gedronken, verdryft de Koorts en sluimen; het dood ook de wormen, opend de verstopte Leever, reinigd de wonden en verzweeringen, en is goed om voor de Geelzugt in te neemen.

C L I S S E N.

De zelve zyn heet en droog in den derden Graad, verteeren en verdroogen gemeenlyk. De wortel daar van in Wyn gekookt en gedronken, is goed voor 't kuchen en voor de geene die Etter en Bloed spoegen; en doet het water wel loozen.

DRIEBLAD.

Het Drieblad wascht te Aelbertsberg in de Meiren, en is zeer bitter van smaak. Dit Kruid gedroogd, met Bier opgekookt, vervolgens door een doek of teems gedrukt en wederom met honing opgewelt zynde, is goed om te drinken voor scheurbuik, voor een volle borst die met fluimen is overlaaden, het is ook goed voor 't bloedspoegen en voor die gebrek in de Leever hebben: De Schippers, die verre Reizen moeten doen, neemen dit Kruid altoos gedroogd mede.

DUYVEKERVEL.

Duyvekervel is een Souvereine Meydrank om het Bloed te zuiveren, want zy is warm en droog in den tweeden Graad en dus van een middelmaatige kragt. Als zy gedronken word wanneer ze in wey gekookt is, zuiverd ze niet alleen het Bloed, maar maakt ook een open Lichaam en verdryft de Melancolie; is ook goed tegens de Waterzugt, Lazarie, Pokken en Caternen.

EERENPRYS.

De Eerenprys is een Kruid dat mede in veel agting by de Geneeskundigen is, en 't word voor een der voornaamste Huismiddelen van den gemeenen Man gehouden; is warm en droog van natuur. Dezelve in wyn gekookt, en die wyn met een vierendeel Loods Theriakel ingenoomen, is uitneemend goed voor de Pest, als men daar op zig warm toedekt om te zweeten. Water van dit Kruid gedistilleerd en gedronken, zuiverd merkelyk het Bloed, verdryft het schurft en de Kinderpokkens, is goed voor de Teering en voor een benaauwde Borst.

FYEKRUID.

Het Zaad van dit Kruid, dat doorgaans rood Melisoenzaad word genaamd, braaf in zoetemelk gekookt zynde, en dan heet geeten, is goed voor het rood Melisoen en voor den Buikloop; het welk alle zyne deugden zyn die het heeft.

GANSERIK.

De Ganserik is droog en koud in den derden Graad. Dezelve gekookt en gedronken, stopt den Buikloop en de stonden der Vrouwen, en doet mede het geronnen Bloed scheiden. Wanneer men de mond daar mede spoeld, geneest het de verzweeringen die men daar in mogt hebben; ook diend het om roode loopende oogen mede te waschen, en vuyle wonden te zuiveren.

Gerwe is een heilzaam verdroogend Kruid: het zelve klein gemaakt en met Eyeren gebakken, is goed om te eten voor de gescheurdheid van eenige Leeden of deelen des Lichaams, voor het Melisoen en alle overtollige bloedgang; het stopt ook de Vrouwen haar stonden en voor alle wonden is het een deugdzaam Geneeskruid.

G L A S K R U I D.

Het zelve is van een getemperde natuur. Dit Kruid gestooten met Azyn, blust het Heilig vier, het trekt de hitte uit de Leeden, is goed voor 't sierecyn en verdryft de zwellingen wanneer men 't daar op legt. Glaskruid gekookt en gedronken, is goed tegens den verouderde Hoest, het Graveel en de Droppelpis; ook mag men dit Kruid warm op de blaas leggen, dat bevordert merkelyk de Urine.

G U Y C H E L H E Y L.

Dit Kruid, dat men roode Muur, of in 't Latyn *Anagallis* noemd, is warm en droog. Het zelve in wyn gekookt en gedronken, is goed tegens de verstoptheid van Leevers, de pyn in de Nieren en voor beetten van senynige Gediertens. Dit zelve nat uit de hand in de neusgaaten opgetrokken, zuiverd de hersenen en trekt veel vuyligheid uit het Hoofd: ook is dit Kruid een beproefd geneesmiddel voor verzweringen.

H E L M K R U I D.

Het Helmkruid is warm en droog in den derden Graad. Het zelve met wortelen in pappe gekookt met Boter en Azyn, is goed voor zwellingen en harde klieren, wanneer men die daar op legt.

H O E F B L A D E N.

De Hoef-bladen zyn verkoelende en verdroogende van natuur. Dit Kruid op heete gezwollen geleid, trekt de hitte na zig, geneest ook 't wild vier, loopende oogen, schurfde hoofden, en verbrandheid zo van 't Vier als van de Zon. Water hier af gedistilleerd, en gedronken, verdwynd den droogen hoest.

H O P P E K R U I D.

Het Hoppekruid is warm en droog in den tweeden Graad. De Spruitjes van de Hoppe die eerst uitkomt, een weinigje opgekookt en dan gegeten als Sala met Olie en Azyn, zuiverd het Bloed, maakt kamergang, verdryft het schurft en ruidigheid; het opend

opend de verstoptheid van de Leever en de Milt, verdryft het Gra-
veel en doet zonder pyn water maaken.

H U Y S L O O K.

Men maakt veel werk in 't algemeen van dit Kruid, dat koud
en droog in den derden Graad is. Het zelve gestampt en met
bier gekookt, is goed om te leggen op vierige bladders en kwaade
puysten, die ze doet vergaan en verdroogen. Huyslook gestampt
en op het voorhoofd gelegd, doet de pyn in 't hoofd vergaan, die
van hitte voortkomt. Dit is ook goed voor 't wild Vier, voor roo-
de loopende oogen, voor 't rood Melisoen en voor een vierige mond.

H I P E R I C O N.

Dit Kruid is warm en droog in den derden Graad. Water daar af
gedistileerd, is goed om voor de vallende Ziekte te drinken.
Van dit Kruid een Drankje gemaakt, en gedronken, verdryft de
derden en vierdendaagsche Koerts, het doet wel water maken en is
goed voor de steen in de blaas en voor lammigheid. Den Olie van
Hippericon geneesd alle verouderde wonden en Ulceratien.

J U F F R O U M E R K.

Het zelve is heet en droog van natuur: dit Kruid in kleinbier ge-
kookt en opgewelt met fyne honing, en 's morgens en 's avonds
daar af gedronken, is goed voor pyn in de Lendenen; het breekt
de Steen, doet wel water loozen en verdryft het fenyn. 't Zaad
van Juffroumerk uit de hand gegeten maakt een welriekende mond,
en in wyn gekookt met Pietercelie wortelen, is goed om te drin-
ken teegens 't water.

K O E K K O E K S - B R O O D.

Dit Kruid, dat men ook noemd, Klaversurik, is koud en droog
van natuur; het zelve gegeten als Sala met Olie en Azyn, is
goed voor een kwaade Maag, want het maakt een mensch graag en
met appetyt. Het zelfde Kruid gekookt en met het nat daar van de
mond gespoeld, is goed voor een vuyle stinkende mond en voor
verzweeringen binnen dezelve.

K R U Y S K R U I D.

Het zelve is van een verkoelende natuur. Dit Kruid met wortel
en al in Malvasy Wyn gekookt en gedronken, geneesd de pyn
van een verkoude Maag: De Blaaden kan men 's Winters voor Sala
eeten. Kruyskruid gestooten en met een goed stuk Boter in pap ge-
mengd,

mengd, maakt de verzweringen ryp en doet ze uitbreken als men 't daar op legt.

L A N C E A C H R I S T I.

Ons Heeren Speerkruid, gemeenlyk met de Latynsche Naam van *Lancea Christi* genaamd, is droog in den derden Graad. De Barbiers kennen dit Kruid voornamentlyk wel, wyl het alle Wonden, Breuken of gescheurdheeden cureerd wanneer het zelve in Wyn gekookt en gedronken, en met natte doeken over de wonden gelegd word. In dunnebier gekookt en gedronken zynde, is goed voor een heete Leever en vierige Koortzen.

L E P E L B L A D.

Dit Kruid is warm en droog van natuur, en tot onder de geringste Menschen bekend, die het veel met Genever gebruiken. Men eet dit Kruid wel op Boter en Brood, men stampt het of men kookt het in Bier. Dit gedronken, is goed voor de scheurbuik, voor een kwaade mond en voor alle vlekken of sproeten, die het verdryft.

M U U R.

Muur of Muyr, is koud van natuur; dezelve gestampt en pap afgemaakt met Semelen, Boter en Azyn, is goed om te leggen op vierige bleinen en harde verzweringen, die ze doet doorbreken en vergaan. Water van Muur gedistileerd, is goed om de Kinderen in te geeven tegens groote hitte en trekkingen der Leeden.

N A C H T S C H A D E.

De Nachtschade is koud en droog in den tweeden Graad. Als men daar water af distileerd, en daar in doeken nat, en die op wild vier, hoofdpyn en heete gezwellen legt, werden die accidenten aanstonds verdreeven.

N E T E L E N.

Netelen zyn heet en droog van natuur; dezelve gekookt en gedronken, doen wel waterloozen en is goed tegens den Steen. De Bladeren daar van gestooten en met zout gemengd, geneesd verzweringen, Kanker, Bloedzweeren, en beetten van dulle honden, als men die daar op leid.

O O G E N T R O O S T.

De Oogentroost is een kruid dat droog en warm van natuur is. Water daar af gedistileerd, en de oogen mede gewasfchen, maakt klaare oogen en verbeterd merkelyk het Gezigt. Wyn van Oogen-

Oogentroost gedronken, sterkt de memorie, en verdryft de Geelzugt.

R E Y N E V A A R .

Het zelve Kruid is heet en droog in den tweeden Graad. 't Zaad hier af is goed Wormkruid: men kan 't inneemen met Zuiver of met een gebraden Appel voor de Wormen; en is ook ongemeen heilzaam voor de geenen die hun water met pyn maaken.

S C A B I O O S .

Dit Kruid is warm en droog van natuur en is voor veele zaaken goed. Scabioos-water gedronken is goed voor de Pleuris en pyn in de zyde. Dezelve gekookt en met Zuiker gedronken, zuiverd de Borst en Long, verdryft den hoest, de ruidigheden 't Schurft, doet de Apostumen vergaan, en is wonderbaar goed teegen de Pest, wanneer men het met Theriakel inneemd.

S C H E L K R U I D .

Het Schelkruid klein gemaakt en met Eyerkoekjens gebakken, zyn goed om te eeten voor de beraauwdheid van 't hart en voor de Geelzugt. Gedistileerd water van Schelkruid, helderd het Gezigt op, en verdryft de Schellen en donkere vliezen uit de oogen, als men ze daar mede wascht; en het geneesd ook wonden en Jeukzel.

S E N E G R O E N .

Voor zo veel men by de ondervinding weet, zo wascht het Senegroen alleen in hooge grasachtige Velden, en is een Kruid dat droog van natuur is. Het zelve gekookt en gedronken, is goed voor de geenen, die hun binnens lyf hebben bezeerd door stooten of vallen, want het doet het geronnen bloedscheiden en is goed om te drinken voor de Geelzugt en kwaade Koortzen.

S T E E N B R E K E .

Dit Kruid schynt zyn naam ontleend te hebben, van de uitwerkzelen die het heeft. Zy is van natuur warm: dezelve in wyn gekookt en gedronken, reinigt de Nieren en de Blaas, doet den Steen ryzen, breekt hem en verdryft ze; en is ook goed voor de Droppelpis en pyn in de Lendenen.

T E S K E N S K R U I D .

Het Teskenskruid verkoeld en trekt te zaamen, het zelve gedroogd en gekookt in roode Wyn, is goed om te drinken voor 't rood Melisoen, voor den Buikloop en voor 't bloed pissen; als mede

mede voor het overvloedig vloeyen der Vrouwelyke Stonden. Het sap uit dit kruid geperst, is goed tegens het bloeden uit de neus.

V E N U S H A A R.

Dit is een klein Kruid, dat gemeenlyk in oude vochtige Muuren en in de Putten wascht, en zeer getemperd van natuur is. Het zelve met Zoethout in Kleinbier gekookt, is goed om te drinken voor de benaauwdheid op de Borst, doet veel fluymen lossen, breekt den Steen, opend de verstopte Lever en Milt, en beneemd het bloedspoegen.

W A T E R K E R S.

Waterkers is warm en droog in den tweeden Graad en wascht in de slooten. Dit Kruid geplukt, wel schoon gemaakt en gewaschen, en met Olie en Azyn toebercid als Sala, is goed om te eeten voor de geene die het Graveel hebben en met pyn hun water maaken. 't Is ook goed voor de koude pis en teegens alle verstoptheid in de Nieren en Blaas.

W E E C H B R E E D E.

De Weechbreede is koud en droog in den tweeden Graad. De zelve gekookt en gedronken, is goed voor het bloedspoegen, voor 't roode Melisoen, bloed pissen, loop der Caternen, en Vrouwen stonden. Het zaad daar van gekookt in zoetemelk en dat gedronken, is goed voor den Buikloop: het water van Weechbree is goed om mede te gorgelen voor een kwaade keel, en om de mond te spoelen voor verzweringen en het bloeden van 't Tandvleesch. De bladeren zyn goed om te leggen op de hitte van 't Flerecyn, als mede om brand uit te trekken en te verzagten.

W I N T E R G R O E N.

Het Wintergroen, in 't Latyn *Pirola* genaamd, wascht in de Valeyen der Duynen en draagd witte Bloemen, die zeer lieffelyk van reuk zyn; het zelve Kruid, dat uit de natuur zeer koud en droog is, is een excellent Wondkruid, het geneesd loopende gaaten en vuile verzweringen. Men kan 't in Wyn koken en drincken; en als men 'er doekjens in nat en dezelve op wonden, fistulen of verbrandheid legt, zo zal men met Gods hulp wel geneezen.

W I N T E R K E R S.

Dit Kruid heeft dezelfde natuur met de Waterkers, men kan ze in Sala eeten, het doet wel water loozen, geneesd de Droppepis en is goed voor de gebrooken Steen.

WOLLEKRUID.

Het wolle Kruid is droog van natuur, het zelve met den wortel gekookt en gedronken, is goed voor 't rood Melisoen of voor de Buikloop, voor een kwaade hoest, en om etterige fluymen uit de borst te dryven; ook is het goed voor de gescheurdheid, voor den Aembey, het Tandzweer of zwellingen in de mond.

X. VERHANDELING.

Van vreemde Kruyden.

MECHOACAN.

Om van eenige vreemde of nieuw uitgevondene Medicinaal-Kruyden te spreken, zullen wy de Mechoacan de voorrang geeven. Het is een Wortel die uit Indiën in deeze Landen gebragt word en van welker deugden men eertyds niet geweeten heeft. Dezelve word bevonden van een Purgeerende kragt, waar van de witte de beste en vetste is. Zy word zeer gepreezen voor de Waterzugt. Neemd een vierendeel Lood van deeze wortel, pulveriseerd ze klein, doet dit poeyer in een Romer Fransche Wyn, het welk zeer goed te drinken is voor Waterzugt en dikke Buiken, dog wanneer men zulks een Kind laat gebruiken, neemd men maar de helft van de voorschreeve quantiteit.

SARSAPARELLA EN HEILIGHOUT.

Deeze beide Kruiden zyn zeer wel bekend by de Meesters die verstand hebben om de Venusziekte te geneezen, want *Sarsapare* en *Lignum Giuacum* uitsteekend goed zyn om het bloed te zuiveren, Schurft of rappigheid te geneezen, loopende gaaten mede te Cureeren; men kan dezelve kookten in dunnebier met wat gepelde Razynen. Deze Drank is alzo goed gedronken voor Luiden die pokkig en Schurft zyn of kwaade etterende zweeren hebben; ook kan men deeze kruiden te gelyk gebruiken, of elk in 't byzonder, zo als men goedvind, dog toebereid en gekookt als boven gezegt is.

T A B A C.

De Tabac is een Kruid dat uit de West-Indiën na deeze Landen word overgevoerd en met meenigte gedroogd, werdende op een zonderlinge manier gebruykt. Zommige leggen daar van een Blad een gantsche nagt in een glas Wyn te weeken, drinken 't daags

daar aan en raaken dus veel slym en slymen kwyt. Anderen neemen dat Kruid gedroogd, steeken 't aan brand, zuigen den rook door, een pyp in haar keel, dat de rook hun de neusgaaten uitkomt: het welk voor veel gebreeken goed is, want die dit doen worden op staande voet veel kwaade humeuren en leelyke taaye Vogtigheeden kwyt, gelyk men by de dagelyksche gebruiking van dit vreemde Kruid, komt te ondervinden.

XI. V E R H A N D E L I N G.

Van de Keuken-Medicynen.

A Z Y N.

De Azyn, zomtyds Edick of Eeck genaamd, is van natuur koud en droog; zy komt in veel dingen te pas, om walging te maaken tot overgeeven. Men neemt maar Azyn, Zout en Olie, mengen 't onder malkander en drinken 't laauw in, waar na men de vinger maar in de keel steekt, zo zal men aanstonds overgeeven. In tyden van Pest, gebruikt men Goudsbloemen, Azyn en Vlier-Azyn met wat Theriakel. Azyn opgewelt met zuiker of honing, en zes graantjes Peper, is een middel tot Eetlust.

B O T E R.

Men kan niet genoeg roemen, de deugden welke de Boter heeft, en daarom is 't te verwonderen, dat 'er nog Luiden gevonden worden, die dezelve niet kunnen gebruiken. Zy verzagt en verbeeterd alle Corruptien en kwaalen en is vry voedzaamer dan Olie. Boter heel dik gegeten op Brood, maakt een open lyf, zalft het Lichaam van binnen, doet pyn en smerten vergaan, en is goed voor een koude en drooge hoest; het verzagt mede de pyn in de Lendenen, is goed voor den Steen, en diend om alle uit en inwendige deelen des Lichaams te verzagten, waar toe de Meyboter wel het bekwaamste is, die daar toe geprepareerd word en in den Apothecq te bekomen is.

E Y E R E N.

Versche en weeke Eyeren is een regte spys voor Zieke Luiden, trouwens voor de gezonden zyn zy mede niet Kwaad. De weeke Eyeren, waar van het wit maar gestremd is, zyn goed om te eeten voor teeringagtige Menschen, of die een benaauwde Borst hebben, zy voeden tamelyk en verteeren ligt, en maaken versch
Bloed

Bloed in den Mensch, voornamentlyk, als men 'er een goed glas Wyn op drinkt, dog harde Eyeren zyn in 't algemeen zeer schadelyk voor de gezondheid.

H O N I C H .

De Honich, of Honing, is een heilzaame remedie en Medicyn voor veele Luiden: zy is warm en droog van natuur. Witte Maagdenhoning in Bier gekookt of enkeld geslikt, is goed voor den hoest, voor een kwaade Borst, het doet veel fluymen losen, maakt opening in de verstopte Leeden, is goed voor den Steen en doet wel wateren. Honing met water opgeweld is goed om mede te gorgelen voor een kwaade keel. Honing gegeten, voed wel, sterkt oude Lendenen, en geeft Couragie, byzonderlyk goede Mee die van Honing getrokken word.

K A A S .

Van de Kaas valt niet veel voordeeligs te zeggen: de Oude voor al is zeer schadelyk, het is een drooge en hartige Kost, die wel gegeten dient te worden van Luiden die een sterke Maag hebben die zwaaren arbeid doen en kloek, sterk en gezond zyn; dog zieke Luiden die teer zyn, behoorden ze weinig of nooit te gebruiken, want zy is kwaad om te verduuwen, maar hoe Jonger zy is, hoe beter zy nog te verteeren is. Kaas gegeten na den eeten, sluit de Maag toe, zet de spyzen ter neer, belet het druipen van de Caternen, en is mitsdien goed tegens het opstygen van dezelve.

M E L K .

Melk is een zeer heilzaame spys en een Medicyn voor Luiden die de Teering hebben, oud en koud zyn, en voor Jonge Kinderen; want zy is voedzaam, en maakt goed Bloed, onder anderen is Schaapemelk met Roozewater 'en stokzuiker opgewelt en laauw gedronken, goed voor een benaauwde Borst om fluymen te doen losen, is ook goed om pyn en smerten te doen vergaan en om zeere Oogen mede te waschen. Melk op de helft verkookt met een stuk staal, is goed om te drinken voor de Buikloop. Dezelve gekookt met Salie, is goed om mede te gorgelen voor den huig en en een vierige keel.

V I S C H .

Het gebruik van Visch is verschillende, by voorbeeld: Zeevisch, Abberdaan, Stokvisch, Haring en diergelyken, is goed voor gezonde Maagen, maar niet voor zieke Luiden, voor dewelke de Rivier Visch vry gezonder is, te weeten: een Baarsje of Snoekje,

gekookt of gebraden, en daar gesmolte Boter en Azyn over gegooten, met uitgedrukt Sap van Orangie Appelen of Citroenen, 'twelk een zeer gezonde kost is.

V L E E S C H.

Gerookt of gezouten Rundvleesch en Spek, als mede Hazen, Konynen, Entvogels en Zwaanen, 't zy gekookt of gebraden, is een goede hartige spys voor gezonde Luiden, die een goede Maag hebben om te verteeren, maar voor zieke Luiden, is 'er niet beter, als gekookte of gebrade Jonge Hoenderen, Kalfsvleesch of Lamsvleesch, en 't zelve daar na klein gehakt en gestooft met Wyn, zuiker en Corenten.

W A T E R.

Water, dat een van de vier Elementen is, is ligt te begrypen, dat koud en vogtig van natuur is. Stilstaande Wateren die eenige reuk hebben, zyn ongezond om iets mede te kooken, maar lopende Wateren en Putwater dat veel geroerd en klaar en helder is, zonder reuk of smaak, dat is gezond water. Men zegt, gezonde Luiden die water drinken, dat geeft nog neemd, nogtans is koud water gedronken, goed teegens de inwendige hitte, als mede om roode loopende oogen mede te waschen, en met natte doeken op 't hoofd gelegd, is goed om mede te gorgelen en de mond te spoelen, en water uit de hand in de neus opgehaald, is goed voor een zeer hoofd dat van hitte komt.

Z O U T.

Dat het Zout een der heilzaamste en noodzaakelykste Medicynen voor den Mensch is, bevestigt het waarachtige spreekwoord: *Zout is beter als goud*, dewyl men kwalyk zonder Zout, maar wel zonder goud kan leeven. Het zout is van natuur warm en droog in den vierden Graad. Het zelve met Olie gewreeven, of klein gestooten en in Olie gelegt, is goed wanneer men 't alle dagen wryft op 't Flerecyn, en diend mede tot geneezing van de Cragie en Schurft. Zout bewaard Visch en Vleesch voor bederf en verrotting, en is kortom, een onontbeerlyk middel in alle spyzen.

XII. VERHANDELING.

Van de Huis-Remedien, voor allerhande Ziekten, Kwaalen en Toevallen.

ADERLAATEN.

Het zal veele niet onbekend zyn, dat 'er in 't stuk van Aderlaaten verschillende waarneemingen te doen zyn, en dat men na omstandigheeden van zaaken en ziekten, daar in moet te werk gaan. Ondertusschen moet men 't voor een algemeenen Regel houden, dat men niemand die onder de veertien Jaaren is Aderlaat. Als men bevind dat zulke jonge Luiden of Kinderen Klieren krygen, zal men ze ingeeven, opregte Venetiaansche Theriakel met Surkel of Suringwater, en op de Klieren zal men leggen, Veneetsche Theriakel en Mosterdzaad, en een uur daar na gestooten Wynruid met Wynazyn gemengd; dog men moet de Patienten niet laten slaapen, voor en al eer men ziet, dat de zaaken zig ten besten schikken. Ook moet men zorg draagen, dat zy geen Boomvruchten gebruiken, want zulks is voor hun veel erger als vergift, uitgenoomen, Okkernooten, die zy wel moogen eeten, mits dat zy 'er niet te overtollig van gebruiken. Zo de Lyders van Drachten eenige gebreeken mogten hebben behouden, 't zy van verkrompen zenuwen, als anders, zo neemt Olie van Pierwormen, en smeerdze daar mede tegens een goed vier van Eyken spaanderen of Krullen, zo zullen zy met Gods hulp wel beeteren. Ook moet men zorg draagen, dat men de vuiligheid der Zieken niet in eenige Secreeten of Privaaten zal gieten, maar dezelve in de Aarde begraven, hoewel het by zommigen mogelyk voor een groote superstitie zal gehouden worden.

BENAAUWDHEID. (Borst)

Tot geneezing deezer Kwaal zal men gebruiken twee lood Zoethout, dat men zal schrappen en platkloppen, mitsgaders Anysen Venkel-zaad, zaamen een Lood, en agt of neegen vygen in stukken gesneden. Dit met malkander in zoete Wyn gekookt en door gedaan zynde, zal men 't met Honing en Zuiker opwellen, en daar zomtyds afdrinken. De Borst zal men uitwendig stryken, met Olie van bittere Amandelen en nu en dan ook wat zuiker-penny gebruiken.

B E N A A U W D H E I D. (Keel)

Die een benaauwde of zeere Keel heeft, zal ze van buiten smeerren met Camillen Olie, en Olie van zoete Amandelen, doen 'er een vuil servet om en gorgelen met water van Camillen, Weechbreede en Diamorum. Of anders gebruikt men wel water, Azynen Honing onder malkander geweld op 't vier, en daar mede gegorgelt, is ook een goede Remedie.

B E R O E R T E N S.

Luiden welke deeze ziekte hebben, zullen veel Kruid gebruiken, vooral veel Notemuscaad, zullen hun wagten voor vogtigheid en koude, voor veel slaapen op den dag; zy moeten het hoofd warm houden, wryven en stryken 't zelve, als ook de Nek, Polsen, handen en voeten, al nederwaards met spy Olie, Vosfen-Olie, en Brandewyn, men zal een doek om den hals draagen, en daar men strykt, op dat den Olie daaraan kan blyven. Neemd ook Salie, Bethoni, Hysope, en Rozemaryn, van elk een hand vol gekookt in dunnebier, tot dat het derden deel daar van verkookt is en dan doorgedaan zynde, zo welt het wederom op met Honing, daar zal men dan dagelyks van drinken, en zomtyds Lavendelwater, die men onder de dagelyksche Drank zal mengen. Om Kamergang te maaken, zal men eenmaal 's Weekes des Avonds naden eeten Hoofdpillen inneemen. Ook zal men niezingen tragten te maaken met gestooten Magelyn, Mostaard en Gengber, gemengd met wat Honing en in de neusgaaten doen; de Theriakel is mede goed om in deeze ziekte te gebruiken, wyl zy opening maakt.

E E N A N D E R M I D D E L.

Men zal neemen een agtstendeel Brandewyn, een agtstendeel Saliewater, een agtstendeel Hysopewater, een agtstendeel Lavaswater, en een Pint Lavendelwater, daar toe een hand vol groene Lavendel, een hand vol Hysope, een hand vol groene Salie en een hand vol Lavasbladeren, dog indien het in de Winter is, en men dezelve niet kan bekomen, zo zal men een hand vol van de Wortelen neemen, en die klein snyden of raspen. Dit zal men altemaal doen in een nieuwe steene Kruik, stoppen die digt toe, neemen daar zomtyds wat uit in een schotel, en geeven den Patient daar t'elkens een Lepel vol nat van te drinken. Men zal hem leggen tegens een Eyken vier, en is het zake dat hy de Beroerte in zyn hoofd heeft gekreegen, zo zal men 't hoofd tegens het vier leggen, en strykend met dat Nat; of is 't aan de eene zyde van het Hoofd, zo zal men dat Nat neemen en strykend van de schedel naar 't dunne van den hals. Maar is de Beroerte door het gantsche Hoofd, zo zal

zal men hem beide de zyden van het Hoofd met het zelve Nat van booven 't Hoofd nederwaards ftryken, heel ftyf na het dun van den hals en agter in de Nek langs 't Ruggebeen af; dog zo de eene zyde gantsch Lam is, zo zal men van booven 't Hoofd nederwaarts ftryken na de hand tot de vingeren toe met groote kragt, elke vinger byzonder, het geheele been langs, en ieder teen. Dit gedaan zynde, zal men den Patient te Bed helpen, en maaken dat hy aan 't zweeten komt en geeven hem wat te eeten. Ook zal men neemen drie Pionikorrelen, met neegen korrele wit Mosterzaad, het te zaamen ftoeten, en geeven hem die altemet met een Lepel vol van 't voorfz. Nat te drinken. Men neemt mede Bevernel en Alandwortel, kooken dezelve, en met dat Nat de Mond gewasfchen en gereinigt en de tong wat gefchrabt, is een geäpprobeerd Middel tegen Beroertens.

B E R O E R T E N S. (Tong)

Wanneer iemand zyn Tong zodaanig Beroerd is, dat hy 'er kwalijk na spreekt, zo zal men die zagjens wryven met een weinigje Theriakel gemengd met wat Lavendelwater, en neemen wat geftooten Notemuscaad in den mond, gemengd met wat Conferfvan Rozemaryn; voor 't overige, zal men zig Koppen laten zetten in den Nek, zulks is een weergaloos Hulpmiddel voor dit Toeval.

B E S M E T T I N G.

Wanneer men zig aan het Bed van een Zieke bevind, neemt men een stukje Myhre in de Mond; waar door men bewaard blyft van derzelver befmettinge.

B L O E D E N. (Neus)

Als men hier mede veel gekweld is, zal men het aangezigt befprengen met koud water en den mond daar mede fpoelen. Tot een Gencefmiddel daar voor, zal men gebruiken Roozen-Azyn, maaken daar in een dubbelde doek nat, binden dezelve voor 't voorhoofd en leggen 'er ook een in den nek, het bloeden zal aanftonds ophouden.

B L O E D S P U W E N.

Deeze Kwaal neemt zyn oorfprong van een al te groote overtolligheid van Bloed, waar door eenige Aderen of Bloedvaatjes ontfpringen, of dat 'er iets in 't Lyf geborften of gebrooken is, voor het zelve zal men inneemen, Siroop van Queën, gemengd met Weechbree-Water; ook mag men zomtyds wel een stukje Queevlys eeten met een dronk roode Wyn, en uitwendig mag men de Borst ftryken met Olie van Queën.

BORST.

B O R S T M I D D E L.

Neem Hifop, Wintergerst, van elks een hand vol; Vygen, Zoethoud en gemeene Honing van elks een Vierendeel. Dit moet te samen gekookt worden op een Stoop Regenwater tot op de helft, vervolgens door een teems gegooten zynde, moet laauwgedronken worden in de plaats van Bier, intusschen kan men somtyds inneemen een weinig Lyn-Olie met gemeene Honing daar onder geklopt is zeer goed bevonden.

B R A N D M I D D E L.

Dit ongemeen goed Huismiddel is ligtelyk te bereiken: en word aldus gemaakt: men neemt 2 pond Kaarsmeer, 1 en een half pint Lamp-Olie, 12 lood geele was, 2 lood Basilicum. Smelt dit in een nieuw potje, onder malkander; en bewaard het tot uw gebruyk.

B R A N D M I D D E L. (een ander)

Deeze niet min ongemeene en kostelyke Zalve word gemaakt van 2 loot Maagdevas, 1 musje Boom-Olie en voor 2 stuyvers Lapis, met wat zuivere Kaarsongel. Smeld dit alles onder een, in een nieuw potje. Deeze Zalf is ook goet voor alle Quetsuren en Wonden; en is by ondervinding van een ongemeen effect bevonden.

B U I K L O O P.

Als men hier mede veel gekweld is, zal men Zoetemelk verkopen op de helft, drinken die heet en houden zig warm en stil in 't bed. Wanneer dezelve te lang aanhoud, maakt men een Drank van Graswortel, Tormetilwortel, Granaatschillen, Epine Vnette, Sumach, geschaafden Hertshoorn. Om ze nog beter te maken, kan men 'er Siroop van Queen of van Alkermes by doen.

C A T E R N E N.

De zodaanigen welke onderworpen zyn aan dit gebrek, zullen 's avonds weinig of niets eeten, dan alleen eenige weeke Eyeren, en schuwen de Azyn en den rook. Ook zal men een drank koken van Gerst en Zoethout, en doorgedaan zynde, zal men 'er onder mengen Honing van Roozen en die drinken. Men moet tot een Purgatie inneemen een vierendeel loods Hoofdpillen, of wel een lood Diacatolicon met een weinig Senepoers gemengd in warm Bier. Om aan 't niezen te geraken, zal men neemen, Magelyn, Nigella en Notemuscaad, van elk een Schrupel, laten zulks pulveriseeren en trekken 't met de wind van de Neusgaaten in de Neus op. Daarenboven zal men op 't hoofd draagen, een Sakje met

met Rozen, Camillen, Laurierbladen, van elk een hand vol, als mede Notomuscaad, Wierook en Nagelen van yder een vierendeel Lood, dat men tot pulver zal stooten; al het welke een beproefd geneesmiddel voor de Caternen is.

C O L I C O M P A S.

Het Colicompas of Colicq is een onlydelyke pyn, die uit verhoopen en beslooten winden, die zig in de Darmen vergaderd hebben, voortspruit. Om daar van bevryd te worden, zal men purgeeren met een lood Daalkruyd, wel geboterd en gezuikerd en met heed Bier gedronken. Ook kan men Camillen neemen, dezelve kookten in Wyn of Bier, en vervolgens met een weinig gestooten Anyszaad gebruiken. Neemd anders Anyszaad, Venkelzaad, Lavaszaad, Zoethout en Caneel, van elk een weinigje, stoot het zelve tot pulver en eet hier af, is zeer goed. Olie van Camillen van buiten gestreeken daar de pyn is, helpt veel. Het zelfde effect doet ook Zout, Zemelen en Camillen, van elk een hand vol geroosterd in een nieuwe pan, en dan tusschen twee doekjens gelegd op de plaats daar men de pyn gevoeld.

D A R M (Endel) uitzakking.

Het gebeurt veel als dat de Jonge Kinderen, ook wel oude Lieden, en byzonder Vrouwen, met het uitzinken des Lyfmoeders gekweld zynde, ten spoedigste kunnen geholpen worden, indien zy van dit volgende middel gebruik maken.

Men neemd een fles Rode Wyn, Aardrozen en Granaat Schillen van elks een hand vol: dit onder een gekookt en doorgezygd zynde, gebruikt men 't aldus: namentlyk wanneer de uitgezette deelen wederom voorzigtig zyn na binnen gebragt, zo nat of men strykt het zelve met een zachten doek eenige reizen waar door de Leider in korten tyd geholpen word.

D A U W O R M.

Om deeze Kwaal te genezen, neemd zaad van Alfem twee lood, Schoorsteenroed en Bakelaar twee lood, klein onder een gemengd in room van zoete Melk, tot dat het Dik is zonder vuur, al was het kwaad Zeer zo zal het hier mede geneezen.

D O O F H E I D.

Wanneer iemand by toeval hardhoorende geworden is, zal men neemen Bethoni, Hysope, en Mariolyn, van elk een hand vol, kookten 't zelve in Kleinbier: doorgedaan zynde; zal men 't opwellen met Honing en een Lepel of twee Azyn, en daar vier of vyf

vyf daagen af drinken. Men maakt mede een Purgatie met Daalkruid en Diacatolicon van elk een Lood, dat men met een teug warm Bier zal innemen: in 't Oor zal men Boomwolfe draagen, daar Olie van Bittere Amandelen op gestreeken zal zyn; ook zal men Gorgelen met water, daar Mosterd met een weinigje Azyn in geroerd is: dit alles zal met Gods hulp, de Dooftheid verdryven.

DRAAYINGEN. (Hoofd)

Luiden die onderheevig zyn aan Draayingen in het hoofd, of Duizelingen, dat by de Geneeskundigen, de Wervelziekte genaamd word, die zal hem voor al wagten om draayende en omloopende dingen aan te zien, als van Moolens, Sluyzen, rennen van Paarden en diergelyke andere schigtige voorwerpen meer. Dezelve zullen haar geneezing betragten door een Purgatie van Pruimkruid en Diacatolicon, van elk een Lood, en 't-zelve met gezuikerd Bier laauw inneemen. Men zal ook een Spoegdrank maaken van Olie en water, en steeken daar na den vinger in de keel om over te geven; als mede een stukje Beetwortel in de Neusgaaten om 't hoofd te reinigen, en na den eeten zal men een stukje Quêevleisch of een korstje Brood gebruiken, om de Maag te sluiten tegens het opstyggen of oprispen der spyzen.

DUISTERE OOGEN.

Dit middel is zeer goed bevonden van Luiden die met een zwak en duyster Gezicht zyn gekweld, te weten: Myrhe heel fyn gekurven en tempertse op een klein kooltje vuurs; bestrykt hier mede de Oogen waar door ze wederom helder en klaar worden; men wast dezelve intusschen met Roozen-water.

F L E R E C Y N.

Deeze kwaal neemdt zyn oorsprong van het druipen der Caternen, veroorzaakt grote pyn, jicht en Lammigheid daar 't komt. Om hier van ontheft te worden, moet men zig wagten van opstygende dingen, als Azyn, Wyn, en heete Potspyze. Verders moet men zig geneezen, door een goede Purgatie met Pruimkruid of zuiker van Roozen, gedronken met zuiker-bier; daar de pyn is mag men zig zelveu fryken met Camillen Olie, en bier drinken daar Camillen met zoethout in gekookt zyn: want dit verzagt merkelyk alle pyn, mits dat men zorg draagt van zig warm te houden.

G E E L Z U G T.

Die hier mede behept is, neemt twee versche Duyve Keutels en laat die in een Netelsdoeks Lapje, op een half pint Rynsche Wyn aftrekken gedurende een gantsche Nacht. Deeze Drank moet men op eenmaalgebruiken, wanneer men ten eersten hersteld zal worden.

G E E L Z U G T.

Die met deeze Ziekte besmet is, moet op de volgende manier purgeeren: neemd Bloemen van Violen en Bernage, elk een goede greep en kookt ze in Schape Wey; door gedaan zynde, roerd daar in een onze Casfistel, en drinkt het uit. Ook is de volgende spoegdrank niet min geneeslyk als noodzakelyk: kookt Gerst en Radys met malkander in water, drukt het door een teems, doet 'er dan Olie, Azyn en Boter by en drinkt dat laauw; dog zo men nog geen walging daar van krygd, moet men de vinger maar in de keel steeken, dan zal men aanstonds overgeeven.

H O E S T.

Neemd agt drooge Vygen, een hand vol Hisop die groen is, en twee lood ongepynden Honing, laat dit al te saamen in een kan Zoete-wy kooken: hier van gedronken doet den Hoest ophouden.

H O O F D P Y N.

Men moet opmerken, dat de Hoofdpyn twederlei oorzaaken heeft, de eene neemd zyn oorsprong uit koude, en de andere uit hitte. Die uit koude voortkomt, moet men op de volgende wyze geneezen; men kookt Roozemaryneen quartier uurs in Bier, vervolgens uitgedrukt zynde, doet men 'er wat Foelie, Zuiker en Boter met een weinig Roggemeel by, dat men nu en dan warm moet eeten, also het de pyn in 't hoofd merkelyk zal stillen, men neemd ook wel Salie en Bethoni, die men in Wyn legt en waar af men by tuschenpoozingen drinkt. Of anders, Conserf van Roozemaryn of Bethonie ingenomen, de groote van een Castanje, met wat gestoten Caneel en Notemuscaad. Als men met de voeten in water gaat zitten, daar Camillen in gekokt zyn en Zout by gedaan is, trekt de pyn uit het hoofd weg. Mariolyn gewreeven, en daar aan gerooken, of wel, Mariolyn-water opgetrokken met de Neus uit de Palm van de hand, doet de pyn vergaan; dog is 'er verstoptheid by van kamergang, zal men 's avonds een vierendeel Lood hoofdpillen innemen. Of 's morgens een vierendeel lood Senepoers met warm geboterd Bier met wat Zuiker gebruikt, is mede een goed Geneesmiddel.

Is het nu zake dat de Hoofdpyn zyn oorsprong genoomen heeft uit hitte, dan zal men neemen Roozewater met een weinigje Rozen Azyn, ruiken daar aan en trekken wat op in de Neus, zo zal de pyn terstond vergaan; daarom zal men ook wel aan Campfer moogen ruiken. De plaats alwaar men de pyn gevoeld, zal men bestryken met Roozezalf: ook zal men nemen Roozewater, Rozen-Azyn, en Rozen-Olie, van elks wat onder malkanderen geslaagen, en daar een doek in genat en dubbeld voor 't hoofd gebonden, en als 't droog word, wederom ververscht, is goed om de pyn te matigen. Om gemakkelijke Kamergang te maaken, zal men innemen, een lood Pruimkruid, met warm Bier, Boter en Zuiker onder een gemengd.

K L O V E N D E R L I P P E N.

Deeze misstand aan de Deuren des Mondes is ligtelyk weg te nemen, indien men slechts een weinig Arabische Gom in Rozen water te weeken legt, en geduuriglyk daar mede bet, zo zullen die haast herstellen en sierlyk op malkander sluiten.

K O O R T S.

Wanneer men met deeze Ziekte lang geplaagd is, neemd dan een halve Notemuscaad, en de zwaarte van zo veel Mosterdzaad, flood het te zaamen tot pulver en neemd het in met een glas warme Wyn, als de huivering begint te komen en laat u warm toedekken om te zweeten; dog zo de Koorts in de eerste keer niet vergaat, moet men het andermaal gebruiken, neemen een Purgatie in en doen u aderlaaten.

K O O R T S. (Vierdendaagfche)

Om de Vierdendaagfche Koorts te verdryven, neemd men Bloemen van Centaurea en Cardobenedictus, die men in Bier kookt en daar van zo lang drinkt, tot dat de Koorts geheel verdweenen is; men dekt zig warm toe om aan 't Zweeten te geraaken, dan zal de Koorts hand over hand afneemen, en eindelyk volkoomen weg blyven.

K R A M P.

De Kramp is een trekking of spanning der Zenuwen, wanneer die buiten een gewoonlyke beweging getrokken worden, zynde verzeld met groote pyn, die gemeenlyk voortkomt uit een overvloedigheid van Spys of Drank, ledigheid of een vervuuldheid en opstopping van Fluymen. Die hier veel mede gekweld zyn, zullen zig doen Aderlaaten, en neemen een Purgatie in van een Lood Diaphenicum met een teug warm geboterd Bier; ook zal men met

met een warme hand of met een groene warme doek de plaats wryven daar men de pyn gevoeld, als mede het hoofd en den hals, het Ruggebeen en de beenen nederwaards aan. Men kan ook gebruiken, een vierendeel lood Theriakel met een teug gezuikerd Bier, en ftryken de pynelyke plaatzen met Peterolie. Om te niezen, zal men neemen wat gestooten Peper en Notemuscaad en fyn Mariolyn, welke Poeyer men uit de hand in de Neus zal optrekken; ook is het niet kwaad, dat men zomtyds wat Conserf van Rozemaryn daar toe gebruikt.

K R A W A G I E o f S C H U R F T.

Needm Bergimeer een pond. Smelt het en laat het koud worden, needm dan vier Lood Terpentyn Olie, van Bajonne of Olyf-olie twee Lood, fyn Loodwid en goud gelid van elks twee Lood, Mirhe en Mastik van elks een half Lood, zes dojers van Hoender-Eijeren, dit alles onder een geroerd zonder vuur, zo hebt gy een kostelyke Zalve.

L E V E R.

Wanneer men een Kranke of verstopte Lever bemerkt te hebben, dan zal men zomtyds Siroop van Alfem gebruiken, en voor een verhitte Lever, gebruikt men Siroop van Vioolen of van Roozen; 't welk geringe dog zeer voortreffelyke middelen ter herstelling zyn.

L U I Z E N.

De geenen die met dit ongedierte gekweld zyn, neemen om dezelve te verdryven, gestooten Luys-Kruid gemengd met Olie; doet hier wat Præcipitaad by en ftrykt daar mede u Hoofd en Lichaam, zo zult gy metterhaast daar van verlost zyn. Deeze Remedie geneest ook alle kwade Crawagie, Schurftheid en Jeukzel: Dezelfde uitwerking doet ook Luys-kruit in Azyn geweekt, en de Kleederen daar mede bestreeken, verdryft het ongedierte.

M A A G. (kwaade)

Voor een kwaade of bedorven Maag, zyn de volgende Remedien goed: Alfemwyn voor den eeten gedronken, of veel Peper in de Spyzen gedaan. Wyn-Azyn maakt mede goeden appetyd, of Cappers met Azyn gegeten, of altemet wat Brandewyn gedronken. Die geene welke walgen, of overgeeven, zullen wat Spaansche Wyn en een stukje Queevleisch na den eeten gebruiken; en drinken Wyn van Granaaten: zulks is zeer goed.

Die met dit Euvel behebt zyn, moeten haar in Gods genade be-
veelen, 'savonds soberlyk eeten, zig gewennen op hun zy-
de te slaapen en met het hoofd vry hoog leggen. Zy moeten Pur-
geeren met Diaphenicon en Diacatolicon van elks een Lood, en
drinken zulks met Bethoni en Duivekervel water, van ieder twee
onzen. Zy moeten tragten om overtegeeven en daar toe een
Braakmiddel maaken van Radys, Water, Olie, Azyn en Honing, en
zig ook op het hoofd doen Aderlaaten, dat moet hun met Gods
hulp weder tot vorige welstand herstellen.

O O G E N. (zeere)

Als iemand roode Oogen heeft die zeerdoen, of traanen, moet
hy neemen het wit van een Ey, klusfen 't zelve altemaal tot
wit schuim, laten 't dan wat verlaauwen; vervolgens zal men 't
water dat daar af zypelt, met Vrouwe Sog mengen, en daar nu en
dan wat van in de oogen doen druipen: Men zal ze ook zomwylen
waschen met laauw Dunnebier. Voor schemering in de Oogen zal
men Wynruid ruiken, en ook eeten; als mede Oogentroost in de
spyzen gebruiken. Als de oogen dik en duister zyn, zal men 'er
in doen het sap van Schel-Kruid, of neemen wat gewrèeven Stok-
zuiker en waschen daar de oogen mede.

P E S T. (Remedie voor de)

Men moet weten, dat in vierige tyden als de Pest regeerd, de
Menschen aan veel Koortzen onderworpen zyn, veele wor-
den Schurft, en krygen Pestouylen, de Kinderen zyn dan veel ge-
kweld met wormen, en de bejaarden, blyven haastig dood. Tot
een hulpmiddel daar voor, zal men, onder Gods zeegen, gebrui-
ken, walsche Nooten met Wynruid en Vygen, van elks wat, met
een weinig Zout: drinken nu en dan een Leepel vol Goudsbloemen
Azyn of andere sterken Azyn, natten daar een doek in om zomtyds
aan te ruiken, en fryken drie of viermaal daags ook wat aan de
slaapen van 't hoofd, onder de neusgaaten en op de Polsen. Onder
anderen is een stuk Brood, daar de Boter vet op gesmeerd is, met
een steeltje Wynruit gegeten, ook een zeer goed middel voor de
Pest. De Kinderen zal men laten inneemen wat Azyn en zuiker
dat zeer heilzaam is voor de Wormen: men zal veel zuure dingen
gebruiken, want dat is goed in vuurige tyden; ook zal men de
plaatzen schuwen daar de Pest is; weinig onder 't Volk komen, en
zig wagten voor stank en vuiligheid. Men kan ook neemen, goed
oud Bier, maaken dat heet op 't vuur, doen daar een vry groot
stuk Boter in, als mede een vierendeel loods van de beste Veneet-
sche

sche Theriakel, drinken die warm met malkanderen in en doen daar op zyn best om aan 't zweeten te geraaken, 't zy door eenige arbeid, of door wandelen over de Kamer; daar na legt men een braaf Eiken vuur aan, dekken zig warm toe om door een gestaadig Zweeten, de Pest uit te dryven. Edog moet men zig byzonderlyk wagten voor slaapen, en binden onderaan de Voeten Zout, Radys, Kruim van Roggenbrood en Zeep, stooten dit te zaamen en binden het met een Koolsblad onder de Voeten, om den brand van 't herd te trekken, doen zig terstond Aderlaaten, neemen een sterke Pur-gatie in, en tragten om over te geeven. Zo zig ergens eenige vuurigheid openbaart, 't zy van Builen of Puisten, daar zal men op leggen, Gersten Meelpap, gekookt met aan stukken gesneden Vy-gen, een Lelywortel met het loof, een Kools-blad wel klein gestampt en met een stuk Boter een Pap afgemaakt, en voorts de herstelling aan 't goedvinden der Voorzienigheid overgelaaten. Men mag ook wel een dronk Cardobenedictuswater inneemen, anders Goudsbloemen, Azyn, of een Doir van een Ey met een vierendeel lood Veneetsche Theriakel, om aan 't Zweeten te geraaken, 't welk het best is om de Pest te verdryven.

E E N A N D E R.

Need Veneetsche Theriakel en Mitridaad, van elks eenen veel, mengd het onder malkanderen en gebruikt alle morgen de groote van een boon, drinkt daar op een tinne lepel vol Alsem-water; dan zult gy onder Gods genade, bewaard zyn, al ging gy 't eene Pesthuis in en 't andere uit. Om voor dezelve Ziekte nog meer beschermd te weezen, zal men alle morgen, in tyden van Pestilentie, een half vierendeel goed Wierook in zyn huis branden, en dat in drie of vier verscheide Kamers of plaatzen van 't huis. Men zal ook niet te lang vasten, nog 's morgens nugteren uit den Huis gaan, principaalyk, als 't regenagtig of droevig nevelagtig weer is, en men zal niet uitgaan, voor het opgaan, nog na het daalen der Zon. Men zal zig ook wagten om zwaaren arbeid te doen, van het Venus Spel en voor Toorn en Gramschap. Men zal zyn Huis bewaaren voor kwade dampen en besmettende Lucht, 's morgens en 's avonds Wierook brandende, op den dag zyn Huis met versch water begieten, en de vloer met Wilgen en Wyngaard bladeren bestrooyen.

E E N A N D E R.

Wanneer men denkt eenige kwade lugt ontfangen te hebben, of dat men in tyden van Pest verschrikt is geweest, zo neemt een vierendeel loods gebrand Zout zo lang gebrand zynde op een Eizer dat het niet meer krysfeld, als mede de zwaarte van een vic-

vierendeel loods Veneetsche Theriakel; dit te zaamen in een kommetje stroomwater gedaan en koud gedronken, zal het Bloed doen scheiden. Men moet zig ook voor al geen Ader doen laten, ten waare een ervaren Medicyn, die de geleëgentheid der zaak in gezien hebbende, zulk noodzakelyk oordeelde. Dog mitsdien de bovengemelde Drank zeer sterk is om in te nemen, en nog kwader om in te houden, zo neemt men op staande voet dat men dezelve gedronken heeft, een Ey onder de keel, zo lang als 't mogelyk is om de Drank in te houden. Ook zal men voor of na 't gebruiken daar van, na dat het te pas komt, een Drachd zetten; maar zig voor al moeten wagten van slaapen, tot de tyd toe, dat de Dracht draagd en schoon staat.

ANDER PRESERVATIE.

Men neemt beste Sallie Bladeren, Vlierbladeren en Breembladeren, van elks even veel, men kookt dezelve in klare Rynsche Wyn, met gestooten Gengber, waar van men 'smorgens eer men uitgaat een goede teug moet gebruiken. Als men moet gaan op plaatzen die zeer ontfteeken zyn, zo neemt men een Spongie gedoopt in sterken Wyn-azyn, die met Goudsbloemen gedistileerd is, in den mond; of men wryft en wascht zyn aangezicht 's morgens met een Azynigen doek, en de lippen en Neusgaaten met opregte Mitridaad bestreken, terwyl men zig verders in de hand des Almachtigen overgeeft.

NOG EEN ANDER RECEPT.

Met het zelve hebben zig ontallyk veel Menschen voor de Pest beschermd en bewaard. Men neemt twee lood Veneetsche Theriakel, een lood Mitridaat, een half lood van 't Gulden Ey, een Quintel Specie Liberantes; als mede Tormentil, Diptamnus, Balarum, van elks een Scrupel. Deeze wortelen en de Boli Armeni stoot en mengd men braaf onder malkanderen met het sap van Limoenen, en men bewaard het zorgvuldig tot in tyden van nood. Als hem dan iemand kwalyk of misfelyk gevoeld, zo neemt men van deeze Compositie, de zwaarte van anderhalve Goutgulden dat omtrend ruim drie Engelschen is; 't zelve drinkt men dan met Wyn of goed Bier, vervolgens legt men den Patient voor een groot Eiken vuur dat hy aan 't Zweeten komt, en dan in een Bed wel warm toegedekt en binnen vyf of zes uren nog eens herhaald, zo zal den Patient door Gods hulp, gepreserveerd en vry weezen van de Pest. Voor een vergiftige Lucht, neemt men Poley en Wynruid, Vlierbladen en roode Byvoed, van elks een hand vol, dit stoot men heel klein in een Mortier, dog men moet wel toezien, dat men 'er geen Look onder stamp: als 't nu wel fyn is zo doet men 'er een Bre-

Bredasche pot goede Wyn Azyn by, waar mede het nog een weinig gestoten werd, dan doet men het door een doek in een schoon Glas, en men drinkt 'er alle morgen een halve Wyn romer van.

P E S T D R A N K.

Met deeze zo kostelyke en wonderheilzaame Remedie, zyn eer-tyds in de Stad Keulen, meer dan vier duizend Menschen geneezen geworden; zy bestaat in de volgende Compositie. Zo haast als men bespeurd dat ons het onheil op den hals is gevallen, zo neemt men, eer men door de slaap word overvallen, de Bladeren en Bloemen van Celidonia en Wynruid, van elks een goede handvol, als mede een Bredasche Kan Rynsche Wyn-azyn, die men met de voornoemde Kruiden tot op de helft verkookt. Vervolgens doet men het door een doek in een schoon Glas, waar van den Patient zal inneemen, een goede dronk, te weeten: een Wynromer vol of meer, na alle mogelykheid; daar na zal men hem leggen voor een goed vuur van Eiken spaanderen, zo lang tot dat hy sterk aan 't zweeten is geraakt, vervolgens te bed leggen, maar wel zorg draagen dat hy niet in slaap valt.

Om in deeze omstandigheid metterhaast een *Dracht* te zetten, neemt men een Meesters Tang, of iets anders daar gy 't vel mede kund oplitten, snyd 't zelve van boven met een Schaartje af de breedte van een penning groot; dat gedaan zynde, legt 'er dan op de wortel van Kerskruid, daar booven weder een Koolsblad met de Rib zyde, en verbind het alzo. By aldien nu de *Dracht* niet mogt draagen, zo gebruikt de volgende Trekzalf; namentlyk: een goed deel bladeren van Kerskruid heel klein gestooten, agt lood zwarte Zeep, zes lood ongezoute Boter, dat onder malkanderen tot een zalf gekneed moet worden, van dezelve zal men dan smeerren op de Ribzyde van 't Koolblad, en leggen dat op de *Dracht* met de wortel van Kerskruid daar onder; dit verbind en ververscht men tweemaal daags, zo lang tot dat de Pestkool uitgevallen is, en die uitgevallen zynde, zal men zyn best doen om 't zelve wederom te geneezen. Om een *Dracht* zonder pyn te maaken, beezigd men een Kruid dat men Hanevoet noemd, dit wryft men in de hand aan stukken dat 'er het Sap uitkomt; dat kruid doet men dan met het sap weder in een Noteschulp zo vast en vol, dat men 't styf moet neerduuwen, om de schulp op 't vel te doen raaken, dit zal dan binnen den tyd van twaalf uren een blein of bladder maaken, die men van booven zal afnyden, en Kerskruid daar opleggen, als vooren gezegt is. Als men de *Drachten* verbind, zo zal de geen die zulks doet, en ook den Patient, een doek, voor den mond binden, om de wond niet te ruiken, dewyl ze een zeer vuile en vergiftige stank geeft. Wanneer men zou meenen, dat 'er iemand

van 't huisgezin geïnfecteerd mogt zyn, zo is 't voor al nodig, dat zy altemaal een *Dracht* maakten, want zo 'er maar een besmet mogt zyn, zal het niemand hinderen, dog zo niet, de *Dracht* en zal evenwel niet schaaden. Om de Pest te onderscheiden van een Bloedzweer, zo moet men weten, dat een Bloedzweer, een wit hoofd of Puistje heeft; en een heve van Pest, heeft in tegendeel, een blaauw Bloempje, booven breeder dan op de heve. Om een andere proeve daar van te neemen, zo neemt men, als 't geen blaauw Bloempje heeft, jonge spruiten van witten Wyngaard, de spruiten van Vlier, en wit Mosterzaad, te zaamen klein gestooten tot een zalf, vervolgens op een doekje gesmeerd en op de heve of zweer geleid, zo het nu de Pest is, zal het van booven heel blaauw worden, en dan moet men het velletje daar af doen, en de Wortel van Kerskruid daar op leggen, met een Trekpleister 'er over. Daar is nog een andere proefneeming die wy voor noodzakelyk houden alhierte laten volgen; zy is deeze: Men moet zeer naarstig opmerken en weten, dat in de dunnen of liesfen, haar de Pest langwerpig en booven met een scherpe rugge verheft, onder de Kaaken of Wangen byna desgelyks, onder de Oxfelen wat ronder, maar op de Armen, Beenen en andere Leeden geheel rond als een Bloedzweer. Wanneer nu de Pest zig ontdekt en een blaauw Bloempje geworpen heeft, zo moet men voor al geen *Dracht* maaken, maar neemt een weinig Potasch en zo veel Weedasch, met wat spaansche Zeep, en een hand vol Eel-Salie, stoot dit en maakt het tot een zalve, smeert het vervolgens tot een klein pleistertje, zo groot als de heve of zweer is, legt het daar op, zo zal het opengaan, en den Patient het vier uitvallen. Deeze Zalve is uitsteekend goed en word een Brandzalf genaamd: maar by aldien het nu gebeurde, dat men 'er geen Bloempje aan zag, zo mag men de voornoemde Operatie niet doen, maar op een bekwaame plaats een *Dracht* maaken, om 't vier daar na toe te doen trekken.

Om ondertusfchen te weten, of de *Dracht* wel of kwalyk gaat, moet men opmerken, als men ze voor de derde of vierde reize verbind; of ze rondom rood ziet, zulks is een goed teeken, want het doet het vier na zig trekken. Doch zo de *Dracht* rondom wit ziet, dan is 'er de Dood mede vermengd, en ziet als dan in tyds toe met de boovengemelde Trekpleisters te applieeren, zo zal de zaak, met Gods hulp, een andere en beter keer neemen.

P H R E N E S I E.

Phrenesie is een razerny of yligheid in 't hoofd vermengd met sterke koortzen, die uit verhitting van 't Bloed voortkomen. Zodanige Luiden zal men laten purgeeren met Pruimkruid en Diacatolicon, van elks een Lood, gemengd onder een met een dronk Gersten-

tenwater. Men zal den Patient ook Ader doen laten, en binden hem voor 't hoofd een dubbelde doek, genat in Rozen Olie en Rozewater, 's Avonds zal men hem ingeeven, een slaapdrankje, te weten; Een once siroop van Bollen met warm Bier gedronken, het voorhoofd, de slaapen, Neusgaaten en Polsen met Olie van Bollen bestreken, en zorg draagen dat de spys en drank voor al verkoelende zyn, dan is 'er geen twyffel, of men zal van dit Toeval geneezen worden.

P L E U R I S.

De Pleuris is een verzweering by de korte Ribbe, makende een onlydelyke pyn en steeking, als of men met priemen gestoken wierd, zodanig, dat een Mensch naauwelyks zyn adem kan haalen, komende met een heete koorts en drooge hoeft. Om hier af geneezen te worden, moet men voor alle ander dingen zig zelfs doen aderslaan en een Purgatie inneemen. Daar toe neemt men, een vierendeel pond Pruimen, die men aan stukken klopt, twee lood gepelde Gerst, en een lood Zoethout geschraapt en plat geklopt. Dit met malkanderen in kleinbier gekookt en doorgedaan zynde tot een Drank, zal men 'er een lood Pruimkruid by doen en vervolgens het warm opdrinken. Woelt dan wat op dat het beter mag werken, en de uitwendige plaats daar men de pyn voelt, strykt die met Camillen Olie, drinkt klein Bier daar syroop van zoethout onder gemengd is en beveeld verders uwe Geneezinge aan de Voorzienigheid.

P O K K E N. (Kinder)

De Kinderen welke deeze ziekte hebben, zal men laten eeten Vygen en Razynen; ook zal men ze te drinken geeven Bier, daar Vygen aan stukken gesneden in gekookt zyn, waar door de Pokjens van 't hert uitwaards slaan en verdroogen zullen: Dit is een geringe maar meermaals beproefde heilzaame Remedie.

P O P L E S I E.

Wanneer iemand met dit toeval werd aangevogten, zal hy zyn hoofd kammen, den hals wel wryven en nederwaards stryken met Spek-olie. Men zal ook niezingen zoeken te maaken; en daar toe zal men gebruiken, Nieswortel, Mosterzaad en Pyrethrum, van elk een weinigje; en gepulveriseerd zynde, zal men 't door een Penneschaft in de neus blaazen. Men zal drinken Salie en Rozemaryn, van elks een hand vol in Bier gekookt en doorgedaan zynde, opgeweld met Honing en Notemuscaad. Men zal ook een spoegdrang maaken, en daar toe gebruiken, aan stukken gesneden Radys en Vygen, gekookt in water. Doorgedaan zynde, zal men 'er

by doen, Honing, Olie en Azyn, en bevorderen 't zelve, met een geoliede Veder in de keel te steeken als men 't ingenoomen heeft.

P U R G A T I E. (Natuurlyke)

Drinkt 'smorgens een kop Koffy, en neemd dan zo veele ongewasschen Corrinthen, als men tuschen drie vingeren kan vatten, eet dezelve op; en hervat zulks met noch twee andere Kopjes; gy zult op den zelven dag een goeden Stoelgang hebben.

P U R G E R E N. (Ordinaire manier om te)

Neemt uitgezogte *Senebladen*, drie *drachma*, *Cremor Tartari*, twee *drachma*. Steld het een nagt te weeken in zes oncen Tisane, gemaakt uit Razynen, *Polypodium*, &c. Smelt des ogdens daar aan volgende in het doorsygzal zes *drachma* *Lavantsche Cassia*, versch getrokken, en een once gecomponeerde *Siroop* van *Appelen*. Men neemt dezen drank 's morgens nugteren, en drie uren daar na een Bouillon. Dit Geneesmiddel purgeerd alle taaye en galachtige humeuren.

P U R G A T I E.

Voor Luiden die zwak en ligt te beweegen zyn.

Neemt van de huisjes van *Senebladen*, twee *drachma*; gestooten *Rhabarber* een halve *drachma*; *Manna* van *Calabrien* een half once; Zout van *Tamariscus*, van *Suikerei*, of van *Alsem*, een halve *drachma*; een half dozyn zuivere gedroogde Razynen, van haar korlen gezuiverd, en in stukken gesneden, en een weinig geklopt *Soethout*. Laat dit alles met malkander koken in een muddetje *Tisane*, gemaakt uit *Betonie* bladen, of in wat *Kalfsnat*, en tot een derde gekookt zynde, giet het door. Men moet twee uren na dat men deeze *Medicyne* gebruikt heeft, wat Bouillon daar op nemen, en de rest van den dag een sober dieët houden.

Dit Geneesmiddel Purgeert de *Slym* en *Galle*, ze ontlast het *Hoofd*, de *Maag*, en *Ingewanden* van den benedensten buik: en men kan 'er, om ze te smakelyker te maken, na tyds gelegenheid een weinig *Caneelwater* by doen.

Men ontmoet somtyds *Patienten*, die van zulken tederen gesteldheid zyn, dat men om haar te doen purgeren, op zyn hoogste niet meer van noden heeft, als een onze gezuiverde *Levantsche Cassia*, of even zoo veel dubbeld *Catholicum*: hierom is het dat men zig gedurig moet informeren, of de *Patient* ligt te bewegen is, ten einde men nooit te sterk purgeren mogt. Ook kan men vangelyken een half *drachma* *Confectie* van *Hyacinten* by de purgatie doen, zoo wanneer de *Zieken* zwak of kwynende zyn.

PUR-

PURGEER BOUILLON

De welke de Koningen zelfs gebruiken.

Neemt twee *drachma* Senebladen, een *drachma* Rhabarber; een *drachma* Cremor Tartari, en het Sap van een Citroen. Laat alles een nacht weeken in een aarde verglaasde kroes, met een half glas water. Giet deeze infusie des morgens in een Bouillon, gemaakt van een Kalfs schinkel, of van een Hoen, met wat Kervel, Lattuwe, Porcelein, Beete en Suikerey, van ieder by voorbeeld een handje vol. Doed daar by twee once en een half van de beste Manna; vyf of zes *Zestes* van Citroen schillen. Neemt u Bouillon van het vuur zoo ras de Manna daar in gesmolten is, gietze door een stramyn, dezelve wel uitdrukkende.

PURGATIE,

Voor de Buikloop en een zwakke Maag.

Neemt een once dubbelde *Catbolicum*; provincie Rosen een kleine hand vol; Zout van Swavel een scrupel? twee kruidnagelen, die gekneust zyn. Laat dit alles koken in agt oncen *Plantain water*, tot dat 'er een vierdepart vervlogen is. Neemt het als dan van het vuur, doed het door, en doed 'er een once *Syrupus Magistralis* by: Drie uren daar na neemt 'er een Bouillon op, en onderhoud de rest van den dag een strikte maniere van leven.

Dit Medicament Purgeert heel sagjes de scherpe en rauwe humeuren, die in de eerste wegen gevonden worden, het versterkt de Maag, en doed de Buikloop ophouden.

PURGEERMIDDEL.

Zonder reuk en zonder smaak.

Neemt drie *drachma* uitgezogte Senebladen; twee *drachma* gestooten Jalappe; en een half once van de beste Razynen, die van haar korlengezuiverd zyn; een *drachma* gekneust droog Soetbout, en twee oncen van de beste Manna. Laat alles een moment met malkander koken in twaalf oncen water. Laat het daar na een uur zeven of agt staan weeken; doet het vervolgens door, en clarificeert het met het wit van een Ey, daar by voegende, indien het u beliefd, twee of drie druppelen *Essentie van Citroonen*. Dit

Geneesmiddel purgeerd de Wey en Galachtige stoffen, zonder eenige krimpelingen.

Men kan van gelyken alle Purgatien, na datze behoorlyk geweekt hebben, clarificeren; maar men moet aanmerken, dat men als dan de quantiteit der Ingredienten moet verdubbelen.

Luiden die een zwakke Maag hebben, kunnen onder het middagmaal vyf en twintig greinen uitgezogte gestoten *Rhabarber*, nemen, met een lepel of twee Vleeschnat, of vyf en twintig greinen *Extrakt van Rhabarber*, waar van men kleine Pillen maakt, die men met een Ouwel, of met eenige Confiture kan innemen, wanneer men te bedde gaat.

PURGERENDE AMANDELMELK,

die zeer aangenaam is.

Neemt zoete en bittere *Amandelen* van elks een *drachma*. Maakt 'er een Amandelmelk van, met zes oncen Gerste water. Door gedaan zynde, doet 'er een onze *Caneelwater*, en eenen zoo veel *Syroop van Venushair* by. Mengd 'er dan twaalf greine gezwavelde *Schammonium*, met een weinig Suiker fyn gewreeven zynde, by. Den Patient zal deeze Amandelmelk 's morgens nugteren innemen, en drie uren daar na een Bouillon daar op gebruiken, het resterende van den dag een goede diët observerende, zoo als men omtrent het gebruiken van anderen purgeermiddelen gewoon is te practiseren.

PURGEER TISAANE.

Voor alle Humeuren.

Neemt *Cremor Tartari*, twee *drachma*; uitgezogte *Senebladen*, of wel de *buisjes* van dezelve, drie *drachma*; een onze *Tamarinden*; geklopt *Soetbout*, twee *drachma*; een halve *Citroen* met de *schille*, aan daalders gesneden; een handje vol *Pimpernelle* of *Kervel*. Steld alles in een goede kanne kokend water een nacht te weiken. Giet des morgens alle de vochtigheid door een stramyn, en verdeeldze in twee gelyke deelen; waar van gy het eerste 'smorgens ten zes uren, en het tweede een uur daar na zult ingeven. Twee uren nadat men het leste van dezen drank genomen heeft, zal men 'er een verfrischend Bouillon opnemen, dezelve diët als voren onderhoudende; wanneer men sterker wil Purgeren, zoo zal men

men by het laatste glas sommige greinen Tartarus Emeticus, of geprepareerde Scammonium doen.

Men kan van gelyken in de eerste *dosis* anderhalf once Manna, of een once Syroop van Persiken, of Provincie Rozen, van Suikerey, of van Appelen smelten, alles na dat men meer of minder purgeren wil.

P U R G E R E N D Z O U T.

Onder alle Purgeermiddelen die men ordonneerd in de Medicynen, is 'er geen die zagter werkt, als het Zout, het welke men maakt uit de Wateren van de Fontaine te Epsom in Engeland. Ik hebbe my van het zelve middel bediend, en hebbe het met dezelve zagtigheid zien werken op een groote meenigte van dezelve temperamenten, die niet manqueerden, van door de allerzagtste van de gewone Purgeermiddelen, des volgenden daags niet alleen groote pynen, maar ook wel vermaningen van Koorts, te gevoelen.

Dit Zout is gantsch verscheiden van het Sal Polychristum, en andere diergelyke, als zynde op verre na zoo scherp van smaak niet, behalven dat het ook zoo gemakkelyk door de lucht niet smelt als andere. Het purgeerd zonder het minste ongemak allerhande soort van temperamenten, hoe zwak en teder die ook zouden mogen wezen, en veroorzaakt nooit Colyk nog walginge. Met een woord, het is het allerzagtste en aangenaamste van alle Purgeermiddelen. De *dosis* daar van is een once, die men smelt in Bouillon of zuiver water. Men kan dezelve verminderen na gelegendheid van zaken, ook kan men het nog meer aanzetten, met wat Rhabarber, Senebladen, Manna, of diergelyke daar by te doen.

P U R G E E R B O L U S.

Voor Zieken die een tegenzin hebben in Dranken te gebruiken.

Neemd Pulvis Cornachimi een halve drachma, Tartarus Vitriolatus en Rhabarber, van elks vyftien greinen. Mengd dit alles met twee drachma Conferf van Violen, en maakt 'er een Bolus of Conferfje van, het welke men op de punt van een mes, of met een Ouwel kan innemen, een dun of klaar Bouillon daar op drinkende. Twee uren daar na kan men nog een Bouillon nemen, en voorts een goede diëet observeren.

Dit Geneesmiddel purgeerd de Gal- en Weyachtige humeuren zonder pyn of krimpige te veroorzaken. Men kan het Pulvis Cornachini veranderen, na de verschillende indicatien der Ziektens, en by het zelve doen agt greinen Gummi Gutta, of agt grein Resina Jalappe, of Scammonium, die heel fyn gepulveriseert is.

Men

Men kan 'er in sommige gelegenheden in dewelke men sterker purgeren wil, vier greinen Tartarus Emericus, met een weinig Caneel by doen.

Deze Purgeermiddelen kunnen over al gebruikt worden, daar overvloed van scherpe, slymige en Weiachtige humeuren zyn, als by voorbeeld in 't Colyk, Sinkingen, Fleresyn, Waterzugt, &c. Zy verdunnen de taye en dikke humeuren; maar men bediend zig niet van dezelve, als in grove en sterke lichamen, en die niet ligt te bewegen zyn.

In pynlyke Ziektens, als in Colyk, Podagra &c 's avonds te bed gaande, een greintje Laudanum gebruikt, na dat men dien zelven dag gepurgeert heeft, hersteld den Patient ongemeen, en brengt hem tot volkomen ruste: egter moet men zig in de Waterzugt, in opstoppingen van het Water, &c. daar van wagten.

Men geeft met goed succes 's avonds voor de Purgatie twaalf of vyftien greinen Panacea Mercurialis, gemengd met de een of ander Conserf, zo als men in Holland gewend is te doen; want den Zieken als dan beter en gemakkelyker purgeerd.

R O O S.

Over deeze Kwaal word verscheidentlyk gesproken, veele merken dezelve maar aan als een uitlaande vuurigheid, dog om 'er een behoorlyke definitie van te geeven; moet men zeggen, dat zy een Mensch aankomt met huivering als een sterke Koorts, om welke te geneezen, moet men Gerstenwater drinken, gemengd met siroop van vioolen; daar de Roos met roode plekken uitlaat, zal men opleggen werk of doeken die genat zyn in Weechbree water en Roozewater, met half witte Wyn Azyn, door welke Remedie het zekerlyk zal vergaan.

S C H U R F T. (Hoofd)

Als men Schurft op het hoofd heeft, zal men neemen Olyfblaaden, kookken die in water en reinigen daar mede 't hoofd. Volgens neemdt men gestooten Hoolwortel en Bakelaar, die men in versche Meyboter met wat Boom-olie en Azyn in een ongeglasd potje kookt; neemdt dan gewreeven Zwavel, roerd het onder mal-kanderen tot dat het styf wordt, en smeerd met deeze Zalve het hoofd, of wel altoorens op nieuw gemaalen mosterd.

E E N A N D E R.

Neemdt Salsa Parille wortel drie once, Klittewortel en Zoethout van elks twee oncen dit in vier stoop Regenwater tot op drie stoop verkookt, hier van geeft den Patient alle uuren drie kopjes van te drinken, en Hy zal spoedig herstellen.

STANK.

S T A N K. (Mond)

Als iemands mond stinkt, zo zal men die waschen met goede oude Wyn; en als het Tandvlees bloed, zo neemt men een weinigje Spaans Groen daar men de tanden mede wryft, dog men moet zorg draagen van het niet in te zwelgen, men kan de handen naderhand met schoon regenwater weder afwaschen.

S W E E T - P O E Y E R.

Neemd de zwarte tippen van de scheeren van Kreeften, vier oncen: Orientaalsche Zaat perlen, rood Coral, Kreeftoogen, van elk een once; geelen Amber, of Barnsteen, Virginische Slangen wortel, of Viperina Virginiana, wortel van Contrajerva, van elk zes drachma, Orientaalsche Bezoar, drie drachma: Been uit het herte van een Hert, vier scrupel, Safferaan twee scrupel. Dit alles tot een fyn Poeyer gebragd hebbende, zoo besproeid het met anderhalf once Spiritus Ardens Mellis, en incorporeert het met vier oncen Geley van Viperen. Men maakt van deze Maska koekjes, die men zagjes in de schaduw laat drogen; dewelke men naderhand weer tot een fyn Poeyer maakt, en in een welgesloten fles bewaard tot het gebruik. De *dosis* daar van is van een halve tot een heel drachma. Het effect van dit Poeyer is wonderbaarlyk, in Kinderpokjes, Mazelen, kwaadaardige Koortsen, en Pleuris. Men reitereerd dit Poeyer even eens als andere Zweet-middelen, en onderhoud een behoorlyke maniere van leven.

S W E E T - D R A N K.

Neemd water van Vlierbloemen, en van Scorzonera, van elk twee oncen; van Marioline, een half once; Diaphoreticum Minerale met fyn Zout; Hertshoorn op een Philosophische wyze bereid, van elk dertig grein; Zout van Alsem tien grein, versche Theriacel twaalfgrein, Syroop van Carduus Benedictus een once; vluchtige geest van Viperen, of van Sal Armoniak, dertig droppelen. Maakt uit dit alles een drank, die gy den Patient op eenmaal zult laten innemen, hem wel toedekkende, om het zweeten te beter te bevorderen. Men moet denzelven regel onderhouden, die wy omtrent het zweten hebben voorgeschreven.

E E N A N D E R.

Neemd Theriakel water: twee oncen, water van Carduus Benedictus, en van Scabiosa, van elk drie oncen, vluchtig Zout van Hertshoorn, twaalfgrein; Orientaalsche Bezoar, een scrupel; Diaphoreticum minerale, een halve drachma; Veneetsche Theriakel, een drachma; Siroop van Angeliere, een once. Mengd dit alles

onder malkander, en laat 'er u Patient alle uren een lepel of twee van innemen, na dat de Ziekte meer of minder hevig is. Dit Cordiaal verbeterd alle Koortfge opgistingen, en jaagdze door het zweet, of door de gedurige uitwazeminge, uit het Bloed.

Z W E E T D R Y V E N D E B O L U S.

Neemd Cinnabaris Nativa, of by gebrek van dien Diaphoreticum minerale: Orientaalsche Safferaan, van elk vyftien grein: vlugtig Zout van Viperen, Bezoar Animale; Campher, van elk tien grein. Brengd alles tot een fyn poeyer, en maakt 'er met een halve drachma Diascordium een Bolus van, het welke gy uwen Patient zult ingeven, en hem, aanstonds daar na een Bouillon laten gebruiken, hem voor de rest bestierende als men in het zweeten gewend is.

E E N A N D E R.

Neemd geprepareerd Boksbloed, een scrupel; Zout van Carduus Benedictus; vlugtig Zout van Wynsteen; Sal Volatile, Oleosum van Sylvius, van elk tien grein, Bezoar minerale, agt grein, maakt het met een halve drachma versche Veneedsche Theriakel, of met Confection Alkermes, tot een Bolus, geeft het u Patient in, en laat hem een glas Tifane, van Scorzonera wörtelen gemaakt, daar op drinken.

Deze zweet middelen zyn volkomen bekwaam, om in alle scherpe en kwaadaardige Koortfen, in Kinderpokken, Maselen, &c. gebruikt te worden, en om de rauwe en onzuivere stoffen door het overvloedige zweeten te ontlasten. Men herhaaldsche zoo dikwils als men het nodig agt, een nauwkeurige maniere van leven observerende, of wel zodanig als wy omtrent het gebruik van ons zweet poeyer hebben aanbevolen.

Nog geeft men den Patient agt of tien droppelen gedistilleerde Essentie van de Gal van Viperen in wat Bouillon, het welke men ieder vier uren kan hervatten. Dit Geneesmiddel doet overvloedig zweeten. Wanneer men zig daar van bediend in Pleurisen, en Sinkingen op de borst, zoo moet men het gebruiken in vier oncen water van Wintergroen, of Carduus Benedictus, een weinig warm gemaakt.

Z W E E T - P O E Y E R.

Neemd wortelen van Angelica en Aristolochia rotunda, van elk twee drachma; Serpentina Virginiana, Petasitis; Carlina, en Valeriana, van elk drie drachma; Zedoaria, en witten Gember, van elk een en een halve drachma, bladeren van Carduus Benedictus, van Scordium en van Wynruit, van elk een halve hand vol; Goudsbloemen en Safferaan, van elk een drachma; Laurier Besien, Mirrha, en

en Wierook, van elk een halve drachma; Sulphur Antimony, Campher, van elk anderhalve drachma; Orientaalsche Bezoar, Boksbloed, Poeyer van Vyperflangen, vlugtig Zout van Carabe of Barnsteen, van elk vier scrupels; Diaphoreticum Solare, een once; Essentie van Citroenschillen, een halve drachma. Brengd alles tot een fyn poeyer, en vermengd het met een gelyke en genoegzaame kwantiteit Theriakel, of Mithridaad, om 'er een bekwamen deeg uit te maken, die men in een zachte warmte moet laten drogen, om ze naderhand weer tot een Poeyer te brengen.

De *dosis* van dit Poeyer is een halve drachma. Het is een van de alleruittekenstte en veiligste zweet middelen, die ik tot hier toe gekend hebbe: Ook is het een wonderbaarlyk tegengift, zoo wel voor menschen, als voor beesten.

Preparatie van het Diaphoreticum solare, 't welk in de bovenstaande compositie komt.

Neemd gezuiverde Salpeter, vier oncen; Ongarische Antimonie, een once. Brengd dit tot een fyn poeyer; het welke gy op een Porphirsteen, met een drachma fyne Goudbladen, wel ter degen wryven zult. Dit gedaan zynde, zoo laat u poeyer na de konst detoneren, daar na Calcineert, het gedurende den tyd van een half uur, in een opend vuur, tot dat het een Violette couleur begint te krygen, Als dan neemdt de smeltkroes van het vuur, en laat u poeyer koud worden, het welke gy in een fles, wel toegesloten zynde, bewaren zult. De *dosis* daar van is van een halve tot een heele drachma.

T A N D V L E E S. (Kwaad)

Neemd Azyn zes oncen en even zo veel regenwater, twee drachmaas Aluyn en een drachma Honing kookt dit onder een en gebruikt het om den mond daar by te spoelen.

T A N D P Y N.

Voor de Tandpyn zal men Pyrethrum en Hylope in Azyn koken, en daar de tanden mede waschen. Of neemdt een hand vol Gerst, en een half vierendeel Vygen aan stukken gesneden, als mede een hand vol Moerbessen bladen, kookt dit braaf met mal-kander, doet 'er daar na een weinigje Azyn by en spoeld 'er vervolgens de mond mede.

T E E R I N G.

Luiden die de Teering hebben, spuwen bloedige fluymen die leelyk ruiken. Neemd Gerst en kookt die in water tot dat ze spyt, dit water door een doek gedaan zynde, zal men opwellen

met zuiker of honing van Roozen, welke drank zeer goed voor Teeringachtige Luiden is. Anders, neemt een versch hennen Ey, braad dat tot dat het wit een weinig geronnen is, dan zal men nemen van de allerbeste ongestoote soolie, maar klein gesneden als de groote van een Erwt, evenzo veel Saffraan die klein gewreven is, met Kandy Suiker, de groote van een hazenoot klein gestooten en deeze drie zaaken onder dat Ey geroerd, en dat ingenomen met een stukje wittebrood, vervolgens daar op drie lepels vol van de allerbeste Basterd gedronken, en daar mede zomtyds op dusdanige wyze gecontinueerd, zo zal men met de hulpe Gods, zig een gelukkige herstelling moogen belooven.

TISANE TEGEN DE RODELOOP.

In de Rodeloop moet men de Tifanen maken met Spekwortelen, Agrimonie, Graswortel, met Granaatappel bloesem, of Balauftia, met Aardrosen, en Soethout; waar by men dan Syroop van Berberissen en granaat Appelen voegd.

TISANE TEGEN HET GRAVEEL.

Tegen het Graveel en den brand in 't Water maken, prepareerd men een Tifane met wortelen van Althea, Lynzaad, Alkeken-gi, Milium Solis, en Soethout. Men doet 'er de Syroop van Nenu-phar, of van Althea, by.

T I S A N E.

Voor Gefwollen Beenen en Waterzugt.

Voor gefwollen Beenen en beginnende Waterzugt, maakt men een Tifane met Wortelen van Arestabovis, van kleine Steekpalm, van Mannekens Varens, van Ireas, van wilde Patientie, van Asparagus, van Pieterfelie, van Graswortel, en van Venkelzaad. Men kan 'er het Sal Martis, het Cristal Mineraal, en somtyds na vereisch van zaken, de Spiritus Nitri Dulcis by doen, en dat omze te meer door het Water te doen afzetten.

TISANE TEGEN HET KOLYK.

Voor allerhande soorte van Kolyk prepareerd men een Tifane van Alantwortelen, Graswortelen, en Soethout; met Jeneverbesien; Venkel, Coriander, en Anyszaad.

T I S A N E .

Tegen Kwaadaardige Koortfen, Mazelen, en Kinderpokken.

Neemd wortelen van Scorzonera, van Scabiosa, van Cardebenedicte, of andere van dezelve natuur; Viperen, Hertshoorn, Citroenschillen, elk na vereisch van zaken; by dewelke men Syroop van Anjers, of van Granaat Appelen doet; om ze zoo veel te kragtiger te maken.

T I S A N E V O O R D E P L E U R I S .

Wanneer de Pleuris met een Sinkinge op de Borst, met Hoofdpyn, Bloedspoeginge, of Koorts, vergezelschapt is, zoo maakt men de Tisane van Althea wortelen, van groot Klitten, en van Spekwortel, met Venushair, en rode Klaprozen, en men voegd 'er de Syroop van Jujuben, van Sebesten, of van Hoefbladen by.

T I S A N E .

Voor Sinkingen, Hoest, en andere Borstziekten.

Voor Sinkingen op de Borst, en voor een vehementen Hoest, maakt men een Tisane van Wortelen van Althea, met Hysoop, Jujuben, Sebesten, Rasynen van Damast, Vygen en een witte Slaapbol; en men voegd 'er de Syroop van Pommes de Renette, van Venushair, of van Klaprozen by, het welke Syropen zyn, die in diergelyke voorvallen te pas komen. Nog is de Mee een uitnemenden goeden drank voor alle de gebreken van de Borst, by al dienze met geen Koorts vergezelschapt zyn.

T I S A N E .

Tegen de Derdendaagsche, dubbelde Derdendaagsche, en andere Koortfen.

In de Derdendaagsche, dubbelde Derdendaagsche, en andere Koortfen, maakt men een Tisane van Suringwortel, van Nemphar, van Graswortelen, van Soethout, en van Gerste. Men kan 'er de Syroop van Limoenen, en van Albefien, of de Spiritus Sulphuris byvoegen, omze te aangenameer, en te meer verkoelende te maken. Van gelyken laat men den Patient Amandelmelk drinken, die met de

de vier koude Zaden, met Amandelen, en met Syroop van Violon is toebeleid. Ook en fchaad haard de Limonade nog de Orgeade niet, mits dat 'er by de nog voornoemde Siektens geen Hoest en is. Nog laat men in een pint koud water infunderen een hand vol bladen van wilde Suikerey, van Agrimonia, van Melisse, van Pimpinelle, en diergelyken, welke preparatien zoo walgachtig niet en zyn om te gebruiken, en evenwel niet na laten goed te doen en te verkoelen. Hier van daan is het dat men zig veeltyds vergenoegd, de Syropen der gezeide kruiden met fchoon water te vermengen.

VEHEMENTE HOEST.

Neemd water van Klaprozen, van Nenuphar, van elk twee oncen; geprepareerde Kreeftoogen, twintig greinen; Syroop van Diacodium, een once. Mengd het onder malkander, en geeft het u Patient wanneer hy slapen gaat, tusfchen wat Bouillon.

V I E R. (Mond)

Het Mondvier openbaard zig gemeenzk in tyden van Pest, waarom het by die geleegenheid noodzakelyk is een *Dracht* te zetten. Wanneer nu het Vier in den mond ontfteeken is zo zal men neemen, een groot ftuk zwarte zeep en die mer twee of drie Koolsbladeren op malkanderen, in den hals of agter in den nek leggen, zo zal het Vier daar uit trekken. Of het Vier zomtyds boven 't hert lag en niet na de *Dracht* wilde toewyken, zoo neemd Kikvorsfchen, en houd die leevendig in u mond met de bek na u keel toe, zy zullen de vierigheid na hun toe trekken, dog is het buiten het Saizoen van de Kikvorsfchen, dat men die niet kan bekoomen, zo moet men zyn gantsche hoofd in zwarte zeep bewinden, dog of de Patient zomtyds geen Kamergang kon maaken, zo neemd een vierendeel pond Pruimen van Damast, kookt die in Bier, en als ze een weinig beginnen op te zwellen, doet 'er dan by een half lood Zenuwblaaden, laat het dan nog wat kooken, waar van den Patient 's morgens een halve Spoelkom vol van drinken zal, hy zal 'er merkelyke baad by vinden.

W A T E R Z U G T.

Onder alle ongemakken waar mede de menschen bezogt worden is de Waterzugt geenzints van de minste, en voor welke deeze geringe middelen het allerbeste zyn bevonden. Men neemt een pint beste Genever, en eenige Vlier-Takken, daar men de bovenste bast of fchil af doet, en weg werpt; wanneer zig vervolgens een tweede fchil of bast die groen is verthoont; deeze moet men 'er af fchrapen en 'er wat rykelyk van op de Genever doen, die men
 dus

dus te same vierentwintig uren laat weeten, waarna men 's morgens en 's avonds als de Maag het leegste is een Thee-kopje vol zal gebruyken, en zig in 't kort hersteld zien.

W A T E R Z U G T .

Tot herstelling van den Lyder neemt een goeddeel Venkel-wortel en Pietercelie-wortel, schoon gewaschen en klein gescherfd, als Warmoes; dit te saamen in Rhynsche Wyn gekookt zes uren lang. Hier van gedronken twee of drie maal 'sdaags een goeden Roomer vol Bloed lauw gemaakt; zal veel waters doen lossen en een speedige gezondheid geven.

W O N D E N .

Om wonden te geneezen, zo zal de geen die zig gekwetst of gesneden heeft, de wond waschen in zyn eigen water, of met Wyn of met Azyn en water en laten 't dood byten, zo zal 't niet zweeren. Vervolgens legt men 'er Suiker en Olie met een doekje op, dat men twee of driemaal vast 'er om bind voor 't bloeden; of anders, schraapt kryt Eeck en bind 'er dat ityf om met een doekje, zo zal 't van zelfs heelen.

W O R M E N .

Wanneer iemand veel met Wormen gekweld is, zo moet hy lange Razynen eeten, die dezelve dooden; desgelyks ook Koolzaat, en vyffel van Hertshoorn gedronken, de kwantiteit van een lood, doet het zelfde effect. Olie van Alfem en bittere Amandelen, gestreeken op de Maag en op den Buik, zulks dood mede de wormen.

W O R M E N . (Remedie voor de)

Neemd een pond Centauria, Bakelaar agt lood Beir en klaenu twee lood, Bever-Zwyn een lood, Aloes Succotrina een lood, dit al te saam, onder een gestooten: geef een sterke Mansperfoon met warm Bier een lood; een Vrouwe een half lood; en een Kind een vierendeel loods.

Y L I G H E I D .

Die zyn Memorie of verstant wat geminderd is, zal, om zyne Zinnen te sterken en van de Yligheid des hoofds geneezen te worden, Wyn drinken, daar Confilie de Grein of Cardobenedictus in geweekt heeft, want zulks versterkt de Memorie ongemeen zeer, men zal vrolyk van gemoed leeven, verjaagende en verzetende alle Zwaarmoedigheid en kwaade Fantasien. Men zal een

Purgatie inneemen van een lood Diacatolicon, een scrupel Sene-
poer, gemengd met Duivekervelwater, en dat 's morgens heet
drinken. Zy zullen hun wagten voor zwaare spys, dat grof en
zwaar bloed in een Mensch maakt, als by voorbeeld, gezouten
Vleesch, Kaas en Melk, en weezen sober van spys en drank en
vrolyk van leeven. Zy zullen de handen, 't aangezigt en de voe-
ten zomtyds waschen, en wandelen op genoeggelyke plaatzen met
zoet Gezelschap.

Z I E K T E. (Vallende)

Wanneer iemand deeze Kwaal onderheevig is, zal hy byna zit-
tende slaapen, om de opstyging na het hoofd te beletten. Men
zal een Drank koken van Hysope, Salie en Bethonie, van elks
een hand vol in een Mingele Bier gekookt, met een lood Anys-
zaad, twee lood Zoethout, een half vierendeel gepelde Razynen;
en dit alles doorgedaan zynde, zal men 't opwellen met een half
vierendeel honing, een once Syroop van Hysope, en twee lepels
Azyn. Men zal een Purgatie inneemen van een lood Diaphenicon,
een half vierendeel lood Agaricus Trociscatus, gemengd met een
dronk van de voorgemelde Drank. Men zal 't hoofd tegen de
vloech opkammen, en men zal nu en dan inneemen, een vie-
rendeel lood Theriakel met wat geboterd Bier. Ook zal men een
Nieskruid maaken met Notemuscaad, Magelyn en Peper, van elks
een weinigje klein gestooten, dat men in de Neusgaaten zal op-
snuiven.

Z W E E R I N G E N.

Deeze Gebreeken hebben meest zyn oorsprong van grof bloed,
't welk men door middel van een Purgatie zal zuiveren met
Confectio hamech ingenoomen met Duivekervelwater; en onder
welke drank men ook mengen zal, Syroop van Duivekervel, en
op de Zweeringen zal men leggen, een Pap gekookt van Gersten-
meel of Lynzaad, daar vyf of zes Vygen aan stukken in gesneden
zyn, men zal 'er ook by doen, een Lelywortel en Kruiskruid,
koken 't in goed Bier met een stukje Boter en leggen 'er dat op
tot dat het ryp is. 's Avonds mag men ook drinken, goed geboo-
terd Bier, met een half vierendeel loods gestooten Bakelaar; en 't
kan ook geen kwaad, dat men zig laat Aderlaaten.

VAN HET ADERLATEN.

Voor den gemeenen Man.

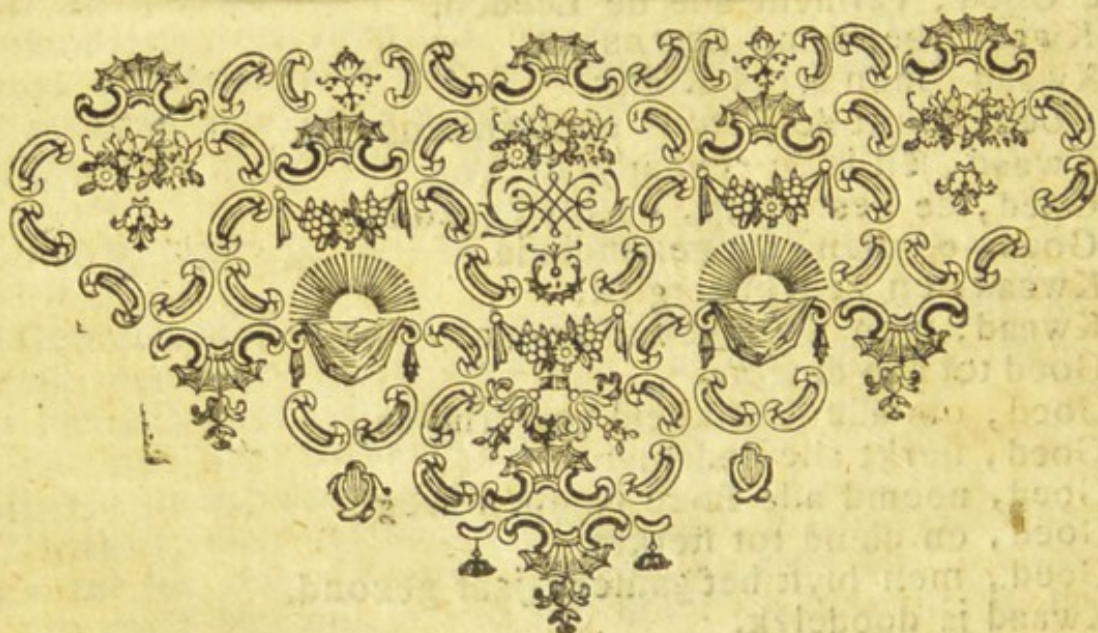
- M**en diend wel op te merken: als het Voormiddag Nieuwe-Maan is, zoo moet men, van denzelven dag beginnen te tellen; maar valt het 's Namiddags voor, dat het Nieuwe Maan is, zo begint men met den volgenden dag, op deeze wys:
- 1ste dag is kwaad Aderlaten; en men verliest zyn couleur.
  - 2de Kwaad en Koortsverwekkend.
  - 3de Kwaad men word Krank.
  - 4de Noch kwaader.
  - 5de Kwaad. Het bloed verteerd.
  - 6de Goed Bloed en water.
  - 7de Kwaad, men verliesd zyn Eetenslust.
  - 8ste Kwaad, krenkt de Maag.
  - 9de Kwaad, volgt Schurft.
  - 10de Kwaad, Zinkingen op de Oogen.
  - 11de Goed, maakt Lust tot Eeten en Drinken.
  - 12de Goed, verlucht alle de Leeden.
  13. Kwaad, beneemd Eetenslust.
  14. Kwaad, men word Krank.
  15. Goed, sterkt de Eetens en Drinkens lust.
  16. Kwaad, en is de gevaarlykste Dag.
  17. Goed, de beste Dag, en blyft gezond.
  18. Goed, en diend tot gezondheid.
  19. Kwaad, en zeer bezorglyk.
  20. Kwaad, men werd gewis krank.
  21. Goed tot alle dingen.
  22. Goed, om alle Krankheid te vermyde.
  23. Goed, sterkt alle Ledematen.
  24. Goed, neemt alle Boze dampen weg.
  25. Goed, en diend tot sterkte.
  26. Goed, men blyft het gansche jaar gezond.
  27. Kwaad ja doodelyk.
  28. Goed.
  - 29 en 30 Kwaad.

Wat van het Bloed na de Aderlating is te oordeelen.

1. Schoon rood Bloed met water bedekt, beduid: goede Gezondheid.
2. Rood en Schuimig, Bloedrykheid.
3. Rood Bloed met een zwarten ring: een jigtige Gesteltenis.
4. Zwart, en water daar onder: de Waterzugt.
5. Zwart en water daar boven: de Koorts.
6. Zwart met een roden Ring. De Jigt.
7. Zwart Schuimig: koude Zinkingen.
8. Witachtig: Bloed verflyming.
9. Blaauw Bloed: Mild-zwakheid.
10. Groen Bloed: Heete Gal.
11. Geel Bloed: Lever Ziekte.
12. Waterachtig Bloed: Een kwaade Maag.

E I N D E.

By den Uitgever 'deezes Joh. Menfert, zyn onder verscheide andere Werken ook gedrukt en nog eenige weinige Exemplaairen te bekoomen, van

DE ARTZ of GENEESHEER der MOEDERS, in aangenaame *speclatoriale* *Vertoogen*, inhoudende, de 1e. over de Vlekken, de ingebeelde gevolgen van verschrikkingen en belustheden. Een opregt onderzoek, wat van dit gevoelen te houden zy, — 2. Toonende dat zulke Vlekken ontstaan kunnen, zonder dat 's Moeders verbeelding iets daar aan heeft medegewerkt, — 3. Over de Miskramen, — 4. Moedersmelk is het natuurlijk en beste voedsel voor Kinderen, — 5. Bewyzen voor het Zogen, als nuttig zo wel voor de Moeder als het Kind; en over de ongemakken, die men te vreezen heeft, wanneer men de Kinderen aan de zorg der Minnemoers overgeeft, — 6. De behandeling der Kinderen van de Geboorte af, benevens onderrigtingen omze aan de Borst te leggen, — 7. Eene Natuurlyke en gemakkelyke manier om Kinderen te Zogen. Deeze pligt word getoond, eer een vermaak, dan een last te zyn. — 8. De bekwaamste manier om Kinderen te speenen, — 9. de veiligste manier om Kinderen met de pypkan optebrengen, — 10. Algemeene behandeling van Kinderen, van den tyd af dat zy gespeend worden, tot dat zy omtrent twee Jaaren oud zyn, benevens aanmerkingen omtrent het uitkomen der Tandén, — 11. Algemeene behandeling der Kinderen, van twee jaaren af tot dat zy de Kinderkamer verlaaten, — 12. de noodzakelykheid om de gemoedgesteltenis der Kinderen te oeffenen, om hen binnelyk en deugdzaam te maaken, — 13. van de Melk; derzelver eigenschappen onderzocht, de verscheide soorten van Melk met elkan- der vergeleken, en hunne byzondere deugden aangewezen, — 14. de Ziekenkamer, benevens onderrigtingen voor Zieken, — 15. Ouderdom, door deugd regt eerwaardig gemaakt, de stappen waar door we in jaaren klimmen, worden getoond, de gemakkelykste en beste paden te zyn, om ten Grave te daalen. — **BESTIERING DER KINDERKAMER**, 1. de Regels welke men moet onderhouden, eenige uren na de Verlossing en terwyl men Zoogt. — 2. Over de wyze van de kleine Kinderen te behandelen, — 3. de ongemakken, welke vermyd worden, wanneer men zyne eige Kinderen Zoogt, — 4. Moeders die zelve haare Kinderen niet Zoogen, zyn oorzaak van ontvolking gr. 8vo. . . . f 1 - 0 - 0

D. DE LANGE, Verhandeling en Verklaring van de Gemeenebest bestiering, en Levenswyze der *Oude Batavieren*, van het Ampt en de Bediening der *Graaven*, derzelver waardigheid oorspronk en betekenis; als meede van de 100 Medgezellen of *Comites*, die nevens den Graave Regters en zyne Raaden zyn geweest, gr. 8vo met een fraaye Tytelplaat. f 0 - 15 - 0

KEEDENDAAGSCHE HISTORIE of TEEGENWOORDIGE STAAT van CALIFORNIA, behelzende eene Naauwkeurige Bescryving van dat Gewest, deszelfs Grond, Bergen, Havens, Meiren, Rivieren, en Zeën, Dieren, Ge-

wasfen, Mineralen en vermaarde Parel-Vischeryen. De gewoontens van deszelfs Inwoonders, hunnen Godsdienst, Regeering, en Levenswyze voor derzelver Bekeering tot den Christelyken Godsdienst door de Zendingen der Jefuiten. Midsgaders van verfcheidene Reizen en Tochten, ter nederzettingen derwaards gedaan: van de dadelyke opneemingen dier Landfreet, derzelver Inham, en der Kust van de Zuyd-Zee, opgeheldert met een kopere Plaat, en een nauwkeurige Kaart van het Land en de naastgelegene Zeën. Uit het oorspronkelyk Spaans van Miguel Venegas, Jefuit te Mexico, te Madrid in 't Jaar 1758 uitgekomen, in 't Engels, en Frans, en nu in 't Nederduits Vertaalt, 2 deelen gr. 8vo.

f 3 - 0 - 0

REYZE NAAR CEYLON. benevens een berigt van de Hollandfche Regeering op JAFFANAPATNAM, door den Heer J. C. WOLFS, voormaals eerste Geheim-Schryver van Staat en Justitie te Jaffanapatnam op Ceylon, *uit het Hoogduitsch Vertaald*. — Iets tot Lof of ter aanpryzyng van dit Werk te zeggen is geheel onnodig, genoeg 'er in *Koningsberg* reeds door ervaren Geleerden het volgende van Gefchreeven is; — „ Van een Man, die „ in de Gefchiedenis van zyn eigen Leven zo getrouw en oprecht is, „ dat men hem ook niet van den fchyn der Zwetzery, en Grootfpraak „ befchuldigen mag, kan men altyd vermoeden, dat hy ook van het geene „ hy gezien en gehoord heeft, de waarheid zeggen zal. Dit is het geval „ van den Auteur dezer Reisbefchryving, die als Ziekentrooster naar „ O. I. ging, en ten laaftten, eerste Gezworenen Klerk van de Politie en „ Justitie op Ceylon wierdt. Zyne Befchryving bepaald zich voornaamelyk op het eene gedeelte van het Eiland Jaffanapatnam, waar van hy „ zeer volkome en nauwkeurige Berigten geeft, hy zegt zelfs: „ Dingen, waar van ik geen eigen ondervinding nog gezicht had, heb ik on- „ aangeroerd gelaaten, weshalven ik dan ook overtuigd ben, dat een yder „ die eeven gelyke ondervinding met my heeft, my gaarne toefstemmen „ en bekennen zal, dat ik geen Fabelen maar waarheden opgetekend „ heb. „ De Auteur had gelegenheid om het Land te leeren kennen; „ de langen tyd, dien hy zich aldaar onthouden heeft, en zyn Gewichtig „ Ampt, 't welk hem met de grootste aangelegenheden, die meerendeels „ door zyne handen gingen, bekend maakte, waaren hem behulpzaam „ om van alles de nauwkeurigste kennis te hebben. Dit Werk verdient „ zyn plaats onder de Reisbefchryvingen van Ceylon, door *Knox*, *Salmon*, *Ives*, en *Escheelskroon*, en een voornaame plaats ten opzichte „ van *Jaffanapatnam* het Zesde Koningryk op het Eiland. „ gedrukt in gr. 8vo. de prys is.

f 1 - 10 - 0

HUMPHRY KLINKERS REIZEN; uit het Engelsch vertaald, van den Heer SMOLLET; *De Geleerde Schryvers der ALGEMEENE VADERL. LETTER OEFFEN.* geeven van dit Werk, zie 2de Deel No. 5. pag. 221. onder anderen de volgende Recenfie. — „ De Schildknaap MATTHIAS BRAMBLE, „ de Hoofd Personaadje in dit Werk voorkomende, doet eene Reize ter „ herftelling zynen gezondheid, met zyn Huisgezin, eene Zuster, een „ jong

voorgehouden, blyft standvastig, komt weder op haar begeerte door Voorspraak by haar Man, leeft daar toen vergenoegd mede, haar Echtgenoot steekt zig zelfs uit misnoegdheid over de Dood van zyn Moeder Dood, zy begraaft hem, zy weend en zingt Klaagliederen op het Graf, wil op die zelve plaats Sterven, word tot haar zelven gebragt, ziet toen het kwaad dat 'er in lag, bied zig aan als Schaaphoedster, word aangenoomen, krygt een zonderling Ontmoeting van een Heer en Dame, ontmoet een gewaande Schaaphe der, spreekt met hem, word gewaar wie hy is, haar Minnaryen en Huwelyk met denzelven, word weder een ryke Dame, doet haare Weldoenders goed, en leeft gelukkig tot haar einde, in 8vo. de prys is. . . . . f 0 - 11 - 0

LODEWYK en EMILIA, of de STANDVASTIGE ECHTGENOOTEN, behelzende een Tafereel van de onvoorbeeldelyke Beproevingen van wederzydsche Deugt; de Noodlottigheden met welke zy in byzondere Waerelddeelen hebben geworstelt, hunne Rampspoedige scheiding en wonderbaarlyke wedervinding in de Slaverny; en eindelyk hunne belaagde doch Zegepraalende Standvastigheid. Doormengt met de Treffelykste en keurige schilderingen van de Edelmoedigste en Beweeglykste Karakters, Hartstogten en Hoedanigheeden die de Menschlievendheid bekwaam is tot zelfs in de ongevoeligste harten te prenten, *Gevolgd naar 't Fransch van de Heer DE VOLTAIRE*, Zindelyk gedrukt op Schryfpapier, klem 8vo. de prys . . . . . 0 - 15 - 0

ANTONETTA of de BERUCHTE en MERKWAARDIGE LEEVENSGEVALLEN van Mejuffrouw A. VAN HEYNENDAAL gebooren BLOEMENHORST; voorzien met deszelfs fraay en wel gelykend PORTRAIT. Deeze *Levensgeschiedenis* die door haar zelve in eene reeks van Aandoenelyke Gevallen geschreeven en te zaamengesteld is, door den beroemden Schryver van de HOLLANDSCHE MARIANNE; Munt in fraaiheid van styl en cierlykheid van gezegdens boven de meesten Werken van dien aart uit. In 't zelve vind men een groot aantal van *interessante Gevallen*, zoo met betrekking tot haare *Ouders*, als van veele andere *Perfoonen*, welke hier ten Toneele gevoerd worden, doch wel voornaamentlyk van haar *Zelve*, in 't welke men alle de Wisfelvalligheeden van 's Menschen Leeven eigenaardig en Natuurlyk vind afgeschetst, zoo omtrent haare Opvoeding, verscheide geheime Minbekruipingen, haar bewilliging in een *Clandistyn Huwelyk*, Naweenen die 't zelve veroorzaaken en haar in een Beeterhuis doen komen, wonderlyke ontmoeting in de Tuin aldaar, Mislukking van een stoute onderneeming en droevige gevolgen van Roekeloos bestaan, waar door haar staat beklagens waardig, en door de Dood van haare Moeder nadeelig word, tot wanhoop vervallen, word zy onverwagt uit haare Gevangenis geschaakt, waar na zy haar oude Meid aantref, van wien zy een Reeks van Oplossingen van Aanmerkelyke zaaken verneemt, doet in Mans gewaad een Reis door gansch *Nederland* om haar Gemaal te zoeken, die zy op zyn Sterfbed in den HAAG aantref, Droevige en Wanhoopende omstandigheeden, over haar Gemaals Dood, en begeeft zich na

na alle deeze gevallen voor haar 21ste Jaar manmoedig te hebben door-
gestaan nog als MAAGD (*ſchoon zy VROUW en WEDUWE was*) na *Gelder-*
land, alwaar zy het overige van haare BERUCHTE Leevensgevallen aan de
Waereld meededeelt, 2 Deelen in gr. 8vo. de prys is . . . f 1 - 16 - 0

DE JONGE VROUW, of de WEDERGEKEERDE DEUGD; *vertoonende* een Lee-
vendig Tafereel van de bitterſte onheilen en Rampen, waar in een on-
verwagte Gelukſtaat, het gebrek aan genoegzaame Ondervinding, en de
onbepaalde Vryheid der groote WAERELD, een JONG GETROUWDE VROUW
kunnen ſtorten. Beſchreeven in de ſmaak van de Geſchiedeniſſen van
PAMELA, CLARISSA en GRANDISON, van wylen den Schrand'ren RICHARD-
SON. — Dit Werkje dat ten Hoogſten Nuttig, en te gelyk een ver-
luſtigend Handboek voor de Jeugd van beide Sexen is, om de Waereld
in alle haare Verleidingen te leeren kennen. — De bekoorlykheid der
Deugd zich eigen te maaken, en in alle gevallen des Leevens zich op-
recht, Waarheidlievend, Edelmoedig, Liefderyk en waarlyk groot te
Gedraagen. — Want hier in vind men Lekkernyen in dewelke zich
alleen dezulke verluſtigen, die van een Gezond Oordeel, of ten minſten
eenige Liefde tot de Deugd hebben, en met dit opzicht leezen, om hunne
Harten en Zeden te verbeteren, waarom de *Hedend. Vaderl. Letter-*
oeffen. in het VIIde Deel No. 3. het ook aanpryzen, als een *Roman*,
welker Verhaal Briefſwyze opgeſteld zynde, door onderscheiden zoorten
van gevallen verleevendigt, en een aantal van welgetroffen Characters
behelzende, *Allerzints Leerzaam is.* Voorts behelst deeze Roman,
(*zo als Hun Ed. verder Schryven,*) verſcheiden nuttige onderrigtingen,
die van een algemeen gebruik kunnen zyn, en wel byzonder leerd, dat
welvereende Burgerleden geen reeden hebben, om het lot van hun, die
zich in de groote Waereld bevinden, over het algemeen te benyden, &c.
2 Deelen in klein 8vo. de prys is . . . . . f 1 - 2 - 0

DE GEVALLEN VAN THERESIA, of de GROOTMOEDIGE en HELDHAFTIGE HOL-
LANDSCHE AMAZONE, behelzende haare Wonderbaare Reize in Mannelyke
Kleedingen, doormengt met Ernſtige, Boertige, Geestige, Snaakſche,
Verliefde, Edelmoedige en Leerzaame Reflectien; van veele andere Per-
ſoonen, als: *Hendrik* en *Julia*, onder de Wilden, aardige ontmoeting
van een Jongen Heer met een Oude Dame, Twee-Gevegt van *Theresia*
met een *Gasconjer*, *Theresia* verſchynt in de Schouwburg, krygt aan-
zoek van veele bevallige Juffers om haare Liefde, byzonder van de Gra-
vinne *Claudina*, veroorzaakt Jalouſie aan *Lodewyk*, Broeder van *Clau-*
dina, die *Theresia* voor den Deegen eischt, ontdekt dat zy een Vrouws-
perſoon is, ontſteltenis hier over, *Theresia* krygt weder woorden met
Franciscus, die zy een wond toebrengt, *Theresia's* Vlucht, zy ontmoet
een jonge Juffrouw *Emilia*, Verhaal van dezelfs onnozele Verleiding
door den Baron * * *, die zig voor een Gravinne uitgaf, *Emilia* word
Zwanger met dezelve, vlucht uit haar Ouders Huis, raakt in een Bordeel,
haare Mishandeling in, en zonderlinge verloſfinge uit hetzelfde, vind
Theresia, word door *Theresia* met haar Ouders en den Baron verzoend,
Trouwt

Trouwt met hem, *Theresa* komt by een Baronnesse daar het Spookt, ontdekt 't de Lacquei te zyn die de Kamenier een Nacht bezoek gaf, Klucht van een zich zelfs bedriegende Gierigaard, Grappige Boere Vryagie, en nog veele Aardige en Vermakelyke Historien, in 8vo. de prys is
f 0 - 18 - 0

HET WAAPEN LOTERY SPEL, zeer nuttig om de Kinderen de Waapen-
nen der Nederlandsche Provintien en Steeden te Leeren, opgeplakt.
f 0 - 6 - 0

HAAGSCH NEDERDUITSCH WOORDENBOEKJE, door J. A. V. H. in Leven School
en Taalmeester in 's Hage, zindelyk Gedrukt op Schryfpapier, à 4 Stuyv.
en voor de Schoolmeesters de 25 Exempl. à 3 en een halve Stuyver.

150

